

**СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ:
ЛІНГВІСТИКА,
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО,
ДИДАКТИКА**

Збірник наукових праць

Випуск четвертий

**Хмельницький національний
університет
Кафедра слов'янської філології**

**СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ:
ЛІНГВІСТИКА,
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО,
ДИДАКТИКА**

Збірник наукових праць

Випуск четвертий

**Хмельницький
2018**

УДК 811.16; 82; 81-13
С 48

Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика : збірник наукових праць / голова редколегії Н. В. Подлевська; відповідальна за випуск Н. М. Торчинська. – Хмельницький : ФОП Бідюк Є. І., 2018. – Випуск четвертий. – 172 с.

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри слов'янської філології (протокол № 11 від 26 червня 2018 року)

Редакційна колегія:

Горячок І. В., Дутковська О. Б., Подлевська Н. В. (голова редколегії), Сашко І. С., Серкова Ю. І., Станіславова Л. Л., Терещенко Л. В., Торчинська Н. М. (відповідальна за випуск), Торчинський М. М.

Збірник наукових праць містить публікації викладачів та студентів, присвячені питанням українського та зарубіжного мовознавства, літературознавства і дидактики.

Для філологів, перекладачів, педагогів та всіх, хто цікавиться зазначеними питаннями.

© Автори статей, 2018
© Хмельницький національний університет, 2018

ЗМІСТ

<i>Андрущенко Галина.</i> Дієслівна синонімія у повісті Михайла Коцюбинського «Fata morgana»	6
<i>Атаманчук Вікторія.</i> Методика використання ігрових форм на уроках та заняттях з іноземної мови	8
<i>Ащук Ольга.</i> Польські антропоніми в романі Г. Сенкевича «Потоп» (елементи денотатно-квалітативної характеристики)	11
<i>Буй Тетяна.</i> Аудіолінгвальний та аудіовізуальний методи навчання іноземних мов	16
<i>Венгер Анастасія.</i> Особливості весільного обряду в с. Соломна Волочиського району Хмельницької області	19
<i>Горячок Інна.</i> Особливості застосування проблемного навчання у вищій школі	23
<i>Гуртова Юлія.</i> Історизми та архаїзми в романі Пантелеймона Куліша «Чорна рада»	27
<i>Драган Аліна, Терещенко Людмила.</i> Лексика на позначення позитивних емоцій в українських і польських фразеологізмах	29
<i>Дроник Дарина.</i> Створення блогу вчителя польської мови в інтернет-мережах	36
<i>Заводяна Альона.</i> Віслава Шимборська та Ліна Костенко – жінки нашої епохи	39
<i>Казанцева Анастасія.</i> Загальнотеоретичні засади літературної освіти в педагогічній спадщині Ганни Токмань	42
<i>Кашитан Ольга.</i> Функціонування прізвищ у говірці с. Шарки Деражнянського району Хмельницької області	45
<i>Кісільовська Руслана.</i> Структурно-семантичні і функціональні особливості етикетних висловлювань української мови	48
<i>Кметь Анастасія.</i> Особливості ліричних пісень про кохання, записаних у с. Жучківці Хмельницького району Хмельницької області	52
<i>Коваль Марина.</i> Контент-аналіз Хмельницької міської газети «Проскурів»	55

Козаченко Олексій. Стратегія побудови курсу «Польська мова» та формування цілісної системи загальноєвропейських освітніх орієнтирів	57
Коростіль Юлія. Комунікативно-орієнтований підхід у навчанні іноземних мов	63
Костишина Яна. Особливості номінації поселень Старокостянтинівщини ХІХ – початку ХХ століття	66
Ліщук Наталія. Упровадження інноваційних технологій як складник розвитку творчого потенціалу студентів у закладах вищої освіти	70
Малихіна Валерія. Полонізми в сучасній українській мові: причини появи та історія вивчення	73
Мандриченко Марина. Проблема молодіжного сленгу: системно-класифікаційний підхід	77
Мизак Марія. Назви взуття в говірці с. Гермаківка Борщівського району Тернопільської області	82
Мороз Тетяна. Концепт рослина у структурі художнього світу Болеслава Пруса	85
Мулякко Соломія. Особливості контентного наповнення Хмельницького телеканалу «33»	90
Набухотна Юлія. Особливості випікання короваю в селі Люхча Сарненського району на Рівненщині	93
Онищук Ірина. Дослідження символіки фольклорних текстів українськими та польськими науковцями	96
Подлевська Неля. Перспективи розвитку гуманітарної (філологічної) освіти в Україні	100
Самойленко Наталія. Методика написання творчих робіт на уроках іноземної мови	110
Сашко Ірина. Historia powstania Pateryka Kijowsko-Pieczerskiego	115
Серкова Юлія. Tragiczna historia polskiej wsi hreczany jako paradygmat badawczy (ze wspomnień Józefa Ziembickiego, mieszkańca wsi Hreczany, opisane przez jego wnuka Romana Ziembickiego i opracowane przez Julię Sierkową)	121
Сидоренко Ірина. Село Рачинці: історико-топонімічний аналіз	134
Станіславова Людмила. Типові та особливі різновиди	138

метонімії в сучасних художніх українських текстах	
<i>Терещенко Катерина.</i> Слова на позначення емоцій у романі «Порнографія» В. Гомбровича	143
<i>Торчинська Наталія.</i> Діалогічність сучасного наукового тексту (на прикладі посібника «Українська діалектологія»)	146
<i>Торчинський Михайло.</i> Групування власних назв за кількістю номінованих денотатів	152
<i>Франчук Юлія.</i> Прізвиська у структурі говірки села Кузьмин Красилівського району Хмельницької області	156
<i>Шевчук Марія.</i> Порівняння давньої весільної обрядовості із сучасністю (за матеріалами фольклорної практики)	160
<i>Юрчук Юлія.</i> Особливості говірки с. Райківці Хмельницького району Хмельницької області	163
<i>Інформація про авторів</i>	168

Галина Андрущенко

**ДІЕСЛІВНА СИНОНІМІЯ У ПОВІСТІ МИХАЙЛА
КОЦЮБІНСЬКОГО «FATA MORGANA»**

Творчість М. Коцюбинського багато в чому засвідчує майстерне використання письменником дієслівної синонімії української мови. Ознайомлення з повістю «Fata Morgana» розкриває вправне володіння автором мовною синонімією.

Дослідженням сутності та значення синонімії займався чимало сучасних мовознавців, серед яких Т. Л. Білевич, Л. В. Бублейник, І. О. Голубовська, Н. П. Миронюк, С. О. Соколова, А. І. Ярова та ін.

У повісті «Fata Morgana» наявна велика кількість різних дієслівних синонімів, які надають тексту більшої виразності та емоційності. Використання синонімів М. Коцюбинським завжди зумовлене його прагненням конкретизувати зображуваний факт, передати його в певному експресивному аспекті.

Дієслівні синоніми, ужиті в повісті, утворюють певні синонімічні ряди. Найширше представлені тематичні групи синонімів на позначення акту мовлення; руху; емоційних станів та почуттів; психічних видів діяльності.

На позначення мовленнєвого акту письменник використовує синоніми загальнономовні семантичні (*говорити, казати, промовити, оповідати, висловлювати, звертатися, обізнатися* тощо) та загальнономовні семантико-стилістичні (*твердити, вирубати, заголосити, плескати, просити слова, гомоніти, вихвалятися, розірватися, вистрілити вибухом, перегукуватися, молоти* тощо).

Особливо багато в повісті «Fata Morgana» фіксуємо нейтральних, емоційно-незабарвлених дієслів: *говорити, сказати, розмовляти, промовити* тощо: *Вона не могла говорити, притискала рукою серце і важко дихала* (с. 111); *Коли б хоч сказала, коли б промовила, а то мовчить, як нежива* (с. 103).

Дієслова *лягати, верещати, сповідати, твалтувати, садити чортами, гримати, завищати* автор використовує для підсилення значення дієслова *сваритися*: *Вона йому вичитувала, вона його сповідала, вона кропила його, підкурювала і садила чортами так обережно, так делікатно, як тільки можна було в неділю, по*

службі божій, а він, червоний, немов варений рак, спочатку мовчав, а далі ї собі почав **верещати** тонким і надірваним голосом (с. 106).

У повісті М. Коцюбинський використовує також дієслова на позначення мовленнєвого акту, такі як: *гомоніти, дріботіти, хвалити, дякувати, лепетати, жартувати, радити, щebetати*, із позитивним відтінком: *Челядь гуляє на майдані: старі гомоняють під ворітьми, а в Маланки звичайні гості – думи* (с. 101); *За те пан прогнав його з двору, і тепер Гудзь вештається без служби, пропиває останню одежу та хвалиться, що ї панові таке буде, як воліві* (с. 16).

Синонімічний ряд на позначення акту мовлення містять також дієслова-«нарікання» (*бідкатися, голосити, стогнати, докоряти, жалітися, скиглити*): *А їй підкотилося щось під горло, душить ї, і вона б'ється головою об стіл, голосить і мисльозами тоді вже чорні руки* (с. 102); *Вона лежала на лаві і голосно стогнала, а він блукав по оголених сірих ланах, байдужне, без цілі, аби далі від дому* (с. 117).

Часто вживаними в повісті М. Коцюбинського «Fata Morgana» є синоніми на позначення руху (*іти, прямувати, вешатися, блукати, ходити, сновигати, допхатися, податися* тощо), які вказують на процес пересування в просторі, його неповторюваність, чітку спрямованість: *Крутиться оден з одним на своїй скибці, а сам ходить чорний, як земля... а їсть не краще за того, що нічого не має... Хазяї!..* (с. 96); *Андрій прямував до старого в'яза, що ріс на вершечку горба* (с. 96); *Меланка ледве допхалася до своєї халупки* (с. 190).

До синонімів, які передають характер руху, належать також лексеми *бігти, волочити, прискочити*: *Курна дорога з-під Маланчиних ніг біжить у поле* (с. 96); *Вона прискочила до його страшина, як дика кицька, з перекошеним ротом, з пекучим поглядом, бліда як мара* (с. 146); *Маланка з Гафійкою волочать курною дорогою утому тіла ї приємне почуття скінченого дня* (с. 146).

Синонімічний ряд дієслів на позначення психічних видів діяльності об'єднує різні лексико-семантичні групи дієслів. Так, у групі дієслів зі значенням зорового сприйняття зафіксовано лексеми: *дивитися, споглядати, зирити, глипати, глядіти; оглядати, обстежувати, роззиратися, видивитися*: *Андрій*

*поглядав на розвалені кам'яниці і радісно хитав головою (с. 96); Маланка **випріщила** очі і зупинилась на порозі (с. 109).*

Дієслова *хотіти, бажати, жадати, мріяти, прагнути* утворюють синонімічний ряд із семою бажання: *Ніхто з хазайських синів не **схотів** зробити її господинею (с. 102); **Волієш** з голоду згинути, як руда миша зимою? (с. 152).*

Сема мислення є спільною для лексем *зрозуміти, усвідомити, гадати, здогадатися, докумекати*: *Проте вона **розуміла**, що не може приступити до страви, і ще сильніше кляла (с. 152); Вони **думають**, що як вона дурна баба, то вже нічого не **тямить** (с. 132).*

Синонімічний ряд на позначення вияву почуттів та емоцій охоплює лексеми *соромитися, пишатися, сумувати, журитися, плакати, скиглити, сміятися, тужити*: *Самі **регочуть**, бодай би вас бог мав у своїй ласці... (с. 144); Для багатого **пишасяся** красою, багатого **годуєш**, **зодягаєш**, а бідного **приймаєш** лише в яму... (с. 146); **Не скигли**, стара, **сідай** та **попоїж** рибки (с. 150).*

Отже, проведений аналіз синонімічних рядів дієслів засвідчив, що характерною ознакою мовної картини світу М. Коцюбинського є надання переваги емоційно забарвленим лексемам, самотутнім та оригінальним. Письменник уміло вплітає образні одиниці мови в тканину художнього дискурсу, створюючи неповторний колорит ідіостилю.

Джерело дослідження

Коцюбинський М. Вибрані твори / М. Коцюбинський. – Львів : Каменяр, 1978. – 214 с.

Вікторія Атаманчук

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ФОРМ НА УРОКАХ ТА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сьогодні все більше розширюються зв'язки України із зарубіжними країнами й інтерес до вивчення іноземної мови невпинно зростає. Тому, щоб підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови, педагогу доречно грамотно добирати методику її викладання. Одним із найефективніших засобів розвитку інтересу до вивчення на уроках іноземної мови є гра.

Гра – це один з інструментів учительської професії, яким можна скористатися на будь-якому етапі уроку для розв'язання дидактичних, виховних і розвивальних завдань. На значенні гри в навчально-виховному процесі свого часу наголошували класики педагогіки Ш. Амонашвілі, Л. Виготський, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Не меншу увагу приділяють ролі ігор і сучасні методисти: С. Ніколаєва, П. Підкасистий, Ж. Хайдаров, Т. Шкваріна [2, с. 11], на думку яких, застосування гри в процесі навчання активізує навчально-пізнавальну діяльність школярів, сприяє розвитку творчого мислення, умотивовує навчальну діяльність учнів.

Мета статті полягає у висвітленні питання щодо значення ігор і їх використання в школі на уроках іноземної мови.

Актуальність дослідження зумовлена потребою підвищувати мотивацію учнів у вивченні іноземної мови з урахуванням нових віянь у системі освіти, що дають простір викладачам для новаторства і впровадження в життя власних неоднорідних ідей та рішень. І саме гра, не стиснута рамками, знайшла аудиторію для навчання, на яку вона розрахована, для застосування її в школі, тому що саме тут й існують необмежені можливості для реалізації творчого потенціалу як викладача, так й учнів.

Про навчальні можливості ігор відомо вже давно. І більшість сучасних педагогів відзначають, що вони мають великі потенційні можливості. Так, В. Сухомлинський зазначав: «Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості» [1, с. 4]. Чим цікавіші ігрові дії, які вчитель використовує на уроках, тим ефективніше учні запам'ятовують, узагальнюють та систематизують отримані знання. У школі важливо зацікавити учнів вивченням іноземної мови, викликати в них позитивне ставлення до предмета, умотивувати необхідність і значущість володіння іноземною мовою як неповторним засобом міжкультурного спілкування.

Гра багатогранна, вона навчає, розвиває, виховує, соціалізує, розважає й дає відпочинок. Але одне з перших її завдань – навчання. Не викликає сумніву, що гра практично з

перших моментів свого виникнення виступає як форма навчання, як первинна школа відтворення реальних практичних ситуацій із метою їх засвоєння, а також вироблення необхідних людських рис, якостей, навичок і звичок, розвитку здібностей.

Сьогодні гра стала не тільки самостійним видом діяльності, але й універсальним її інструментом практично в усіх сферах суспільного життя: економіці, політиці, керуванні, науці і, без сумніву, у сфері освіти.

Основна функція педагогічної діяльності полягає не просто в передачі знань, а у створенні пізнавальних ситуацій і керуванні процесом пізнавальної діяльності учнів з обліком їх індивідуальних особливостей [4, с. 4].

У людській практиці ігрова діяльність виконує такі функції:

– розважальну (розважити, зробити приємність, надихнути, розбудити інтерес);

– комунікативну (освоєння діалектики спілкування);

– іготерапевтичну (подолання різних труднощів, що виникають в інших видах життєдіяльності);

– самореалізації (прояв здатностей і прихованих можливостей);

– міжнаціональної комунікації (засвоєння єдиних для всіх людей соціокультурних цінностей);

– естетичну (насолюда, яка від гри).

Пропонуємо низку ігор, які допоможуть учневі краще сприйняти матеріал на уроках іноземної (польської) мови.

«*Czarna skrzyńka*» – лексична гра, спрямована на розвиток мовленнєвої реакції учнів. У руках ведучого – чорний ящик (коробка), у якому перебуває незнайомий предмет. Члени команд повинні швидко поставити ведучому по одному навідному запитанню. Після цього вони повинні дати відповідь, що перебуває в ящику.

«*Nauczyciele i uczniowie*» – лексична гра, спрямована на активізацію мовленнєвої та мисленнєвої діяльності учнів. Учень у ролі вчителя ставить запитання однокласнику, показуючи картинку із зображенням певного предмета, на які той відповідає. Потім гравці міняються місцями.

«*Zepsuta drukarska maszyna*» – орфографічна гра, спрямована на розвиток правописних навичок, знання та

розпізнавання орфограм. Учитель розподіляє всі букви алфавіту між учнями. Потім пропонує кожному вдарити свою «клавішу», тобто назвати свою букву. Після того, як діти навчаються автоматично реагувати на почутий звук або написану букву, їм пропонується «надрукувати» слова, спочатку запропоновані викладачем на картках, а потім вимовлені вголос.

Отже, використання ігор на уроках з іноземної мови допомагає формувати в учнів певні навички, розвиває мовні вміння, навчає спілкуватися. Гра є широким полем для колективної діяльності учнів.

Цінність цього методу полягає в тому, що в ігровій діяльності освітня, розвивальна й виховна функції діють у тісному взаємозв'язку. Гра як метод навчання організовує, розвиває учнів, розширює їхні пізнавальні можливості, виховує особистість.

Список використаної літератури

1. Ариян М. А. Варіанти ситуативних ролей для середньої школи / М. А. Ариян // Іноземна мова у школі. – 1986. – № 6. – С. 19–20.
2. Єрмоленко Л. П. Комунікативний підхід до навчання іноземної мови в середній школі / Л. П. Єрмоленко // Іноземні мови. – 2002. – № 3. – С. 11–14.
3. Козак А. М. Використання гри на уроках іноземної мови / А. М. Козак // Англійська мова та література. – 2011. – № 14. – С. 4–6.
4. Виготський Л. С. Педагогічна психологія / Л. С. Виготський. – М. : Педагогіка, 1991. – 232 с.

Ольга Ащук

АНТРОПОНІМІКОН РОМАНУ Г. СЕНКЕВИЧА «ПОТОП» (ЕЛЕМЕНТИ ДЕНОТАТНО-КВАЛІТАТИВНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ)

Відомий польський письменник Генрік Сенкевич посідає чільне місце серед класиків польської літератури ХІХ ст. Його творчість присвячена найбільш драматичним сторінкам польської історії ХVІІ ст. У трилогії «Вогнем і мечем», «Потоп», «Пан Володійовський» письменникові вдалося передати безпосередньо дух епохи та художньо осмислити основні історичні конфлікти, для чого використав різноманітні мовні

засоби – історизми, архаїзми, діалектизми, просторіччя, ономастикон, елементи гумору тощо.

Творчість Г. Сенкевича привертала увагу як письменників, так і науковців. Поряд із польськими дослідниками (Я. Бахуж, С. Бжозовський, Є. Войцеховський, О. Гурка, З. Жибутович, М. Косман, В. Налковський, Л. Скочелаз, Я. Швейковський та ін.) творчістю письменника цікавилися й українські літературознавці, критики, історики (В. Антонович, Г. Беляков, К. Биздра, Б. Бладоха, М. Васьків, Л. Головка, І. Кольцова, Г. Молчанов, І. Франко, Т. Чужа). Мовознавчі дослідження репрезентовані працями таких науковців, як Т. Євтушок, О. Кирильчук, Н. Ляшов. Отже, у вітчизняній лінгвістиці майже відсутні дослідження мови творів Г. Сенкевича, що й зумовлює актуальність теми статті. Об'єктом нашого дослідження є ономастична лексика твору, зокрема польські антропоніми, які відображають як реальних, так і вигаданих героїв, оскільки власні назви – це пласт мови, який вимагає всебічного лінгвістичного вивчення.

Одним із найбільш численних розрядів власних назв є поетоніми, тобто пропріативи, які засвідчені в художніх творах. «Номінаційний простір кожного художнього твору вибудований антропонімами, а також неантропонімною номінацією. До літературних відносимо всі антропоніми, які функціонують у текстах художніх творів, зокрема й імена історичних осіб, що є персонажами художнього твору або вжиті автором твору в історичних ремінісценціях для створення певного фону – історичного, інтелектуального, емоційного; імена реальних осіб та літературних героїв, які служать прізвиськами персонажів твору. Літературні антропоніми безпосередньо пов'язані з художнім текстом і відіграють у ньому важливу стилістичну роль [1, с. 7].

Як зауважує Н. В. Бияк, «вибір письменником того чи іншого найменування, певної його структури залежить від мотиву номінації, соціального становища, віку та національності персонажа, а також додаткової характеристики героя або того, хто його називає» [1, с. 9]. Саме задум написати історичний роман-трилогію і призвів до того, що Г. Сенкевич ввів у художню палітру як реальних, так і вигаданих персонажів.

Незважаючи на критичні відгуки науковців щодо недотримання автором у своїх творах історичної правди, вважаємо

за потрібне виокремити в тексті реалоніми та гіпотетоніми відповідно до денотатно-квалітативної характеристики.

До ознак, які лежать в основі денотатно-квалітативної систематизації власних назв, належать біологічні властивості об'єктів номінації, реальність їх існування, розміри і кількість денотатів, а також екстралінгвальна інформація про них [6, с. 301].

За класифікацією низки науковців (О. Суперанська, М. Торчинський), до об'єктів, які реально існують, належать антропоніми, зооніми, фітоніми, топоніми, хрононіми, космоніми, назви установ, засобів пересування, творів мистецтва, періодичних видань, товарів; другу групу становлять об'єкти, створені фантазією людей (міфоніми, демоніми, теоніми тощо); третю групу репрезентують об'єкти, існування яких прогнозується, але не доведене (гіпотетоніми – власні назви гіпотетичних об'єктів) [6, с. 303]. У досліджуваному творі наявні оніми першої і третьої груп.

Використання імен і назв з реального іменника, що зберігають усі соціально-мовленнєві конотації загального вживання й співвіднесення з реальним носієм, особливо часто знаходимо у творах історичного та мемуарно-біографічного жанру [2, с. 2].

До реалонімів належить низка найменувань героїв твору, із-поміж яких Міхал Володийовський (Володийовські гербу Корчак – український шляхетський рід, який із часом спольщився). Як свідчать історичні дані, це дійсно реальний персонаж, який брав активну участь у боротьбі з турками і загинув 1672 року у битві за Кам'янець-Подільський (нині Хмельницька область), здобувши прізвисько Гектор Кам'янецький [3]. У творі автор використовує різні форми іменування, проте найчастіше фіксуємо апелятивно-пропріальний варіант, де поєднується традиційна форма **пан** (яка у XVII ст. побутувала в середовищі не лише польської шляхти, а й українського козацтва та міщан) та прізвище або ім'я: *Takiego żołnierza jak **pan** Wołodyjowski każdy rad ugościć, a kto złapie, to trzyma* (с. 5; тут і далі цитуємо за джерелом: Sienkiewicz H. *Pan Wołodyjowski*. – Warszawa. 1974. – 276 s.); *A tam **pan** Michał ratunku może potrzebuje...* (с.7). Проте досить продуктивним є однослівний варіант іменування, де використано лише антропонім: – *Jać **Michała** kocham całym*

*sercem (с. 7), ...więc ani okiem nie mrugnął, jeno o **Wołodyjowskim** znów mówić począł. (с. 8).*

Лише на початку роману автор вводить повне найменування головного героя – тричленну антропоформулу **Jerzy Michał Wołodyjowski** (зауважимо, що в пропонованій цитаті є згадка і про вигаданих персонажів, на яких ми зупинимось нижче): *Po wojnie węgierskiej, po której odbył się ślub pana **Andrzeja Kmicica** z panną **Aleksandrą Billewiczówną**, miał także wstąpić w związki małżeńskie z panną **Anną Borzobohatą Krasieńską** równie sławny i zasłużony w Rzeczypospolitej kawaler — pan **Jerzy Michał Wołodyjowski**, pułkownik chorągwi laudańskie (с. 2).* Кожна антропоформула супроводжується лексемою **пан**.

Іншими реальними персонажами є Єжи Любомирський, коронний маршал, польський магнат: *Potem do Krymu posłował; potem przyszła nieszczęśliwa, domowa, z **panem Lubomirskim** wojna, w której po stronie królewskiej przeciw bezecnikowi onemu i zdrajcy walczył; potem pod panem **Sobieskim** znów na Ukrainę ruszył (с. 2);*

гетьман Потоцький: *I pewnie bym waćpana skonfundował, jakom pana **hetmana Potockiego** w obliczu króla skonfundował, którego gdy mi do wieku przytyki dawał, wyzwalem go: kto więcej kozłów od razu machnie (с. 8);*

Ян Казимир, польський король: *Był to czas, w którym **Jan Kazimierz, król, polityk i wódz wielki**, pogasiwszy pożary postronne i wywiódłszy Rzeczpospolitą jakoby z toni potopu, ... (с. 9).*

Будь-який художній твір містить значно більше гіпотетонімів, ніж найменувань реальних історичних осіб. Звісно, частина може бути дійсно видуманою автором, а частина може мати під собою реальні денотати. Як свідчать джерела, полковник Анджей Кмициц, васал Речі Посполитої, – це вигаданий персонаж, прототипом якого була реальна людина – оршанський шляхтич Самійло Кмитич [4; 5]. Для іменування героя автор використовує різні антропоформули (як і в структурі опису Володийовського): ***Pan Andrzej Kmicic** patrzył na nią okrutnie rozkochany (с. 3); **Może i owa pogoda na świecie napawała tak pana Kmicica** wesołością, bo oblicze rozjaśniało mu się coraz więcej (с. 3); **Kmicic** pociągnął pana **Charłampa** do letnika i usadowiłszy go na ławie, zawołał (с. 4); – **Już i w twojej głowie rady się na to nie***

znajdzie – odrzekł **pan Andrzej** (с. 4). Прикладу, коли використовується лише ім'я цього героя, не зафіксовано.

До гіпотетичних персонажів твору також належить кохана Анджея Кмицица Оленька (Олександра) Білевич. Зауважимо, що здебільшого автор послуговується антропонімом Оленька: *Ale pan Charlamp skłonił się naprzód nisko **Oleńce**, którą za dawnych czasów na kiejdańskim dworze ... wileńskiego widywał* (с. 2); ***Oleńka** przybladła trochę i opuściła się ciężko na ławkę* (с. 4).

Поряд із антропонімом для іменування Олександри автор також використовує присвійний прикметник, утворений від імені або прізвища чоловіка: *Tu wszedł sługa z gąsiorkiem na tacy i drugą szklenicą, a za nim **pani Andrzejowa**, która przecie ciekawości pokonać nie mogła.* (с. 4); – *Moja Anulu najmiłsza! – przerwała z płaczem **pani Kmicicowa*** (с. 5). За таким само зразком утворено і форму найменування жінки Яреми Вишневецького: *Panna Borzobohata była wychowanicą księżnej Jeremiowej Wiśniowieckiej, bez której pozwolenia żadną miarą na wesele zgodzić się nie chciała* (с. 2).

Гіпотетичними вважаються і наскрізні персонажі всієї трилогії Ян Скшетуський: *Skrzetuski wiedział, że od pewnego czasu pan Zagłoba miał zwyczaj na niego się we wszystkim jako na naoczego świadka powoływać* (с. 7); – *Znowu plastrem ojciec Michałowi będziesz! — rzekł **Jan Skrzetuski*** (с. 9) (хоча деякі українські джерела свідчать, що шляхтич Скшетуський дійсно існував, але він був православним русином) та Онуфрій Заглоба: *On przecie najlepszy jego przyjaciel, a **pan Zagłoba** drugi; ...* (с. 6); ***Zagłoba**, pogrążywszy się w milczeniu, zamyślił się o czymś głęboko* (с. 8).

Для іменування Анни Божобогатої автор також користується різними варіантами: *Dowiedz się waszmość, że **panna Anna Borzobohata** ten oto padół opuściła* (с.4); – ***Anusia** zmarła! — rzekł Kmicic* (с. 4); *Moja **Anulka** kochana!...* (с.4); – *Moja **Anulu** najmiłsza! – przerwała z płaczem **pani Kmicicowa*** (с. 5).

Знаходимо й інші найменування жінок у романі: *Mieszkała u **pani Marcinowej Zamoyskiej**, która naonczas z mężem w Częstochowie bawiła* (с. 5); *Pytam, kiedy zachorowała, powiada, że dopiero co dali mu znać od **pani Zamoyskiej*** (с. 5); ***Księżna Gryzelda** bowiem, która już była wróciła z krajów cesarskich, tam go na wesele zapraszała, sama ofiarując się być matką panience* (с. 2).

Також зафіксовано міфоантропоетонім Геракл: – *A obiecał się nie przeciwiać, żeby był Herakliusz?* (с. 3).

Таким чином, Г. Сенкевич у романі «Пан Володидьовський» використав як реальні, так і вигадані антропоніми. Щодо структури, то антропоформули можуть бути одно-, дво- і трикомпонентними. Найчастіше власну назву супроводжує лексема **пан**, яка є характерною для польської культури.

Надалі плануємо схарактеризувати особливості українських антропоформул, використаних Г. Сенкевичем у романі.

Список використаної літератури

1. Бияк Н. Я. Особливості найменувань осіб в українській художній прозі та збереження їх функцій у німецькомовних перекладах : автореф. дис. ... канд. філол. наук; 10.02.01 – українська мова / Н. Я. Бияк. – Івано-Франківськ, 2004. – 28 с.

2. Вінтонів Т. Антропоетонім Іван Богун в історичних романах Л. Костенко «Берестечко», П. Загребельного «Я, Богдан», Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» / Т. Вінтонів [Електронний варіант] – Режим доступу : http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1610

3. Пан Володидьовський. Реальная жизнь «Гектора Каменецкого» [Електронний варіант] – Режим доступу : <https://warspot.ru/10005-pan-volodyuovskiy-realnaya-zhizn-gektora-kamenetskogo>

4. Полковник Анджей Кмициц [Електронний варіант] – Режим доступу : https://mountandblade-ru.gamepedia.com/Полковник_Анджей_Кмициц

5. Потоп (роман) [Електронний варіант] – Режим доступу : [https://ru.wikipedia.org/wiki/Потоп_\(роман\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Потоп_(роман))

6. Горчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Ч. II. Функціонування власних назв : монографія / М. М. Горчинський. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – 374 с.

Тетяна Буй

АУДІОЛІНГВАЛЬНИЙ ТА АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Сьогодні вивчення іноземних мов стає дедалі популярнішим. Воно є невід'ємною частиною сучасної культури, економіки, політики, спорту, освіти, мистецтва, туризму, науки. Слід зазначити, що усне й письмове спілкування іноземною

мовою стало реальністю і необхідністю: ми часто стикаємося із TV-мовленням, простими інструкціями з використанням іноземної мови, а також спілкуванням з іноземцями як у реальному житті, так і Інтернетом.

Мета статті: дослідити та показати можливість використання аудіовізуальних та аудіолінгвальних засобів на уроках іноземної мови в сучасній школі, спрямованій на формування комунікативної компетенції учнів і розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності.

Найбільш об'єктивними працями в цій сфері є «Підходи та методи у навчанні мови» Дж. Річардза і «Підходи до вивчення мов» Маріанна С.-Мерсія. Також ця тема викликала великий інтерес у таких учених, як К. Ма-Ланда, І. Мейдингер, Д. Міаларе, Г. Оллендорф, Г. Пальмер, Ч. Фриз, П. Ріванка.

Усі, хто хоч колись вивчав іноземні мови, мріяли про те, щоб це навчання було швидким, продуктивним та меншовартісним щодо вивчення мов. Одними із найкращих методів вивчення іноземної мови були і залишаються аудіолінгвальний та аудіовізуальний методи.

Аудіолінгвальний метод вивчення іноземних мов був уперше запропонований американським мовознавцем Ч. Фризом, суть якого полягає в роботі зі структурами, оскільки, як він вважав: «Знати мову – це вміти користуватися структурами, наповнюючи їх відповідним мовним матеріалом і вимовляючи їх у нормальному темпі спілкування». Розроблені ним методи роботи зі структурами зробили значний вплив на сучасну методику в цілому [1].

У процесі опанування структур Ч. Фриз виділив такі послідовні етапи:

- розучування моделей шляхом імітації;
- свідомий вибір нової моделі в її зіставленні з уже відомим;
- інтенсивне тренування з моделями і вільне вживання моделі.

Специфіку цього методу насамперед визначає належність Ч. Фриза до іншої лінгвістичної школи. Він розглядає мову як систему знаків, які використовуються у процесі усного спілкування, вважаючи записи штучним і не дуже точним способом фіксації звукової мови. Звідси робиться висновок про

значення звукової системи мови та про систему моделей побудови речень. Відповідно, одиницею усного спілкування (а отже, і навчання) є пропозиція. Саме звукова система і система моделей пропозицій відрізняє одну мову від іншої, і тому становить її основу [2].

Аудіовізуальний метод – це метод навчання мови в стислі терміни на обмеженому лексико-граматичному матеріалі, характерному для розмовного стилю мовлення, при інтенсивному використанні зорових та слухових засобів сприйняття. Повна назва методу добре передає його особливості – «аудіовізуальний структурно-глобальний» – й означає, що новий матеріал призначений для сприйняття переважно на слух, а його значення розкривається за допомогою засобів зорової наочності, тобто за допомогою графічних зображень, образів. Навчання ж мови відбувається шляхом цілісного засвоєння структур (моделей пропозицій, мовних зразків).

Аудіовізуальний метод навчання з'явився у Франції в 50-і роки ХХ ст. у зв'язку з великим інтересом до проблеми опанування іноземної розмовної мови у стислі терміни [4].

Теоретичні основи методу були розроблені в «Науково-дослідному центрі з вивчення і поширення французької мови за кордоном» (Centre de Recherche et d'etude depour la Diffusion de francais), що входить до складу педагогічного інституту в Сен-Клу, очолюваного Ж. Гугенеймом. Там 1962 р. був випущений перший аудіовізуальний курс французької мови «Голоси і образи Франції».

У наші дні аудіовізуальний метод все ще зберігає позиції одного з найбільш популярних методів навчання іноземних мов. (За даними ЮНЕСКО, за кордоном за цим методом займається близько 50 % тих, хто вивчає іноземну мову). У чистому вигляді метод в основному застосовується на короткотермінових курсах із навчання іноземних мов дорослих [4].

Таким чином, аудіовізуальні засоби – це саме той інструмент, який в умілих руках викладача (і не тільки) творчо дозволяє йому легко й невимушено урізноманітнити форми роботи під час процесу навчання, а також виконує різні функції. Аудіовізуальні засоби можуть застосовуватися на будь-якому етапі навчання, не псуючи і не порушуючи його структури і цілісності [3].

У сучасному світі необхідно крокувати в ногу з часом. Тому процес навчання повинен бути прогресивним, цікавим, пізнавальним і креативним, а для цього треба мати творчий підхід, вміння користуватися телевізійними системами огляду і знати інноваційні технології.

Отже, кожен метод має позитивні та негативні аспекти і за певних умов свою об'єктивну цінність. Проте завжди методи, що використовувалися в різних навчальних закладах, залежали від соціального замовлення суспільства, яке впливало на мету і зміст навчання іноземних мов і навіть на вибір тієї чи іншої мови.

Список використаної літератури

1.Слухіна Н. В. Роль дискурсу в міжкультурній комунікації і методика формування дискурсивної компетенції / Н. В. Слухіна // Іноземні мови в школі. – 2002. – № 3. – С. 9–13.

2.Пасов Е. И. Аудиолингвальный метод обучения иностранной речи / Е. И. Пасов. – М., 1991. – 128 с.

3.М'ятова М. І. Використання відеофільмів при вивченні іноземної мови в школі / М. І. М'ятова // Іноземна мова в школі. – 2006. – № 4. – С. 31–39.

4.Щукин А. Н. Современные интенсивные методы изучения иностранных языков : учебное пособие / А. Н. Щукин. – М. : Филоматис, 2008. – 188 с.

Анастасія Венгер

ОСОБЛИВОСТІ ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ В С. СОЛОМНА ВОЛОЧИСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Весілля – це комплекс церемоній і обрядів, пов'язаних з укладанням шлюбу, має релігійні, географічні та інші особливості й належить до розділу родинної обрядовості, які в наші дні становлять частину народних традицій. Актуальність статті полягає в тому, що весільний обряд не є статичним на всій території України. Елементи весільного обряду різняться, подекуди дуже значною мірою.

За словами М. Шубравської, «весільні обряди є продуктом розвитку культури, її синтетичною моделлю і разом із цим активізуючим фактором новацій у культурі. Вони презентують

традиційну святково-обрядову культуру від покоління до покоління, зокрема у сфері сімейних та побутових відносин, дозвілля, спілкуванні, трудовій діяльності» [5].

Об'єктом аналізу в роботі стали такі складники українського весілля: сватання, оглядини та заручини, запросини, дівич-вечір (вечорниці), викуп, гуляння, покривання та весільний коровай. Мета статті – описати основні весільні традиції в с. Соломна, зобразити основні аспекти самобутності весільного обряду цього району, його відмінності від аналогічного обряду в інших місцевостях України.

Проблема українського весілля як культурного феномену давно перебуває в полі зору дослідників. Деякі відомості про давні форми шлюбу слов'ян зафіксовані ще в літописах. Першу писемну згадку про шлюбні стосунки на українських землях подає «Повість временних літ», де описано особливості шлюбного обряду древлян.

Сучасні українські науковці виокремлюють такі умовні етапи весільного обряду: 1) передвесільний (сватання, заручини чи змовини); 2) приготування до весілля (запрошення на весілля, випікання короваю, завивання гільця, дівич-вечір, оглядини); 3) весілля (посад, розплітання коси нареченої, батьківське благословення чи поклони, приїзд нареченого, гостина, «викуп» нареченої і т. ін); 4) післявесільний (понеділкування або почепини, пропій чи перезва).

Весілля в селі Соломна починалося сватанням, коли послі від молодого (наречену ж там звуть «молода» або «молодиця») – свати – йшли до батьків обранки укладати попередню угоду про майбутній шлюб. Приходять, як годиться, із хлібом. За частуванням мова зводилась до того, що: *У Вас є красива молода дівця, / а в нас молодий хлопець, / якому припала до серця / саме ця дівця Ваша.*

Молода пов'язує нареченому хустку на праву руку, старостам – рушники. За гостиною обговорюються деталі майбутнього весілля. (До прикладу, на Галичині на сватання ходили свати та «свідки»).

Після успішного сватання відбувалися оглядини, а за два тижні до весілля – заручини. На заручинах староста накривав рушниками хліб, клав на нього руку молодій, а зверху – молодого

і перев'язував їх рушниками. На знак того, що дівчина й хлопець заручені, вони отримували атрибути: наречений – квітку барвінку, наречена – барвінковий вінок, після одягання якого батько промовляв: *Ой, а що ж то нам у сінях палає? / На молоденькій з барвінку вінок сіяє.*

Після заручин наречена починала вишивати весільну сорочку нареченому, примовляючи такі слова: *З вечора тривожного аж до ранку / Вишивала дівчина вишиванку./ Вишивала дівчина, вишивала, / В тую вишиваночку душу вкладала.*

Наступний весільний ритуал – запросини. У селі Соломна вони проводилися в неділю зранку. Молода разом із женихом та весільним «поїздом» обходили хати й дарували господарям шишки (в інших регіонах України молода могла ходити сама, молоді разом зі сватами або ходили лише свідки), промовляючи: *«Просили вас батьки, / І я вас прошу / Прийти на малий час –/ На весілля до нас»* (Записано зі слів Венгер Євгенії Миколаївни, 68 років, українка, пенсіонерка у с. Соломна Волочиського р-ну Хмельницької обл.).

Вечорниці («дівчич-вечір», «пирог», «заводи») у Соломні супроводжувався великою кількістю ритуалів: дівчину садили на подушку, брат розплітав їй косу, а дівчата прикрашали її голову весільним вінком.

Молодий, беручи шлюб, мав заплати символічний викуп – «віно». Після викупу молода обов'язково вклонялася батькам та всім присутнім гостям, при цьому співаючи: *«Вже би-м була їхала, вже би-м була йшла, / Та ще своїй матінці не вколинлася. / Кланаясь тобі, мамо, / Що будила мене рано,-/ Більше не будеш, не будеш...»* (Записано зі слів Судоми Надії Євгенівни, 70 років, українка, пенсіонерка у с. Соломна Волочиського р-ну Хмельницької обл.).

Весілля світкували в «шалашах», їжу готували поварихи або сільські жінки. Сільське весілля супроводжувалося великою кількістю пісень, коли подавали на стіл, співали: *«Ой, а що то за доріженька / Що від столу до поріженька? / Ой, заходять до нас вісти, / Що дають нам їсти»* (Записано зі слів Судоми Надії Євгенівни, 70 років, українка, пенсіонерка у с. Соломна Волочиського р-ну Хмельницької обл.). Кульмінацією вечора було спільне виконання пісні «Весілля».

Далі відбувалося покривання молодої. У Соломні відтинання коси здійснював молодий. Відрізавши косу, молоду покривали очіпком.

Коровай випікали з дотриманням старовинних традицій. Для випікання запрошувалися жінки, які перебували у вдалому шлюбі. Мало значення навіть кількість жінок – їх мало бути парне число, щоб парі жилося добре. (На Київщині кількість випікальниць мала бути непарна). Як виймають коровай із печі, то гойдають його на руках і співають: *«Ой, де ж то дівся господар, / Нехай викупить коровай. / Як не буде викупляти, / Повеземо продавати»* (Записано зі слів Пипи Уляни Дмитрівни, 51 рік, українка, працює на птахофабриці у с. Соломна Волочиського р-ну Хмельницької обл.).

Коровайні пісні Київської області [1] відмінні від солом'янських, але ритм той самий, в окремих моментах речитативне співання – впізнані, подібні: *«Короваю-раю, / Я ж тебе хороше дбаю, / Сиром да насипаю, Маслою приливаю, / Кругом да тетерочки, / Всередині – перепілочки»*. Святкування весілля в с. Соломна могло тривати іноді й до тижня.

Багатство накопиченого фольклорного досвіду та його елементів під час фольклорної практики засвідчує: традиційне весілля не є невичерпно дослідженим із погляду його архетипіки. Досі практично не вивченою є традиційна народна обрядовість українців як джерело особливостей національної культуротворчості в цілому. Її аналіз із цього погляду дозволив би виявити й тенденції змін, напрямки трансформацій та відповідно будувати державну культурну політику. То ж ця галузь української обрядової культури є сферою, що потребує подальшого комплексного культурологічного дослідження [2].

Завдяки зібраним та відповідно описаним матеріалам можна зробити висновок, що українське традиційне весілля в с. Соломна Волочиського району Хмельницької області – це самобутнє явище українського народу, яке залишиться в нашій пам'яті та пам'яті наступних поколінь на довгі віки.

Список використаної літератури

1.Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні : Історико-етнографічне дослідження / В. К. Борисенко. – К.: Вища школа, 1988. – 188 с.

2. Босик З.О. Родинна обрядовість: Трансформація та архетипові мотиви весільної обрядовості Середньої Наддніпряниці: монографія / З. Босик. — К. : НАКККиМ, 2010. — 344 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tur.kosiv.info/tourism-and-culture/282-1-1-ukrajinska-vesilna-obrjadovist-jak-predmet-naukovyh-doslidzen.html>

3. Венгер А. Матеріали навчальної фольклорної практики записані в с. Соломна Волочиського району Хмельницької області / А. Венгер. — рукопис. Хмельницький. — 2018 — С. 37–60.

4. Весілля : у 2-х кн. Кн. 2 : Записи другої половини XIX — початку XX ст. / упоряд. М. М. Шубравська. — К. : Наукова думка, 1970. — 478 с.

5. Шубравська М. М. Весільні пісні. / М. М. Шубравська. — К. : Дніпро, 1988. — 454 с.

Інна Горячок

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Провідне завдання вищої професійної освіти — підготовка конкурентоспроможних, компетентних фахівців, які здатні аналізувати величезні інформаційні потоки, креативно мислити, самостійно ухвалювати рішення, прагнути до самоосвіти й самовдосконалення протягом усього життя. Основною тенденцією в розвитку освіти сьогодні є перехід від традиційного (репродуктивного) навчання як процесу запам'ятовування та відтворення до продуктивного, творчого як процесу розумового та особистого розвитку особистості. Одним із методів залучення до активної пізнавальної діяльності є проблемне навчання, основна мета якого полягає в забезпеченні активного ставлення до оволодіння знаннями, інтенсивного розвитку самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей студентів.

Ідеї проблемності простежуються ще з давніх часів у педагогічних концепціях Сократа, Ж.-Ж. Руссо, А. Дістервега, Л. М. Толстого. У першій половині XX ст. в працях Дж. Дьюї, Дж. Брунера, інших учених починають формуватися ідеї навчання шляхом вирішення проблем. Принципові положення концепції проблемного навчання в різні часи розробляли

Т. В. Кудрявцев, І. Я. Лернер, А. М. Матюшкін, М. І. Махмутов, Н. А. Менчинська, У. Оконь, М. М. Скаткін, Н. Ф. Тализіна, І. С. Якиманська та ін. Упровадженню проблемного навчання в умовах вищої школи присвячені дослідження А. Алексюка, В. Андрєєва, С. Архангельського, Т. Ільїної, Ю. Кулюткіна тощо. Окремі форми проблемного навчання досліджувалися М. В. Артюшиною, В. А. Манько, А. В. Фурманом, Н. Д. Янц та ін.

Мета статті – проаналізувати особливості застосування проблемного навчання в навчальному процесі вищої школи.

Проблемне (грец. Problema – задача, утруднення) навчання – дидактична система, яка ґрунтується на закономірностях творчого засвоєння знань і способів діяльності, на прийомах і методах викладання та учіння з елементами наукового пошуку [1, с. 74].

На думку А. Матюшкіна, проблемне навчання полягає в постійному створенні на заняттях проблемних ситуацій (проблемних завдань) і вирішенні їх при максимальній самостійності й під керівництвом викладача [2, с. 58]. У процесі проблемного навчання викладач не повідомляє готові знання, а висуває проблему і шляхом пробудження інтересу до неї, викликає бажання в ході пошуків знайти спосіб її вирішення. Тобто проблемне навчання дозволяє особистості з урахуванням наявної інформації виробити власну позицію.

Важливо розуміти, що упровадження проблемного навчання вимагає дотримання умов організації навчально-виховного процесу:

1. Підготовка викладача: глибоке знання навчального предмета; високий рівень освіченості; володіння методикою проблемного навчання, зокрема вміннями вести діалог, заохочувати до самостійної пошукової діяльності; уважно ставитися до думок, гіпотез, висловлювань; комунікативні здібності, полемічна майстерність тощо.

2. Готовність аудиторії: наявність мотивації, інтересу до висунутої проблеми; володіння прийомами аналітичної діяльності; попередня теоретична підготовка до пошуку невідомого результату або способу вирішення завдання.

3. Науково-методичне забезпечення навчального процесу щодо створення проблемних ситуацій.

4. Урахування специфіки навчальної дисципліни, теми, часу, відведеного на вивчення теми [2, с. 61].

У вищому навчальному закладі проблемне навчання може застосовуватися на різних етапах процесу навчання – на етапі здобування нових знань (проблемні лекції), на етапі усвідомлення знань, формування й закріплення умінь та навичок (створення проблемних ситуацій і вирішення проблемних завдань при проведенні семінарських або практичних занять, розв'язання проблемних завдань при виконанні самостійної роботи – написання рефератів, курсових, дипломних, магістерських робіт, проектів тощо).

У вищій школі розрізняють такі основні форми проблемного навчання: проблемний виклад навчального матеріалу в монологічному (лекції) або діалогічному (семінар) режимі.

У ході проблемної лекції викладач, визначивши проблему, повинен показати місце цієї проблеми в науці, особливо її значущість у майбутній професійній діяльності, підібрати можливі варіанти її вирішення. Проблемна лекція має спонукати до подальшого самостійного одержання знань. Головне завдання викладача – не вчити, а допомагати в процесі аналізу й осмислення інформації для того, щоб у кожного студента сформувалася власна думка щодо вирішення досліджуваної проблеми. Проблема може бути поставлена викладачем і на початку, і наприкінці лекції, залежно від мети й готовності аудиторії її розв'язувати. Особливої значущості набуває саме «проблемний початок лекції», коли сформульована проблема виступає в якості своєрідного «гачка», який привертає увагу магістрантів до навчального матеріалу протягом усієї лекції. Проблема, висунута на завершальному етапі лекції, спонукає до самостійного пошуку варіантів її рішення [3, с. 215]. У ході проблемної лекції викладач окреслює проблему, створюючи пізнавальні труднощі і, під час міркування, розкриває перед студентами (можливо, разом із ними) можливі шляхи розв'язання навчальної проблеми. Проблемний виклад навчального матеріалу дозволяє активізувати навчально-пізнавальну діяльність, сприяє росту зацікавленості навчальним предметом, розвиває аналітичне мислення. Проблемне навчання в ході семінарських і практичних

занять може включати систему методів і прийомів, при застосуванні яких знання, уміння та навички формуються в результаті мисленнєвої діяльності з вирішення проблемних питань і ситуацій, розв'язання проблемних завдань. Самостійна дослідна діяльність, коли студенти самостійно формулюють проблему та розв'язують її (в курсовій або дипломній роботі), вимагає подальшого контролю викладача.

При впровадженні проблемного навчання виникають певні труднощі, до яких більшість дослідників відносять: великі витрати часу, особливо на початковому етапі, коли тільки починають формуватися навички вирішення проблемних ситуацій; пошук оптимальності у співвідношенні колективної та індивідуальної роботи; перегляд методів роботи викладача, оскільки змінюється технологія підготовки і проведення занять; збільшення часу на самостійну роботу вимагає її додаткового інформаційно-методичного забезпечення; недостатній рівень підготовленості студентів до впровадження проблемних методів навчання.

Таким чином, проблемне навчання створює необхідні умови для розвитку мислення, навчає критично мислити, застосовувати творчий підхід до вирішення проблеми. Рівень ефективності занять за проблемною технологією залежить від професійної компетентності, методичної грамотності викладача, потенційних можливостей студентів і магістрантів. Проблемне навчання використовується при викладанні багатьох предметів у вищій професійній освіті, оскільки примушує думати, творчо підходити до самостійного розв'язання проблеми, сприяє розвитку якостей сучасного фахівця.

Список використаної літератури

- 1.Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія, теорія : посібник / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
- 2.Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / А. М. Матюшкин. – М. : Педагогика, 1972. – 208 с.
- 3.Шуришина Л. В. Проблемне навчання та інформаційні технології як засоби підвищення мотивації студентів / Л. В. Шуришина // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці : ЧТЕІ КНТУ, 2012. – Вип. II (46). Економічні науки. – 412 с.

ІСТОРИЗМИ ТА АРХАЇЗМИ В РОМАНІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША «ЧОРНА РАДА»

Відновленню нашої минувшини, задоволенню духовних та морально-етичних запитів сучасності сприяють історичні твори українських письменників, серед яких чільне місце займає роман Пантелеймона Куліша «Чорна рада». Мова роману насичена застарілою лексикою, бо, як відомо, без її використання не можна створити історичний художній твір. Щоб краще зобразити реалістичні риси суспільного життя людства минулих епох, П. Куліш вдається до вживання історизмів та архаїзмів.

Як відомо, словниковий склад мови постійно змінюється. Деякі слова та їхнє значення з часом старіють та зникають. Це зумовлює існування в лексиці таких одиниць, як архаїзми та історизми, які формують пасивний словник мови.

Багато вітчизняних мовознавців досліджували ці одиниці лексико-семантичної системи української мови. Особливості функціонування застарілої лексики в різних стилях, зокрема в художньому, на різних синхронних зрізах висвітлено в працях П. Дудика, Л. Мацько, І. Огієнка, П. Плюща, В. Русанівського та ін. Дослідники відзначають тенденцію до звуження сфери використання таких одиниць (уживаються в конфесійному стилі, у художніх творах і зрідка в усному мовленні), їхню стилістичну маркованість.

Функціонування та роль застарілої лексики в історичному романі П. Куліша «Чорна рада» не були достатньо досліджені, потребують детального вивчення історизми та архаїзми, ужиті в творі, особливості відображення ними культури та історії українського народу.

У досліджуваному творі наявна велика кількість слів застарілої лексики, які письменник використовує для змалювання особливостей тогочасного суспільного устрою, опису епохи та її визначних осіб, для називання посад, старовинної зброї, одягу, посуду тощо. Усі ці слова можна об'єднати в декілька семантичних груп.

1. Лексика на позначення колишнього державного і політико-економічного устрою країни, класової структури

суспільства: *цар, бурмистер, князі, пани, мужики, гевала, рабиня, мужицтво, міщани: Їздив наш бурмистер до князя Ромодановського з грошима у московську казну; аж чує, що князь у Зінькові (с. 21).*

2. Назви колишніх урядових і військових чинів, адміністративних посад; слова, які відбивають структуру козацької військово-адміністративної організації: *пушкар, вартовий, тимпанники, чура, кушнір, салогуб, гонець, полковник, осавул, сотник, гетьман, козак: Мізкує собі ледачий Іванець, ходячи по світлиці, аж ось увійшов **вартовий** (с. 36).*

3. Імена і прізвища відомих історичних діячів: *Хмельницький, Самійло Кішка, Сомко, Брюховецький: **Брюховецького** величали другим **Хмельницьким**, що іще раз стає за Україну супротив її ворогів і дарує мирові волю (с. 174).*

4. Назви старовинної зброї, амуніції, військових регалій: *булава, бунчук, пицалля, спис, черес, шабля, сагайдаки, ронди, гаркебузи, шаблюка, пістоль, ушул, гамалик, тороки, пірнач, мушкет, чересла, лемеші, комонники, ратище, гармати, опанча, кайдани, панцирі, місюрки, шаблі, келеми, келен: І шабля, й булава з бунчуком, і горностайова **кирея** поляжуть колісь поруч із мертвими кістками (с. 102).*

5. Назви старовинного чоловічого та жіночого одягу, взуття, головних уборів, які вийшли з ужитку: *стьожка, ковнір, жупан, кунтуш, семряжка, кажанка, кармазин, саєта, відлога, кобеняк: А вдруге, знаті були з того, що підперезувались по **жупану, а кунтуші** носили наопашки (с. 70).*

6. Назви старовинного посуду, одиниць виміру і ваги; назви старовинних монет, грошових одиниць; назви професій: *коряк, кубок, жбан, ківш, кадці, таган, катрага, верста, таляри, червінці, шинкарі, музики, лицарство, хлібороби, ключник, крамар, коваль: Не раз я насипав йому шапку **талярами**, так ідучи й витрусить на порозі (с. 66).*

У романі «Чорна рада» функціонують лексико-словотвірні, лексико-фонетичні і семантичні архаїзми. До лексико-словотвірних архаїзмів належать: *не зздриши, боржій, отмицею, ячать, горопаху, звонтпив, пораяв би, не прогайнував, не промантачив, правуватиметься: Одно тільки диво було в Череваня таке, що вже тепер ніде **не зздриши** (с. 18); *Процай і**

ти, брате! – обернувся до Петра да й пішов **боржій** із хати (с. 105).

Лексико-фонетичними архаїзмами у тексті роману можна вважати лексеми: *дівојка, філософи, рюмати, гурба, одвітовати, ізмагатися, недугуючий, персник, зближатись*: «Коли хоч, ухопимо **дівојку**, та й гайда у Чорну Гору!» (с. 92); **Філософи вражі діти!** (с. 104).

До семантичних архаїзмів належать слова: *вонтпила, слобоняти, уконтентути, гурорити, чуприна, чоло, крем'ях, челядь, огира, плевели, запічка, левада, навзаводи, трактовати, обоза, гурорка, обуха, бурсаки-спудеї*: *Ти ж не раз **ослобоня** мою голову од смерті!* (с. 90); *Добрих послав тобі господь гостей, та чи-то їх **уконтентуєш!*** (с. 107).

Отже, П. Куліш у романі «Чорна рада» використав із певною стилістичною метою – історизми для відтворення історичного колориту, а архаїзми – для змалювання історичної реальності й тогочасної мови героїв, для надання мові урочистості, піднесеності, для характеристики негативних явищ, для створення іронії, сатири та сарказму.

Джерело дослідження

Куліш П. О. Чорна рада: Хроніка 1663 року та оповідання : для ст. шк. віку / [упоряд. та приміт. М. Л. Гончарука; передм. М. Я. Олійника]; іл. М. Г. Богданця. – К. : Веселка, 1990. – 256 с.

Аліна Драган, Людмила Терещенко

ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОЗИТИВНИХ ЕМОЦІЙ В УКРАЇНСЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

Фразеологія як наука вивчає усталені звороти мови – фразеологізми, які, на відміну від вільних словосполучень, не творяться щораз у мовленні, а використовуються як готові одиниці [2, с. 237].

Фразеологічна наука на сучасному етапі її розвитку характеризується активізацією наукової думки до вивчення фразеологічної семантики її одиниць, їхнього походження та функціонування, національно-культурної специфіки і

фразеологічної символіки в лінгвокультурологічному аспекті [3, с. 19].

Однією з характерних рис теперішнього етапу розвитку фразеології є досить вагоме розширення проблематики: від визначення фразеологічних одиниць (ФО), характеристики її значень, класифікацій науковці перейшли до з'ясування ролі фразеологізму в комунікації людини, до встановлення особливостей мислення окремої особистості й етносу взагалі.

Мова – це явище, яке безперервно розвивається, її фразеологічний фонд перебуває в постійному русі. Фразеологія національної мови збагачується та вдосконалюється, убираючи в себе безцінні скарби з усього, що впродовж багатьох століть зберігає у своїй пам'яті народ. Однак особливістю фразеологічного фонду мови є його усталеність. На відміну від лексики, фразеологічний фонд не має такої динаміки, як лексичний.

На нашу думку, особливий інтерес становить порівняльне вивчення фразеології споріднених мов, бо існує тісний зв'язок у їхньому розвитку та формуванні. Хоча, з іншого боку, у цьому випадку виникають і певні труднощі: іноді буває важко встановити, що є наслідком спільного історичного розвитку, а що утворилося на ґрунті окремої мови.

Актуальність дослідження полягає в тому, що зіставне вивчення слов'янських мов дає можливість встановити спільні та відмінні риси в їхній структурі. Зокрема, порівняння української і польської фразеології на позначення емоційного стану людини дозволяє виявити джерела, які було використано для утворення цього пласту ФО, а через них зрозуміти особливості світобачення українців і поляків, виявити їхнє ставлення до себе та до інших, взагалі усвідомити особливості картини світу цих народів.

Мета статті – дослідити і порівняти семантику лексики на позначення позитивних емоцій в українських і польських фразеологізмах, а також встановити семантичні особливості українських та польських ФО на позначення позитивних емоцій.

Об'єкт – лексика на позначення позитивних емоцій в українських і польських фразеологізмах та ФО на позначення позитивного емоційного стану.

Предметом дослідження є семантика і структура українських і польських фразеологізмів на позначення

позитивного емоційного стану людини. Матеріалом роботи послуговували 257 фразеологізмів (133 українські та 124 польські).

Емоції (від фр. *Emotion* – ‘хвилювання’, ‘збудження’) складний стан організму, що припускає тілесні зміни поширеного характеру – в диханні, пульсі, залозо-виділеннях тощо – і на ментальному рівні, стан збудження чи хвилювання, що позначається сильними почуттями, і зазвичай імпульсом щодо певної форми поведінки. Якщо емоція інтенсивна, тоді настає порушення інтелектуальних функцій, можливе роздвоєння особистості, і тенденція щодо дії неврівноваженого чи протопатичного характеру[1, с. 58].

Як засвідчує зібраний матеріал, у складі українських і польських фразеологізмів на позначення позитивних емоцій найчастіше виступає лексема *радість* (по 18 ФО). Значно менше фразеологізмів (від 2 до 6 в кожній мові), що містять компонент *інтерес*, *захоплення*. Не виявлено в обох мовах одиниць із лексемами *замилування*, *самовдоволення*.

В українській мові відсутні одиниці з компонентом *упевненість*, *симпатія* (хоча вираз *завоювати симпатію* вживається у мовленні, однак словник не фіксує цей вислів як ФО). У польській мові наявні лише дві одиниці з компонентом *pewność* (*dla pewności*; *pewność siebie*) і одна з компонентом *sympatia* (*zjednać (sobie) sympatię*).

Лексема *ніжність* відсутня в складі польських ФО, в українській мові виявлено один фразеологізм: *телячі ніжності*. Лексема *задоволення* також входить до складу однієї польської й однієї української ФО (*з задоволенням / znaleźć zadowolenie w czymś*). На нашу думку, відсутність назв емоцій у фразеологізмі або наявність їх лише в одній із мов пов'язане з тим, що фразеологія не називає всіх явищ, а відбиває лише ті, які є важливі для індивіда й суспільства.

Фразеологічні одиниці обох мов називають такі емоційні стани людини: *захоплення*, *радість*, *інтерес*. Найчисленнішою в українській мові є фразеосемантична група ‘*захоплення*’, яка нараховує 71 фразеологізм. Серед ФО польської мови найчисленнішою є фразеосемантична група ‘*радість*’, яка нараховує 58 фразеологізмів. В українській мові найменшу кількість фразеологізмів містить семантична група ‘*інтерес*’ (31

одиниця). Найменшу кількість у польській мові нараховує фразеосемантична група 'захоплення' (28 одиниць).

Як бачимо, загальні кількісні показники можуть дозволити зробити деякі припущення про домінування в лінгвістичному позначенні української та польської мови певних емоцій. Однак робити висновки про перевагу цих емоцій в особливостях національної поведінки без проведення глибоких етнопсихологічних досліджень видається неприпустимим. В обох мовах існує низка подібностей і відмінностей. Спільність простежуються, до прикладу, у фразеосемантичній групі 'захоплення': в обох мовах спостерігаємо одиниці, що містять назву цієї емоції. В українській мові три одиниці (*аж (просто) дух захоплює* – уживається для вираження надміру почуттів, вражень людини (переважно приємних)' [6]), у польській мові шість одиниць (*ktoś nie znajduje słów zachwytu* – 'хтось говорить або пише про щось із захопленням' [8]). Найвний однаковий соматизм *serce / serce: завмирати / завмерти серцем (душею)* – 'хтось відчуває сильну тривогу, захоплення' [6]; *ktoś czuje serce w gardle* – 'хтось переживає сильне захоплення, страх, тривогу' [8]. Фіксуємо частково подібні одиниці (6 фразеологізмів): *Боже [ж] мій / (о) Jezu Chryste!* І в українській, і в польській мовах наявний ряд ФО, які за своєю структурою схожі до вигуків (*крий Боже (Господи, Матір Божа, Мати Божа і т. ін.) / o dziwo! Mózg staje!*).

У фразеосемантичній групі 'інтерес' присутня лексика на позначення позитивних емоцій. В українській мові дві одиниці містять у своєму складі лексему, яка є синонімічною до назви досліджуваної емоції (цікавий): *цікавий на язик* – 'який уміє гарно, майстерно висловлювати свої думки, красномовний' [6, с. 356]. У польській мові п'ять одиниць мають слово *interes: być zainteresowanym w czymś* – 'бути зацікавленим у чомусь' [8]. В обох мовах у складі ФО на позначення інтересу спостерігаємо однаковий соматизм *oczy / oczy: очи розгоряються / розгорілися у кого, чий, на кого, що* – 'хтось з інтересом розглядає що-небудь' [6] */gdzie ja miałem (ja miałam, on miał itp.) oczy?* – 'здивування через невинуваті інтереси когось' [8]. І в українській, і в польській мовах наявні компаративні фразеологізми: *липнути, як (мов, ніби / т. ін.) бджоли (мухи) до меду до кого, чого* – 'виявляти великий інтерес до чогось або когось' [6] */ ciekawe,*

ciekawa rzecz, że ..., jak ... itp – ‘достойне уваги, інтересу’ [8: с. 218]. В обох мовах є еквівалентна одиниця ‘*наставляти вуха (вуха)*’ – ‘з напруженою увагою, з великим інтересом готуватися до слухання чого-небудь’ [6] / *nadstawić, nastawić ucha (uszu)* – ‘почати слухати щось з інтересом’ [9].

У фразеологізмах на позначення *радості* і в українській, і в польській мовах виявлено ряд ФО, у структурі яких виступає назва досліджуваної емоції (18 в українській та 17 у польській): *бути не в собі від радості / nieposiadać się z radości itp.* – ‘не могли опанувати радість’ [8]. В обох мовах виступають ідентичні соматизми (*серце / serce (порадувати серце / radość sphywa do czyjegoś serca (wczujeś serce) губи / gęba (мазати медом [по губах] кого / ktoś śmieje się całą gębą / od ucha do ucha) очи / oczy (ласкати око (очи, zip) / radość komuś zoczywyziera;) руки / ręce (nid веселу руку / ktoś bije się dłońmi pobokach).*

У досліджуваних мовах наявні компаративні одиниці (як *(мов, наче, ніби і т. ін.) на світ народитися / radosny jak skowronek*), а також одиниці, де радість виражається за допомогою пластичних рухів (*[аж] танцює хто– – ‘бути дуже задоволеним, радісним’* [6], *вибрикувати гонки – ‘дуже радіти’* [6, с. 26].

Простежуються у ФО обох мов і певні відмінності. У структурі *українських* фразеологізмів на позначення *захоплення* наявна лексика на окреслення чорта, дідька (біса, лихого). Найчастіше це одиниці, що кваліфікуються як прокльони, однак іншим їхнім значенням є вираження захоплення: *бісової пари* – уживається 1) як лайка для вираження незадоволення ким, чим-небудь; 2) для вираження захоплення кимось, чимось [6]. У деяких ФО відсутня номінативність: *куди [ж] тобі* – уживається для вираження захоплення [6]. Ще однією особливістю українських ФО є наявність вульгаризмів у структурі (*матері його (ix) хиря* (‘вульг. уживається для вираження задоволення, великого захоплення чим-небудь’) [6]. Хиря-хвора людина, що має жалюгідний вигляд) [5, с. 563]. У польських ФО наявна назва країни (*Francja elegancja* ‘про щось елегантне, ефектне, що викликає захоплення’ [9]), а також особливе підкреслення сили емоції гіперболізацією, коли людина втрачає свідомість від захоплення (*mdleć z zachwytu* – ‘сильно захоплюватися чимось’) [8].

У структурі українських фразеологізмів на позначення *інтересу* наявні слова *їсти* (*поїдати, жерти, пожирати*) (*їсти* (*поїдати, жерти, пожирати*) *очима* (*оком*) *кого, що* – ‘дуже уважне, прискіпливе розглядання когось, виявляючи при цьому цікавість, певний інтерес’ [6], підкреслена значущість життя спільними інтересами і турботами (*ділити хліб [і сіль]* (*хліб-сіль*) *з ким і без додатка*). У фразеологізмі на окреслення інтересу очі уподібнюються до музичного інструмента *грати* (*вигравати*) / *заграти очима* – ‘багатозначне споглядання, метою якого є викликати до себе інтерес у кого-небудь’ [6].

Особливістю фразеологізмів польської мови на позначення *інтересу* є наявність у структурі назви тварин: *pies z kulawą nogą nie zajrzy, nie przyjdzie, nie zainteresujesz się, nie wspomni, nie zadbajtr* – ‘ніхто не прийде, не побачить, не зацікавиться чимось або кимось’ [8]. Деякі ФО польської мови мають форму питання: *gdzie ja miałem* (*ja miałam, on miał itp.*) *oczy?* – ‘здивування через невинувдане захоплення чи зацікавлення, інтерес’ [8, с. 78].

У структурі українських фразеологізмів на позначення радості виступають назви продуктів: **мед**: *як медом по губах мазнули* – *щось почуте викликало в когось відчуття радості, задоволення, втіхи* [6]; **сало**: *як салом по губах* – ‘кому-небудь приємно, радісно’ [6]. Виявлення радості в українській мові пов’язується з видами мистецтва (спів, гра) (*співати від щастя* – ‘бути дуже радісним, щасливим’ [6]; *заграло серце* – ‘хто-небудь відчув радість, піднесення, задоволення’ [6], а також з тими метаморфозами, які відбуваються з квіткою під час її цвітіння (*розквітати душею* (*серцем*) – ‘пройматися, сповнюватися радістю, щастям’ [6]). Різкі зміни емоцій людини порівнюються зі змінами погоди (*розгодилося на серці* (*на душі*) – ‘комусь стало радісно’ [6]). У структурі українських ФО фіксуємо також назву продукту злакової рослини – **обрік** (ОБРІК 1, року, чол., розм. Дрібно посічена солома з вівсом, дерту і т. ін. для годівлі коней) [4]. Овес є найбільш поживною їжею для коней [5, с. 323]. Коли кінь наївся цього оброку, то його хода буде бадьора, радісна. Тому про веселу, радісну людину говорять, що *обрік грає*: *обрік грає* – ‘хто-небудь занадто радісний, веселий, бадьорий’ [6].

Особливістю *польських* фразеологізмів на позначення *радості* є наявність у структурі назв тварин (*wesoły jak ptaszek*,

szczygiel, szczygielek; ktoś jest cały w skowronkach ‘дуже веселий’ [8], а також назви рослин: *jak szczypiorek na wiosnę żart* – ‘хтось дуже рухливий, веселий, балакучий’ [8]. Чимало фразеологізмів ідентичні до вигуків, а також у своїй структурі містять назви святих і Бога: *(O) Jezu Chryste!; Matko święta!* – вигуки, які виражають різні емоційні стани (радість, захоплення) [8]. У деяких ФО відсутня номінативність *co widzę* – зворот, який виражає радість через побачення когось або чогось [8].

Таким чином, дослідження емоційних станів в українській та польській фразеології є важливою темою для виявлення специфіки фразеологічного складу обох мов. Перспективою дослідження може бути розширення кола досліджуваних емоцій, а також виявлення фразеологічних універсалій та національної специфіки шляхом долучення до аналізу фразеології інших слов’янських мов. Порівняльне вивчення мовних одиниць дає також можливість простежити формування світогляду й менталітету народу, що є важливим для психолінгвістів, соціологів, політологів, письменників тощо.

Список використаної літератури

1. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард. – СПб: Питер, 2007. – 464 с.
2. Тепляков І. М. Про деякі парадокси фразеології / І. М. Тепляков // Проблеми слов’янознавства. – 2012. – Вип. 61. – С. 237–243.
3. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К.: Знання, 2007. – 213 с.
4. Режим доступу <http://sum.in.ua/s/obrik>

Список використаних джерел

5. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол. О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – Т. 2: Д–Копці / укл.: Н. С. Родзевич та ін. – 1985. – 572 с.
6. Словник фразеологізмів української мови / укл. В. М. Білоноженко та ін. НАН України, Інститут української мови, Український мовно-інформаційний фонд. – К., 2003.
7. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови : у 2-х т. / Г. М. Удовиченко. – К.: Вища шк., 1984. – Т. 1. – 303 с.; Т. 2. – 384 с.
8. Uniwersalny słownik języka polskiego / pod red. S. Dubisza. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. – Wersja elektroniczna.

9. Słownik frazeologiczny języka polskiego / pod red. S. Skorupki. – Warszawa : WiedzaPowszechna, 1968. – 1693 c.

10. Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego / pod red P. Müller-Nieckowskiego. – Warszawa : BertelsmannMedia. – ŚwiatKsiążki. – 2003.

Дарина Дроник

СТВОРЕННЯ БЛОГУ ВЧИТЕЛЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖАХ

Тема створення особистих блогів у мережі Інтернет учителями польської мови є досить актуальною та проблемною, адже сьогодні відбувається стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, що значною мірою впливає на розвиток освіти та спосіб сприймання учнями нової інформації.

Вплив інформаційно-комунікативних технологій на процес навчання досліджували відомі науковці (М. Жалдак, Л. Захарова, О. Несторенко, В. Трайнев, В. Шакотько), у працях яких висвітлюються теоретичні засади розуміння поняття «інформаційно-комунікативні технології», їхні основні риси, проблематика й доцільність використання прийомів у сфері освіти.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це синтез різноманітних технологічних і комп'ютерних засобів, які забезпечують сучасній людині якісний процес комунікації, а також управління будь-якою інформацією.

ІКТ почали використовувати у навчанні ще 1980 р. у США, а одним із перших програмних педагогічних засобів на теренах України був комплекс для підтримки навчання Gran, розроблений М. Жалдаком та його аспірантами ще 1989 року.

Вчені пропонують багато аргументів щодо застосування ІКТ у навчанні. Зокрема, це сприяння комп'ютерних технологій удосконаленню викладання; формування в учнів комп'ютерної грамотності якомога раніше; сприяння розвитку самоконтролю і навчання керування інтелектуальними здібностями. Використання таких технологій повинно відповідати меті навчання і допомагати розкривати питання, завдання, які ставить учитель під час заняття. І одним із найпростіших та сучасних

способів зробити свою професійну діяльність корисною, цікавою та пізнавальною є ведення блогу.

Особистий професійний блог учителя – це принципово новий вид організації вчителем процесу навчання, урочного та позакласного, який відкриває значно більше можливостей, ніж звичайні методи.

Поняття «блог» виводять від англійського «weblog», що в перекладі означає «мережевий журнал» або «щоденник подій», або ж від «bloging» – вихід у «світову павутину».

Блог-веб-сайт – основний зміст якого записи, що регулярно оновлюються, додаються, редагуються. Наповнення особистого блогу може містити друковані тексти, зображення, мультимедійні та аудіофайли.

Для вчителя блог є можливістю використовувати засоби мультимедіа в освітньому процесі, працювати з електронними зошитами та щоденниками своїх підлеглих. Завдяки веденню особистої сторінки поглиблюються знання у сфері допоміжної, методичної і художньої літератури, а також учитель-блогер певною мірою реалізується як журналіст. Ведення блогу розвиває креативність і творчу уяву. Тут ідеться про простір для фантазії вчителя і практично повну відсутність рамок.

Для учнів – це зразки виконання різного виду творчих і контрольних робіт, участь у конкурсах, групових та індивідуальних видах роботи, запропонованих викладачем. Вони також можуть попередньо ознайомитися і з темою та деякими матеріалами уроку для попередньої підготовки до нього, для повторення матеріалу занять. Це також є і гарним способом самоосвіти, адже учні поглиблюють свою обізнаність у предметі навіть поза межами школи.

Для батьків – це пункт прямої консультації та взаємодії зі шкільним наставником своїх дітей, можливість дізнатися про життя класу, про що діти не завжди відверто розповідають батькам. Таким чином утворюється діалог та пряма взаємодія вчителя і батьків у питанні виховання та світогляду дітей.

Блоги багатьох учителів, які розміщені в мережі Інтернет, мають схоже, дещо навіть одноманітне наповнення, а інформація представлена українською та польською мовами. Останньою

завичай написані лише завдання дня написання та читання. Уся інформація викладена доволі стисло, але доступно та зрозуміло.

Окрім змістового наповнення, на відвідуваність і зацікавлення блогом аудиторією читачів впливають оновлення дописів на інтернет-сторінці і художнє оформлення особистого блогу. Оновлення матеріалу на сторінках учителів відбувається досить рідко, часто відсутня певна система, що призводить до зниження інтересу до певної інтернет-сторінки. Що стосується художнього оформлення сторінок учителів польської мови, їхній зовнішній вигляд представлений у достатньо стриманих кольорах, які правильно і гармонійно поєднані між собою. Шрифт і розмір мають оптимальні параметри, а тому не виникає жодних проблем із прочитанням тексту.

Велика частина блогів учителів в Інтернеті зорієнтовані виключно на шкільне навчання. Такий спосіб ведення блогу не сприяє розширенню кругозору як учителя, так і його учнів, та не стимулює до повторного відвідування цієї інтернет-сторінки.

Учитель, який вирішив створити свій блог, повинен прагнути до того, щоб цей блог був дієвим. І для досягнення цієї мети потрібно враховувати певні вимоги.

Насамперед, ці вимоги стосуються оформлення майбутньої інтернет-сторінки. Воно має бути зручним для користувачів. Текст має бути зручного для читання розміру та розміщуватися на контрастному фоні, щоб не провокувати проблем із його прочитанням.

Чи не найважливішою частиною на шляху вчителя до освоєння амплуа блогера є вибір теми для майбутньої веб-сторінки. Учитель повинен сфокусуватися на чомусь конкретному, на темі, яка найбільше цікавить, і що може бути дійсно корисним для читачів.

Розміщення матеріалів у блозі повинно відбуватися регулярно. Це допомагає розширювати аудиторію прихильників веб-сайту. Не слід забувати й про те, що оригінальний матеріал завжди є набагато популярнішим за знайдений і процитований.

Неабиякою запорукою успіху у веденні блогу буде створення його реклами в будь-яких соціальних мережах, таких як Facebook, Instagram, Twitter, YouTube. Важливо не просто залишати посилання на блог, а поширювати якийсь меседж,

запитувати у своїх колег їхню думку, закликати до діалогу та дискусії.

Блог учителя – корисний інструмент для більш ефективної організації навчального процесу. А обравши правильну стратегію розвитку особистої сторінки та скориставшись порадами щодо ведення власного блогу в мережі Інтернет, педагог швидко впевниться, що усі його намагання і саморозвиток у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема блогерства, не були марними. Нагородою за таку плідну працю буде вдячність колег, батьків, а також умотивованість учнів до подальшого навчання, адже вони розумітимуть, що мають справу із сучасним «просунутим» учителем, навчання з яким завжди буде цікавим, різноманітним та захоплюючим.

Список використаної літератури

1. Жалдак М. І. Двадцять років становлення і розвитку методичної системи навчання інформатики в школі та педагогічному університеті / М. І. Жалдак, Н. В. Морзе, Ю. С. Рамський // Комп'ютер у школі та сім'ї. – № 5. – 2005. – С. 11–15.

2. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / И. Г. Захарова. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.

3. Несторенко О. В. Інформаційне суспільство і масова інформаційна просвіта / О. В. Несторенко // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2004. – № 4. – С. 5–11.

4. Трайнев В. А. Информационные коммуникационные технологии (обобщения и рекомендации) : учебное пособие / В. А. Трайнев, И. В. Трайнев. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2008. – 336 с.

Альона Заводяна

ВІСЛАВА ШИМБОРСЬКА ТА ЛІНА КОСТЕНКО – ЖІНКИ НАШОЇ ЕПОХИ

Творчість Віслави Шимборської і Ліни Костенко має важливе значення не тільки в національних літературах, які вони представляють, але й у світовій літературі. Їхня поезія наскрізно спрямована на пізнання й осмислення різних боків людського життя і світу. Основною рисою творчості цих двох поетес є

симбіоз філософського і художнього мислення, що породжує неповторні зразки філософської лірики.

Особливості тематичного розмаїття творчості Віслави Шимборської і Ліни Костенко були в полі зору таких науковців, як Н. Банацька, С. Дячок, Н. Пелех, Н. Сидяченко, О. Урбан, Л. Чередник та інших, які характеризували спільні риси поезики та поетичних світів цих двох представниць національних літератур. Метою нашого дослідження є проблематика творчого доробку двох незвичайних жінок, наших сучасниць: польської поетеси, лауреата Нобелівської премії (1996) Віслави Шимборської та української майстрині поетичного слова Ліни Костенко.

Як наголошують польські літературознавці, Віслава Шимборська ніколи не пов'язувала свою творчість із жодним літературним напрямом, вона створила власну школу писання, власну поетичну мову. Її вірші – це унікальна лірика з глибокими роздумами. Характерні ознаки її творчості – точність, лаконічність, іронія та парадокс. На думку Гжегожа Гаудена, директора Інституту книжки в Кракові, величезне значення поезії Шимборської полягає в тому, що вона спонукала читачів до глибоких роздумів. «Така поезія, як поезія Віслави Шимборської, – говорить Гауден, – це надзвичайне явище, оскільки це поезія на диво проста, а водночас поезія глибока. З іншого боку, цих віршів не дуже багато, тож, на мою думку, у випадку поезії пані Віслави йдеться не про те, щоб читати багато, а про те, щоб читати уважно» [3].

Ліна Костенко – справжній майстер художнього світу. Вона філософськи осмислює зміст життєвих проблем, розкриває найсуттєвіші почуття людини, її неповторність і складність, суперечливість і красу. Вірші поетеси наповнені філософською наснагою роздумів про роль мистецтва, відповідальністю митця перед часом, своєю совістю. Костенко засуджує нещирість, пристосуванство їй, безумовно, возвеличує народ, Вітчизну, кохання. Тематичний обрій поетеси досить широкий. Самобутність її в тому, що вона художньо осмислює загальнолюдські цінності [3].

Одна з головних тем віршів Л. Костенко і В. Шимборської – це роздуми про час і вічність, про невмируще в людській душі,

вічні цінності життя. Людина як найвища цінність перебуває в епіцентрі художніх роздумів, про що б не писали ці авторки.

Простежуємо філософську категорію плинного життя, яка в обох асоціюється з річкою. У віршах «Річка Геракліта», «Коротке життя наших предків» Віслава Шимборська змальовує людство, занурене в час, і як наслідок цього – кожна людина залишається самотньою («*ja ryba pojedynca*»). Своєрідний філософський трикутник «час – життя – ріка» вимальовується й у поезіях Ліни Костенко. Зокрема, це відчутно в усіх віршах збірки «Річка Геракліта». Тут переплелися епохи, тут античні проблеми стають сучасністю, а реальність – сягає глибин віків.

Проблеми сьогодення і у Віслави Шимборської, і в Ліни Костенко висвітлюються через філософські категорії буття, часу, руху, простору, людського призначення та сенсу життя. А для поета це буття у слові, бо слово було при початках створення світу.

І В. Шимборська, і Л. Костенко користуються загальновідомими іменами і назвами з фонду надбань світової культури, які в їхніх творах виступають символами, за якими стоїть багата історія переказів, міфів та легенд. Тому можна говорити про поетичну інтертекстуальність текстів (поняття «інтертекстуальності» введене французькою дослідницею мови та літератури Юлією Крістєвою).

Як бачимо, схоже застосування інтертексту робить поезії Віслави Шимборської та Ліни Костенко глибоко філософськими, приносячи до їх ліричного пафосу елементи символічності, глибинного підтексту.

Таким чином, можна стверджувати, що у творчості польської поетеси Віслави Шимборської та її літературної української посестри Ліни Костенко багато спільних тем і мотивів. У обох піднімаються глибокі філософські проблеми людського життя, сенсу буття, боротьби добра і зла, місця особистості в суспільстві, кохання тощо. Поезія кожної авторки має свої художні особливості, які й роблять їхню творчість неповторною.

Список використаної літератури

1. Аналіз творчості Ліни Костенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrclassic.com.ua/katalog/k/kostenko-lina/2573-analiz-tvorchosti-lini-kostenko>

2.Сачок О. Українська Віслава Шимборська: ретроспектива та перспективи рецепції творчості / О. Сачок // Проблеми слов'язнавства. – 2008. – Вип. 57. – С.145–152.

3.Слабошпицький М. Віслава Шимборська задала напрямок у польській поезії Електронний ресурс <https://vsiknygy.net.ua/news/16701/>

Анастасія Казанцева

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ГАННИ ТОКМАНЬ

Ганна Токмань – доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, професор. Все життя працює у двох напрямках – літературознавстві та педагогіці. Видала понад 170 праць, надзвичайно глибоких, ґрунтовних, чим зробила вагомий внесок у розвиток методики та літератури для майбутніх поколінь. Потужна подвижницька праця піднесла її на наукові орбіти вибудовування концептуальних засад сучасної методики навчання української літератури та розширення горизонтів вітчизняного літературознавства.

Ганна Леонідівна належить до активної автури провідних літературно-художніх та фахових часописів України: «Слово і час», «Сучасність», «Вітчизна», «Дзвін», «Дивослово», «Світовид», «Урок української», «Українська мова і література в школі», «Українська література в загальноосвітній школі», «Українська мова й література в сучасній школі», «Зарубіжна література в навчальних закладах» та ін.

Метою нашої статті є аналіз загальнотеоретичних засад літературної освіти в науковому доробку Г. Л. Токмань.

Особливо важливе значення мають її праці «Методика викладання української літератури в старшій школі на екзистенціально-діалогічних засадах» та «Методика навчання української літератури в середній школі».

Перша праця – це монографія, в якій проаналізовано екзистенціально-діалогічні шляхи проведення уроків позакласного читання, літератури рідного краю, вступних та підсумкових занять, філософсько-психологічні засади та напрями

інноваційної діяльності в галузі літературної освіти, технологію вивчення літературно-критичних статей та засвоєння теоретико-літературних понять.

Професор подає методи інноваційного викладання української літератури, екзистенціальний аспект викладання української літератури та акцентує увагу на особистості словесника. У працях Г. Токмань наголошує на креативній спрямованості вчителя-словесника, який має широке поле для творчості і шляхів підвищення ефективності своєї роботи: обирає один із численних типів уроків, які виробили науковці й колеги-практики, або творить власний оригінальний (нестандартний) – у будь-якому разі суттю вчительського структурування уроку залишається його творчість, бо ж модель виявляє особливості неповторного твору мистецтва слова, неповторну особистість педагога, неповторний учнівський колектив, який складається з індивідуальностей.

Автор порушує такі проблеми, як рівні спілкування та їхнє практичне застосування в шкільному викладанні літератури, екзистенціально-діалогічні особливості вивчення життєпису письменника та його індивідуального стилю, екзистенційно-діалогічні особливості поглибленого вивчення української літератури тощо.

У підручнику «Методика навчання української літератури в середній школі» (2012 р.) йдеться про загальні засади, методи, методики, інноваційні прийоми навчання української літератури, методологічні підходи до учнів, типологію шкільного аналізу художнього твору. Значну увагу приділено ролі вчителя в розвитку усного та писемного мовлення учнів, заохоченні їх до власної творчості, розвитку критичного мислення.

Вивчення та засвоєння теоретико-літературних понять, позакласна робота, література рідного краю, вступні та підсумкові заняття знайшли своє місце в підручнику. Професор також не оминає інноваційних технологій, прийомів навчання української літератури та типів літературних занять, а навпаки, дає потужну базу знань та прикладів із життя.

Так, Г. Токмань у праці «Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна

концепція», пропонує таке структурування цієї наукової дисципліни:

1. Історія методики викладання української літератури.
2. Шкільне літературознавство.
3. Теорія методики: парадигми і технології викладання.
4. Практична методика: моделі викладання [2, с. 12].

Ганна Леонідівна напрацювала моделі новітніх типів уроків літератури: історичне, філософське, психологічне, літературно-біблійне дослідження, адаптувала різноманітні інноваційні прийоми до процесу літературної освіти. Своєчасними й корисними бачаться їй рекомендації щодо впровадження в навчання української літератури комунікаційно-інформаційних технологій. При цьому особливої значущості набуває порада авторитетного вченого враховувати, що художня література – це не тільки інформація, а ще гра, душа, питання, відтак її треба вивчати, застосовуючи не запрограмовані технології, а духовне спілкування, дидактичні ігри, творчість, імпровізацію.

Будучи за своєю сутністю і діяльністю педагогом-новатором, Г. Токмань водночас застерігає колег: діти – найменш захищена частина нації, яку слід оберігати від зайвих експериментів, тому інновації слід уводити поступово, обдуманно, не перекреслюючи випробуваних століттями методів навчання, а знаходячи своє місце в традиційній системі. Те саме застереження вона робить щодо вибудовування діалогу методики з літературознавством, обстоюючи орієнтування вчителя не на новітні епатажні відкриття, а на академічну науку про літературу. Отже, особливо актуально звучить сьогодні попередження вченого: методи літературознавчого дослідження на уроках літератури – не самоціль, вони не механічно переносяться в школу, а діалогічно засвоюються з позицій педагогічного відбору [1, с. 3].

Таким чином, можемо стверджувати, що Ганні Леонідівні вдалося створити індивідуально-неповторну манеру викладу своїх літературознавчих та методичних розслідувань, у якій вдало поєднується глибина наукової рефлексії та публіцистична небайдужість, логіка й аргументованість викладу і водночас відкритість до діалогу з адресатом своїх книг.

Список використаної літератури

1. Куцевол О. Два крила наукової творчості професора Ганни Токмань / О. Куцевол // Українська література. – №11. – 2013. – С. 2–5.
2. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі на екзистенціально-діалогічних засадах / Г. Токмань. – К., 2012. – 432 с.
3. Токмань Г. Українська літературна освіта: з погляду вічності й у контексті сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dyvoslovo.com.ua/1-0317/>

Ольга Кауштан

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИЗВИСК У ГОВІРЦІ С. ШАРКИ ДЕРАЖНЯНСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Для української лексики характерні діалектні відмінності, що зумовлюють багатство живого мовлення. Паралельно з офіційним найменуваннями функціонують неофіційні антропоніми, найпоширенішими з яких є прізвиська. Царина їхнього функціонування охоплює соціальні й територіальні мікросередовища, як-от: окремих населених пунктів, вулиць, шкіл, колективів тощо [1, с. 5].

У сучасному мовознавстві завершується вивчення та упорядкування офіційних антропонімів, тоді як прізвиська залишаються недостатньо вивченими, відсутні їхні комплексні й системні дослідження. В українській антропоніміці цьому питанню присвячували свої праці Л. Масенко, В. Охримович, М. Сумцов, І. Сухомлин, Л. Худаш, П. Чучка та інші науковці, але теоретична база дослідження й досі залишається недостатньо розробленою, адже в українському мовознавстві провідним був лише історичний аспект вивчення прізвищ.

Прізвисько – це неофіційне ім'я, яке дають людям відповідно до їхньої характерної риси, обставин життя, поведінки, походження, зовнішніх ознак, подій, ситуацій, виду діяльності тощо [2, с. 125]. Прізвиська є не тільки ідентифікаційними знаками людини, що вирізняють її з кола інших людей, а й такими, що компресують у собі мотиваційний

текст, який передує появі неофіційного найменування людини, тобто можуть бути пояснені, інтерпретовані в процесі мовлення у вигляді розгорнутого тексту [3, с. 3].

Метою статті є дослідження прізвищ у говірці с. Шарки Деражнянського району Хмельницької області. Перша згадка про село датується 1498 роком. На той час поселення мало назву Шумівці: від прізвища його власника – Шумівського.

До сьогодні збереглася велика кількість унікальних прізвищ, більшість із яких активно побутують у мовленні мешканців села. Історія виникнення й побутування прізвищ тісно пов'язана з історією села та його жителів, з особливостями їхньої матеріальної і духовної культури.

Усі зафіксовані прізвиська ми згрупували за таким критеріями:

–*видозмінене прізвище*, що найчастіше слугувало джерелом утворення прізвищ у живому мовленні – перекручені офіційні найменування перетворювалися в неофіційні: Лисак – *Лисмак*, Яглінський – *Англійський*, Філімоненко – *Філько*, Мефодієв – *Михтодь*, Карасюк – *Карась*;

–*відіменні прізвиська*: *Сянько* (Олександр), *Ліканор* (Никанор), *Югина* (Євгенія), *Радійон* (Родіон), *Гилько* (Ілля), *Мітька* (Дмитро), *Паранька* (Параска), *Гилена* (Олена), *Вітасик* (Віталій), *Марека*, *Маруна* (Марія), *Нидоха* (Явдоха), *Валентий* (Валентин);

–*за зовнішніми ознаками носія*, у яких знайшли відображення особливі риси або вади зовнішності: *Кривий* (чоловік, який кульгає), *Носуля* (жінка з великим носом), *Балухань* (той, хто має великі випуклі очі), *Пелихань* (чоловік з кучерястим або хвилястим волоссям, жіночий варіант – *Пелихеня*), *Клапчань* (людина з великим розміром ноги), *Подертий* (чоловік зі шрамами після укусів собаки), *Курдупель* (невисокий і товстий), *Збитий* (має міцну статуру);

–*за зовнішньою подібністю носія*: *Плейшнер* (невисокий лисий чоловік), *Штиця* (діалектний варіант слова *спиця* – про високу і худу дівчину або жінку), *Баняк* (товстий чоловік), *Стовбець* (той, хто має гарну поставу, не сутулий), *Лев* (сильний чоловік, який здатен бути захисником), *Кагла* (дуже засмаглий);

–**за родом діяльності носія**, в основу яких було взято професію або улюблене заняття, досягнення: *Їздовий* (конюх), *Вариліха* (повариха), *Лірник* (музикант), *Баба* (повитухознахарка), *Трутень* (пасічник), *Колій* (різник);

–**за вчинками, поведінкою, рисами характеру, звичками носія**, що виникали після незвичайних ситуацій, у яких виявлялося ставлення носіїв до навколишнього світу чи до себе або спостерігалися впродовж усього життя носія: *Черепаша* (повільний), *Ворона* (неуважний), *Розвора* (розфокусований), *Стібський* (*непокірний*), *Бамбула* (нерозумний), *Жирафа* (той, хто повільно сприймає інформацію), *Гоноровий* (гордий), *Самоїд* (занадто самокритична людина, що хвилюється через кожну дрібницю), *Тріплю* (той, хто любить багато і швидко говорити), *Каведуля* (примхлива жінка або дівчина), *Німий* (неговіркий), *Лиска* (хитра людина), *Круця* (непосидюча дівчина), *Відзігортний* (жевжик, фронт), *Дикий* (той, хто має запальний характер, часто влаштовує сварки або бійки);

–**за особливостями мовлення носія**, для яких притаманне загострення уваги на дефектах мовлення, словах-паразитах, недоречно сказаних словах: *Гибіль*, *Скажем*, *Наче*, *Мовляти* (слово-паразит), *Гаван* (носій не міг правильно вимовити своє ім'я Іван), *Туня* (жінка видозмінила ім'я сусідки Тетяни через власні дефекти мовлення);

–**за національною належністю носія**: *Циганка*, *Кацап* (росіянин), *Узбек*, *Нацмен* (людина, що належить до національної меншини), *Бульбаи* (білорус);

–**андроніми** – прізвиська заміжніх жінок, що утворилися від імен, прізвиськ, прізвиськ або професій їхніх чоловіків: *Голька Гаврилкова*, *Маруська Броникова* (від імені чоловіка Броніслава), *Тадеїха* (від імені чоловіка Тадея), *Голяниха* (дружина Юліана), *Ковалиха* (дружина коваля), *Лірничка* (дружина музиканта), *Лисмачиха* (від прізвиська чоловіка Лисмак), *Бомчиха* (від прізвиська чоловіка Бомко).

Серед усіх зібраних на досліджуваній території зразків прізвиськ є такі, походження і причини виникнення яких втрачені або невідомі навіть для самих їх носіїв. Вони не належать до жодної з груп створеної класифікації, тому відносимо їх до **невмотивованих прізвиськ**: *Куна*, *Гула*, *Гера*, *Блискавка*, *Квітка*,

Цибулька, Бартко, Черпунько (зафіксовано всього 11 таких найменувань).

Отже, прізвиська є досить поширеними антропонімами на території с. Шарки Деражнянського району Хмельницької області. Їх умовно можна поділити на групи прізвиस्क, що утворилися з видозмінених прізвищ, відіменних прізвиस्क, андронімів, за зовнішніми ознаками, зовнішньою подібністю, родом діяльності носія та іншими мотивами творення. Щодо мовних особливостей, то значна кількість містить у собі діалектні ознаки: протезу, синкопу, апокопу, субституцію, депалаталізацію тощо. Прізвиська виконують побутову функцію – допомагають визначити певну особу із-поміж людей з однаковими прізвищами та іменами, а також надають багатий матеріал для досліджень етнографів, істориків і мовознавців.

Список використаної літератури

1. Павлюк В. А. Становлення неофіційного антропонімікону Вінниччини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / В. А. Павлюк. – Вінниця, 2016. – 244 с.

2. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 548 с.

3. Федотова Н. М. Сучасні прізвиська Луганщини: Когнітивна прагматика творення тексту оніма : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Н. М. Федотова. – Х., 2008. – 22 с.

Руслана Кісільовська

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ І ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕТИКЕТНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сучасна українська мова – один з основних чинників, що формують українську націю. Вона є багатовіковим надбанням українського народу, результатом існування багатьох поколінь людей, що жили на території сучасної України. Слово – це одне з наймогутніших комунікативних знарядь людини. У будь-якій сфері практичної діяльності люди повинні користуватися словом цілеспрямовано і вміло, здійснюючи, безумовно, позитивний вплив на слухача.

Живе життя властиве і слову – такому мовленню, яке не тільки спирається на вивчені мовні норми, а й постійно розвивається, збагачується за рахунок варіантів норм, які можна опанувати лише за наявності відчуття мови: такого рівня комунікації, при якому все почуте або прочитане оцінюється за законами не тільки практичної діяльності (комунікативної ефективності), а й мовленнєвої етики акту спілкування [2, с. 3].

Дослідженням питань етикету й культури спілкування займалися багато вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. Так, Н. Бабич, Є. Беляєва, Є. Ключев, Т. Ратова, В. Юн'єв аналізували загальні проблеми спілкування і вживання етикетних висловлювань. І. Амир'янц, Г. Беркаш, Л. Григор'єв, А. Гурочкіна, А. Іванов, Я. Радевич-Винницький, Н. Формановська розглядали конкретні етикетні ситуації в українській мові.

Однак, незважаючи на наявність значної кількості досліджень, недостатньо вивченим залишається такий аспект, як семантичні та функціональні особливості етикетних висловлювань української мови.

Відомо, що етикет підніс типові висловлювання у ранг нормативного, зовнішньо обов'язкового поведінкового імперативу. Тому кожен спеціаліст має дбати про дотримання правил мовного етикету.

Із-поміж усіх тематичних груп українського мовленнєвого етикету частотою вживання та різноманітністю висловлювань відзначаються етикетні формули повсякденного вжитку. До них ми насамперед відносимо формули вітання, звертання, прощання, подяки, вибачення, знайомства, прохання.

Кожна ситуація обслуговується в українській мові групою висловлень, які нерідко утворюють синонімічні ряди: *добрий день, здоровенькі були; будь ласка, прошу; до побачення, до зустрічі, прощайте* тощо.

Відомий український мовознавець О. Пономарів зазначає, що форми вітання й прощання «давно усталилися в українській мові, і їх не варто модернізувати без потреби. Досить часто чуємо неправильні з погляду української граматики форми вітання та прощання в розмовному мовленні, по радіо й телебаченню «Добрий ранок!; Доброго дня, шановна редакція! (тут іще й ігнорування кличного відмінка – редакціє!); Доброго вечора,

шановні телеглядачі; Доброї (спокійної, навіть гарної) ночі, дорогі діти!»). В українській літературній мові усталилися такі форми: Доброго ранку!; Добрий день! (Добридень!); Добрий вечір! (Добровечір!); На добраніч! Добраніч!» [2, с. 134].

Попри шаблонність етикетних фраз і почасти ритуальний характер їх уживання, етикетні висловлювання мають велике значення для життєдіяльності суспільства і для функціонування мови. Тут найбільш помітно й наочно виявляється стан мовної культури, духовні вартості, етичні орієнтації суспільства, характер взаємин між людьми. Це та сфера мови і культури, до якої мають причетність члени суспільства, що належать до найрізноманітніших категорій.

Так, в українській мові найбільш уживаними висловами подяки є *дякую* й *спасибі* (спасибі більш поширене у Східній Україні), які можуть мати при собі слова, що посилюють вираження вдячності: *дуже, щиро, сердечно* та ін. «*Дуже Вам дякую за Ваш любенький лист*» (О. Кобилянська).

Треба зазначити, що народним етикетом передбачаються репліки-відповіді на подяку. Їх вибір залежить від того, за що дякують: коли за їстівне, тоді відповідають *на здоров'я* або *їжте на здоров'я*, коли за якусь річ із одягу – то *носи (-ить) здоров (-а, -і)*, однак здебільшого поширена відповідь на подяку – *прошу і будь ласка*.

Визначальними етнопсихологічними особливостями українських етикетних висловлювань є передусім доброта, сердечність, простота, щирість і ніжність. На мовному рівні це виявляється в тому, що:

1) стрижневим словом багатьох висловів українського мовленнєвого етикету є слова з коренем добр-, здоров-: *добридень, добрий вечір, на все добре, добродію; здоров був, доброго здоров'я* та ін.;

2) наявна велика кількість слів-звертань із пестливими суфіксами: *голубонько, соколику, матінко, таточку, сестричко* та ін.; у багатьох етикетних висловах виступає слово із коренем ласк-: *будь ласка (будьте ласкаві), ласкаво прошу, з вашої ласки* та ін.;

3) існує чимало висловів, які своєю первинною семантикою виражають доброзичливість: *будьте щасливі; Боже, поможи; дай, Боже, щастя* та ін.;

4) відсутні інвективи (непристойні, грубі лайки) [3, с. 38].

Щодо мовного етикету українців, то він, увібравши в себе давні звичаї, традиції, став універсальною моделлю нашої мовної діяльності, що виявляється в системі стійких виразів, своєрідних формул. Знання цієї системи, добре володіння нею засвідчує духовну зрілість нації і, навпаки, – нехтування норм і правил мовного етикету – ознака її глибоких корозійних процесів, що, на жаль, і спостерігаємо останніми роками в нашому суспільстві.

Звичайно, важко перелічити всі форми мовного та й будь-якого етикету в усіх життєвих ситуаціях і не так просто їх опанувати. Проте, скориставшись ними, ми зможемо правильно поводитися в товаристві, зажити слави гречної людини та самореалізуватися в спілкуванні з оточенням. І хоч наше століття невпинно прямує в бік спрощення манер, проте й досі неабияке значення має опанування «кодексу ввічливості» – адже через свою чемність ми нічого не втрачаємо, а «завоювати» можемо Людину [1, с. 5].

На думку М. Стахів, вирішальна роль у формуванні практичних мовленнєвих умінь належить продуманій системі навчально-тренувальних вправ. Найпродуктивнішими на етапі формування умінь і навичок використання етикетних мовленнєвих формул вважаються конструктивні вправи на рівні зв'язних висловлювань. Характер завдань може бути таким: заміна етикетних формул відповідно до зміни тональності тексту; словесних висловів етикету синонімами з нейтральним значенням; етикетних фраз відповідними антонімами. Серед пропонованих завдань може бути і конструювання тексту: з поданих виразів мовленнєвого етикету побудувати діалог – з поданими вербальними етикетними виразами скласти лист-прохання, лист-подяку, лист-запрошення [5, с. 181–182].

Вислови мовленнєвого етикету повсякденного вжитку, закріплені за певними ситуаціями ввічливих взаємин між тими, хто спілкується, у результаті багаторазової повторюваності стали стійкими формулами спілкування, стереотипами – типовими, стійко повторюваними конструкціями, що використовуються

практично в усіх ситуаціях спілкування і є готовими формулами не лише з погляду їх морфолого-синтаксичної структури, а й лексичної наповненості. Без таких стереотипних виразів, механічно відтворюваних у типових мовленнєвих ситуаціях ввічливості, обійтися, очевидно, неможливо. Вони вмотивовані стилістично, функціонально, оскільки забезпечують точність, однозначність і економічність процесів спілкування.

Список використаної літератури

- 1.Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 226 с.
- 2.Донченко Т. Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема / Т. Донченко // Дивослово. – 2006. – № 5. – С. 2–5.
- 3.Мацюк З. Українська мова професійного спрямування : навч. посібник / З. Мацюк, Н. Станкевич. – К. : Каравела, 2008. – 430 с.
- 4.Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування / Я. К. Радевич-Винницький. – Львів : СПО-ЛОМ, 2001. – 207 с.
- 5.Стахів М. Український комунікативний етикет : навчально-методичний посібник / М. Стахів. – К. : Знання, 2008. – 245 с.

Анастасія Кметь

ОСОБЛИВОСТІ ЛІРИЧНИХ ПІСЕНЬ ПРО КОХАННЯ, ЗАПИСАНИХ У С. ЖУЧКІВЦІ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

З народження життя кожної людини супроводжується піснями. Здається, що в нашому існуванні немає моменту, до якого не можна підібрати пісню, що стала ліричним літописом почуттів, переживань, жартівливих пересмішок чи освідчення в коханні. Українська народна скарбниця наповнена великою кількістю творів, присвячених особистим переживанням, емоціям, складним життєвим випробуванням та ситуаціям. Народна пісня – унікальне й незнищенне явище в нашій історії.

Дослідження ліричної пісні триває давно, і основні теоретичні засади закладені фольклористами ще в XIX–XX ст. Про любовну лірику Філарет Колесса писав: «Любовна лірика вже в записах XVII–XVIII ст. багато заступлена, сильно індивідуалізована й витончена, підноситься до вислову особистих інтимних почувань та вказує на той довжений віковий шлях

еволюції, який українська народна поезія перейшла від синкретизму обрядової хорової гри, що була висловом колективних почувань і настроїв, до одноголосної пісні з тонким відмінюванням душевних настроїв одиниці» [1, с. 65–69].

Актуальність статті в тому, щоб простежити окремі особливості ліричних пісень, почутих і записаних під час проходження фольклорної практики в селі Жучківцях Хмельницького району Хмельницької області. Маємо на меті розглянути пісню-діалог і пісню-монолог, а також висвітлити риси ментальності українців у цих піснях.

У піснях про кохання інтимно-радісні та драматичні прояви найбільше цікавлять неодружену молодь, зокрема дівчат. Зміст пісень про кохання різноманітний. У пісні можна почути про різні обставини зародження чи перебігу стосунків. Л. Копаниця поділяє їх на такі тематичні підгрупи: ‘залицяння’, ‘зустрічі’, ‘побачення’, ‘злагода чи суперечка’ між закоханими, ‘суперництво’, ‘ревнощі’, ‘різні перешкоди’ (з боку батьків, сусідів, заздрісних людей) [3, с. 123].

Дізнавшись більше про фольклор під час проходження практики, ми помітили, що лірична пісня може бути монологом, діалогом чи проповіддю.

Звичайно, форма твору впливає на слухача. Часто діалогічну форму мають жартівливі пісні, але не лише вони. Зацікавлено слухають пісні-діалоги між закоханими. Якщо форма пісні побудована у формі діалогу, то тут закохані розповідають про свої почуття: – *Ой ти, козаче, / Ти, хрещатий барвіночку! / Хто ж тобі постеле / У дорозі та постілоньку? //– Ой стелеться мені / Широкий лист бурковина, / А під голови – / Голубая та жупанина* («Ой, зійди, зійди / Ти, зірньоко вечірняя...»).

Форма монологу більш розгорнута, наповнена ліризмом, виявом певного стану ліричних героїв, які часто скаржаться на самотність або сумують за коханою чи коханим: *Ой, глибокий колодязю, / Золотії ключі (3) / А вже ж мені докучило, / В світі горючи (3). / Ой, глибокий колодязю, / Боюсь, щоб не впасти. (3) / Полюбила пройдисвіта, / Прийдеться пропасти* («Ой, глибокий колодязю...»).

Загалом у піснях про кохання спостерігається певна схематичність та стилізація у трактуванні тем і мотивів, типізація

осіб і ситуацій, про що писав Філарет Колесса, цитуючи Яна Ст. Бистроня: «Милий і мила переважно не мають індивідуальних рис, це наче збірні типи, наділені постійними ознаками; те саме можна сказати про низку осіб, що допомагають або стають на заваді закоханим: мати, сестра, розлучниця, вороги, – це все стилізовані постаті, що мають згори означені ролі в любовній драмі» [2, с. 101]: *Сидить мати кінець столу, / Тяжко зажурилась: / - іди, сину, вечеряти, / Вечеря зварилась.*

Особливість змісту ліричних пісень окреслюється здебільшого характером ліричного героя, який в основному – проста людина: козак, козачка, селянин, селянка, чумак, повстанець і т. д. Саме їх відчуття, світогляд і думки складають основний зміст ліричної пісні.

Пісні виконуються дівчатами й жінками і оспівують вони почуття жіноцтва. Хоча є парубоцькі пісні цього жанру: *Місяць на небі, зіроньки сяють, / Тихо по морю човен пливе. / В човні дівчина пісню співає, / А козак чує – серденько мре* («Місяць на небі...»).

Українська народна інтимна лірика відображає риси ментальності (доброту, лагідність, емоційність), пріоритетні цінності українців (вірність, взаємоповагу, щирість) та особливості етнопсихології (чуттєвість, вразливість) [4, с. 323–330]. У піснях про кохання найкраще поєднані думки та почуття, притаманні українському народу. Саме так вони розкривають внутрішній світ людини й показують її з найкращого боку.

Отже, саме пісні про кохання висвітлюють душу людина сповна. Вони передають її хвилювання, занепокоєння, тривогу, любов чи пристрасть. Вся внутрішня суть та індивідуальність людини проявляється під час щирого виконання пісні.

Список використаної літератури

1. Колесса Ф. М. Українська народна пісня на переломі XVII–XVIII ст. / Колесса Ф. М. // Фольклористичні праці / АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К. : Наукова думка, 1970. – С. 60–108.

2. Колесса Ф. М. Українська усна словесність / Ф. М. Колесса. – Львів : Накладом фонду «Учітеся, брати мої», 1938. – 645 с.

3. Копаниця Л. М. Поетичний текст в усній і книжній традиції : Питання поезики та художньої семантики : навчальний посібник / Л. М. Копаниця. – К. : Київський університет, 2010. – 397 с.

4. Лановик З. Б. Усна народна творчість : навчальний посібник / З. Б. Лановик, М. Б. Лановик. – К. : Знання-Прес, 2006. – 591 с.

Марина Коваль

**КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ
ГАЗЕТИ «ПРОСКУРІВ»**

Газета – періодичне видання, що виходить від кількох разів на день до кількох разів на тиждень, друковане видання із систематичними матеріалами про події і явища суспільно-політичного, економічного і культурного життя. Спочатку газети виконували лише інформативну функцію, але в процесі розвитку стали вмещувати аналітичні матеріали, перетворилися на спосіб формування громадської думки, урізноманітнилися за тематикою й напрямками [2, с. 56].

Останнім часом в Україні спостерігається бурхливий розвиток періодичної преси. Головна функція газети – подавати через певні проміжки часу оперативну, актуальну, загальноцікаву, різноманітну інформацію [3, с. 35]. Ледь не щотижня з'являються нові газети і журнали, заснованими яких є найрізноманітніші установи.

Газета «Проскурів» ще не була у колі дослідження щодо контент-аналізу, що й зумовило актуальність обраної теми.

Це періодичне видання висвітлює життя міста і його мешканців, діяльність Хмельницької міської ради та її депутатів, виконавчих органів, інформує читачів щодо різних аспектів життя нашої області й держави.

«Проскурів» виходить щочетверга. Обсяг газети – 16 сторінок, і є повноколірним (1, 8–9, 16 стор.). Тираж газети – близько 3500 екземплярів. Шляхом роздрібного продажу, передплати, передплати через редакцію газета розповсюджується по території Хмельницької області та за її межами.

Метою статті стало вивчення змісту номерів газети «Проскурів» за квітень-травень 2018 року. Дослідження матеріалів газети здійснені за тематичною спрямованістю та за жанрами і видами публікації.

За періодичністю виходу в світ – газета щотижнева. За читацьким призначенням – може бути розрахована на масового читача. За розповсюдженістю – місцева.

У газеті можна виділити такі рубрики: «Місто і влада», «День за днем», «Все про все», «Мовою здоров'я», «Успішна

дача», «Соціум», «Спорт», «Культурна панорама», «Урок на завтра», «Два дні вихідні», а також «Гелетиждень».

Рубрики	Кількість статей за квітень-травень	Частка, %
«Місто і влада»	30	19 %
«День за днем»	20	13%
«Все про все»	12	7 %
«Мовою здоров'я»	11	7 %
«Успішна дача»	10	6 %
«Соціум»	20	13 %
«Спорт»	19	12 %
«Культурна панорама»	22	14 %
«Урок на завтра»	15	9 %

Дані таблиці свідчать, що найбільша кількість матеріалів у газеті представлено в рубриці «Місто і влада» (19 %). Таким чином, можна зробити висновок, що основним своїм завданням редакція газети вважає інформування читачів про різних міські події. Найменше статей у рубриці «Успішна дача». Рубрика «Два дні вихідні» містить звертання уповноважених осіб, розміщена реклама, гороскоп, погода, афіша.

Щодо жанрів і видів, публікації групуємо так:

Жанр, види публікацій	Кількість	Частка, %
Замітка, хронікальні повідомлення	32	20 %
Звіт	10	6 %
Репортаж	22	14 %
Інтерв'ю	14	9 %
Кореспонденція, стаття, коментар	44	28 %
Огляд	9	5 %
Звернення	17	11 %
Нарис, замальовка	3	2 %
Круглий стіл, дискусія, пряма лінія	2	1 %
Жанр важко визначити	6	4 %
РАЗОМ	159	100 %

Аналіз жанрів та видів публікацій показує, що переважна більшість матеріалів газети створюється у вигляді статей, заміток. Така форма подачі інформації використовується як для полегшення її сприйняття з боку читачів, так і для збільшення кількості матеріалів і підвищення інформативності газети.

Отже, проведений контент-аналіз визначає, що газета «Проскурів» має високий показник тиражу серед місцевих видань. Більшість статей у газеті публікуються в інформаційному жанрі. Написані вони простою, зрозумілою мовою, доступною широкій аудиторії. У них активно використовуються ілюстративні матеріали (фотографії, малюнки). Чимало матеріалів мають місцеву локальність і подаються в інформаційному аспекті. Питання контент-аналізу «Проскурова» потребує подальшого вивчення, що може слугувати матеріалом для наступної дослідницької роботи.

Список використаної літератури

1. Газета «Проскурів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://proskuriv.khm.gov.ua>

2. Михайлин І. Л. Основи журналістики : підручник / І. Л. Михайлин. – К. : ЦУЛ, 2002. – 284 с.

3. Москаленко А. Теорія журналістики : навчальний посібник / А. Москаленко. – К. : «Експрес об'ява», 2002. – 336 с.

Олексій Козаченко

СТРАТЕГІЯ ПОБУДОВИ КУРСУ «ПОЛЬСЬКА МОВА» ТА ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ ОРІЄНТИРІВ

Розбудова української держави ставить на порядок денний надзвичайно важливе і невідкладне завдання – виховання справжнього громадянина і патріота. З огляду на це, побудова нового суспільства, яке орієнтується на високі національні і загальнолюдські цінності, набуває насамперед виховного характеру. У контексті приєднання України до європейського освітнього простору, що надасть випускникам вишів нових можливостей у підвищенні їхньої конкурентоспроможності на ринку праці, важливе місце займає питання модернізації вищої освіти і педагогічної зокрема. Стратегічним напрямом у запровадженні європейської системи освіти є розвиток професійної компетентності фахівця. У зв'язку з цим дослідники головний акцент в умовах реформування освіти спрямовують на особистісний розвиток і саморозвиток студентів-філологів.

Водночас, ЗВО повинні забезпечити створення нових умов для підготовки сучасного фахівця, який водночас повинен мати фундаментальні знання, розвинені творчі здібності, здатність до самоосвіти.

Актуальними є наукове розроблення і практичне забезпечення, по суті, нової системи громадянського виховання, мета якого – сформувати в майбутніх викладачів комплекс громадянських якостей, потребу захищати інтереси України, реалізовувати свій особистісний потенціал. Мета і завдання статті полягають в обґрунтуванні стратегії та розкритті тактики побудови курсу «Польська мова» для студентів-філологів з урахуванням необхідності формувати в майбутніх учителів цілісну систему загальноєвропейських освітніх орієнтирів.

У сучасній вітчизняній психолого-педагогічній науці значний внесок у дослідження проблеми загальнолюдських цінностей зроблено Б. Ананьєвим, О. Асмоловим, Б. Вульфівим, П. Гальперіним, Р. Гуровою, І. Дубровіною, В. Давидовим, Д. Ельконіним, І. Коном, О. Леонтєвим, А. Макаренком, Н. Менчинською, А. Мудриком, В. Мухіною, В. М'ясищевим, А. Петровським, С. Рубінштейном, В. Сухомлинським, Д. Узнадзе, О. Ухтомським, С. Шацьким, С. Хозе, П. Якобсоном та ін. Особливе значення у формуванні загальнолюдських цінностей має вивчення будь-якої мови, яка виступає засобом виховання (Є. Вінарський, П. Гальперін, М. Деркач, І. Зимня, О. Леонтєв, Г. Китайгородська, Ю. Пасов, Г. Рогова, В. Слободчиков, С. Шатілов, Л. Щерба та ін.).

Ціннісна орієнтація слугує своєрідним критерієм, фільтром у визначенні ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, системи установок, відстоювання принципів і переконань. Вона передбачає позитивне або негативне значення об'єктів навколишнього світу для індивідууму чи суспільства і визначається не їхніми властивостями як такими, а їхнім місцем та наявністю в людській життєдіяльності інтересів і потреб, соціальних відносин, критеріями і способами оцінки цього значення, виражених в моральних принципах і нормах, ідеалах, установках і цілях. Цінності, безумовно, є тим феноменом, що найтісніше пов'язаний зі сферою потреб людини, так як певна система цінностей втілюється, опредметнюється в тих чи інших

конкретних феноменах, пов'язаних із відповідними формами життєдіяльності, в яких і здійснюється опанування цінностей, їхнє поступове перетворення з явища «зовнішнього» у явище «для себе», тобто відбувається переведення цінностей суспільних у цінності суб'єктивно значущі для індивіда. У наш час розгулу вседозволеності, втрати старих, непридатних для життя орієнтирів і тимчасового духовного бездоріжжя важко переоцінити значення ціннісних орієнтацій як умови розвитку особистості, здатної до самостійного і відповідального вибору. З огляду на сказане, стає цілком очевидною нагальна необхідність створити нову систему цінностей, яка б слугувала орієнтиром у вихованні молодого покоління та громадян будь-якого віку. Така система загалом і кожен її структурний компонент зокрема мають становити одне ціле, в якому об'єднувальною є духовність людини.

Традиційно багато уваги приділялося і приділяється виховному наповненню викладання іноземної мови шляхом добору текстів мовою оригіналу певного змісту. Ця ідея є базовою для декларування такої педагогічної умови виховання студентів засобами іноземних мов, як інтеграція в навчально-виховний процес значних виховних можливостей навчальної дисципліни «Польська мова» з використанням потенціалу соціокультурного компонента процесу вивчення іноземної мови. Вважаємо, що в цьому контексті доречною є думка про те, що об'єктивно навчання не може виховувати певні погляди, переконання, стосунки, якості особистості. Зміст виховної функції навчання полягає в тому, що вона надає цьому об'єктивно важливому процесові певної цілеспрямованості. Головною метою лінгвокраїнознавства у процесі виховання засобами вивчення іноземної мови разом із вивченням культури країни, мова якої вивчається, та розумінням її змісту є підвищення рівня загальної культури особистості, її естетичного розвитку, виховання смаку як емоційно-раціонального способу освоєння дійсності. Лінгвокраїнознавчий аспект навчання – це самостійний аспект навчання іноземної мови (поряд із фонетичним, лексичним, граматичним та стилістичним), який відбиває національно-культурний компонент та естетичний зміст і форму мовного матеріалу. Кінцевою метою засвоєння цього аспекту виховання є формування у студентів цілісної системи

уявлень про основні культурні традиції, звичаї та реалії країни, мова якої вивчається, їхнє естетичне наповнення, що дозволяє студентам зрозуміти світогляд носіїв мови, поповнити власний соціально-культурний та естетичний досвід особистості, формує в неї позитивну мотивацію та чуттєве переживання освоєння мовної інформації, виховує звичку та внутрішню потребу в опануванні, удосконаленні та реалізації набутих мовних умінь.

Стосовно процесу опанування іноземної мови (польської зокрема) на початковому етапі, то основним змістом навчання є мовний матеріал і формування навичок володіння ним, що вимагає комплексності в організації такого матеріалу. Під комплексністю розуміємо факт представленості у матеріалі-об'єкті вивчення початкового етапу всіх аспектів виучуваної мови: фонетико-інтонаційного, лексичного, граматичного, лінгвокраїнознавчого. Важливим засобом формування загальнолюдських цінностей визнається іноземна мова у всій сукупності її культурологічних та виховних можливостей. Особливого значення набуває підготовка учнів до міжкультурної комунікації, яка розуміється як рівноправна взаємодія представників різних спільнот з урахуванням їхньої самотності й своєрідності, що призводить до необхідності виявлення загальнолюдського на підставі порівняння досліджуваної (іноземної) і власної (рідної) культур. Саме через іноземну мову повною мірою виражається індивідуальність національних культур, їхній тісний зв'язок із загальнолюдськими цінностями, дається уявлення про «європейську самосвідомість», формуються навички міжкультурної комунікації.

У процесі вивчення іноземної мови відбувається формування позитивного ставлення до мови й духовних цінностей, норм, ідеалів, закріплених у ній, тобто учні опановують не лише прагматичні знання, навички й уміння, а відбувається всебічний розвиток і освіта особистості, які формують у студентів цінності, притаманні людям будь-якої національності, культури й релігії. Загалом, це переорієнтація освіти під час засвоєння іноземної мови зі знання центричного на культуровідповідне.

Наступною важливою ознакою процесу організації початкового навчання є наявність позитивної мотивації. З цілої

низки психологічних досліджень відомо, що будь-яка людська дія причинно зумовлена і вмотивована необхідністю задовольняти потреби, що її викликала (В. Вілюнас, О. Дашкевич, О. Леонтєв, С. Рубінштейн та ін.). Мотив – це те, що стимулює людину до здійснення тієї чи іншої дії. Так, наприклад, вивчення іноземної мови може визначатися мотивами пізнавального характеру (бажанням опанувати нову мову, читати літературу цією мовою, ознайомитися із культурою нації-носія). У цьому випадку для суб'єктів навчання характерною є внутрішня готовність, настанова на опанування мови. Така мотивація робить навчання ефективним навіть за умови існування окремих методичних недоліків в організації навчання.

Підтримати позитивне ставлення до навчання часто буває досить складно. Специфічно побудоване початкове навчання може мати особливості, які негативно впливають на позитивну мотивацію. Така особливість, наприклад, може полягати у наявності невідповідності між тим, чого очікують студенти, коли розпочинають вивчати іноземну (польську) мову, та тим, що вони насправді змушені робити. Розпочинаючи навчання, студенти очікують, що буде створено умови для швидкого занурення до світу мови, яка для них, природно, існує у формі мовленнєвої активності. На перше заняття вони приходять навчатися розмовляти, спілкуватися. Безперечно, вони з бажанням починають засвоювати те, що їм часто пропонує початковий етап. Однак дуже швидко більшість студентів розуміє, що запропонований, наприклад, лексичний матеріал не може задовольнити навіть їхніх елементарних потреб у здійсненні комунікації. На заняттях майже не виникає ситуації спілкування (за винятком елементарних пояснень, а також окремих звернень викладача з проханням відповісти на нескладні запитання).

Тому немає нічого дивного в тому, що первинний запал поступово зникає, а саме це підтверджують результати наших особистих спостережень за процесом засвоєння мови. Щоб подолати згадані вище недоліки і зберегти зацікавленість студента навчанням, очевидно, необхідно ґрунтовніше підходити до процесу відбору навчального мінімуму початкового етапу. Такий відбір для початкового курсу польської мови проводився нами з урахуванням мети й особливостей організації навчального

процесу. Оскільки останній передбачав створення умов для реального спілкування, лексичний мінімум повинен був відзначатися:

1) наявністю достатньої для здійснення повноцінної комунікації кількості лексичних одиниць, характерних для усного діалогічного мовлення: слів-заповнювачів пауз, лексичних одиниць різних функціональних стилів, експресивно забарвлених слів, фразеологічних зворотів, еліпсів, кліше;

2) достатньою представленістю лінгвокраїнознавчої лексики;

3) наявністю емоційних варіантів, що відповідають потребам формувати індивідуальне мовлення кожного студента;

4) наявністю лексики на вибір, що відображає інтереси й запити студентів.

Такі принципово важливі для формування навчального словника. Засади сформульовано в результаті аналізу мети й завдань конкретного курсу польської мови та існуючого досвіду організації навчання лексики. Одразу зауважимо, що методика навчання іноземців (українців зокрема), які вивчають польську мову на університетських курсах, все ще обмежується лише окремими спостереженнями, якими викладачі-практики не вельми часто діляться на сторінках наукових часописів. Обмеженою є також кількість посібників, збірників вправ, словників для навчання польської мови, хоча останнім часом відбулися певні зміни на краще. Викладач польської мови як іноземної може спробувати самотужки долати існуючі проблеми, пов'язані із браком необхідної літератури (передусім польсько-українського словника-мінімуму), покладаючись на власну інтуїцію, досвід. Тому необхідно вказати на існування погляду, згідно з яким власний досвід, інтуїція вчителя визнаються чи не найголовнішими чинниками процесу навчання. Зауважимо, що іноді такий підхід до організації навчання може виявитися досить вигідним і дати певні позитивні результати. Стосовно комунікативної компетенції зауважимо, що на її сформованість вказує наявність двох типів мовних здібностей, до яких належать усна реалізація, або мовлення і слухання (уміння сприймати), а також реалізація письмова, що включає вміння писати і читати. На нашу думку, під час вивчення іноземної мови необхідно

звертати увагу передусім на формування навичок мовлення, оскільки у процесі опанування іноземної мови саме мовлення, а не вміння писати й читати найчастіше використовується в міжлюдських контактах. Таким чином, потребують подальшого вивчення такі питання: розширення і збагачення системи критеріїв та показників формування загальнолюдських цінностей на уроках іноземної мови; реалізація принципів поступовості та послідовності в роботі з формування загальнолюдських цінностей у процесі вивчення іноземної мови; розробка індивідуальних програм формування загальнолюдських цінностей у ході навчання іноземної мови тощо.

Список використаної літератури

1. Артьомов І. В. Концептуальні та правові основи формування Європейського освітнього простору / І. В. Артьомов, О. М. Ващук. – Ужгород : ЗакДУ, 2011. – 485 с.

2. Братиця Г. Стратегії реформування вищої школи Німеччини у контексті Болонського процесу / Г. Братиця // Вісник Львівського університету. – 2007. – Випуск 22. – С. 262–267.

3. Вища освіта України і Болонський процес / [за ред. В. Г. Кременя]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.

4. Łomny Zygmunt. O europejski wymiar edukacji i nauczycielskiej osobowości / Z. Łomny // Niektóre aspekty porównawcze edukacji nauczycielskiej. – Opole, 2010. – S. 15–25.

Юлія Коростіль

КОМУНІКАТИВНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У зв'язку із процесами глобалізації сучасного суспільства, розвитком інформаційних технологій, розширенням особистісних та ділових контактів виникає потреба у вивченні іноземної мови як засобу спілкування. Тому надзвичайно актуальним у сучасній методиці є пошук таких шляхів до навчання іноземної мови, які сприяли б її ефективному опануванню.

Мета дослідження – науково обґрунтувати використання комунікативно-орієнтованого підходу до навчання студентів професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою в умовах вищого навчального закладу.

Аналізуючи процес навчання та підготовки майбутніх фахівців у системі вищої освіти, дослідники прийшли до висновку, що формуванню навичок й умінь іншомовного професійного мовлення приділяється недостатня увага. Необхідність вирішення завдань оптимізації процесу підготовки фахівців зі знаннями іноземної мови стимулює науковий пошук шляхів розв'язання цієї проблеми. На основі досліджень учених (Н. Бориско, І. Зимня, А. Ємельянова, І. Єр'оміна, Л. Котлярова, Ю. Пасов, Н. Соловійова та ін.) було розроблено загальну стратегію навчання іноземних мов у ЗВО, яка передбачає формування у майбутніх фахівців професійної комунікативної компетенції.

Комунікативний підхід є органічним поєднанням свідомих і несвідомих компонентів у процесі навчання іноземної мови, тобто засвоєння правил оперування іншомовними моделями відбувається одночасно з опануванням їхньої комунікативно-мовленнєвої функції. За Є. Пасовим, комунікативний підхід орієнтований на організацію процесу навчання, адекватного процесу реального спілкування завдяки моделюванню основних закономірностей мовленнєвого спілкування [1, с. 39].

Сьогодні в педагогічній літературі все частіше з'являється термін «інтерактивні форми і методи роботи» (від лат. «inter» – між та «action» – діяти). Інтерактивною сьогодні називають спеціальну дію, яка забезпечує безперервний діалог, тобто все спрямовано на те, щоб співпрацювати, будувати цікавий, конструктивний діалог.

На інтерактивних заняттях розвиток комунікативних умінь та навичок учнів починається, як у спілкуванні мікрогрупи, так і в діалозі між окремими групами. У процесі обговорення треба приділяти достатню увагу виробленню навичок спілкування та спільної діяльності. Діалог – це зіткнення різних поглядів. Про це не слід забувати у процесі інтерактивного навчання [2, с. 29].

Серед шляхів розв'язання проблеми активізації пізнавальних інтересів учнів молодшої та середньої школи у теорії й практиці навчання іноземних мов розглядається активне використання унаочнення, конструювання різноманітних сюжетів і ситуацій із пізнавальним змістом, відбір матеріалу за критерієм інформативної та освітньої цінності, урахування інтересів дітей у тематиці, мовленнєвому змісті діалогів, текстів та засобів

навчання. Останнім часом у підручниках та навчальних посібниках з іноземних мов досить часто використовуються комікси, у яких наочний спосіб надання мовленнєвої інформації органічно поєднується з можливістю організації її таким чином, щоб забезпечити значний вплив на пізнавальну сферу школярів.

Важливе значення для розвитку комунікативних здібностей у процесі вивчення іноземної мови має добір вправ. Питанням розробки системи вправ присвячені роботи як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, зокрема І. Грузинської, Б. Еггерта, Б. Лапідуса, З. Любимова, Г. Палмер та ін. На думку І. Рахманова, під системою вправ для навчання іноземної мови треба розуміти сукупність типів та розділів вправ, пов'язаних між собою призначенням, матеріалом і способом їх виконання та розташованих за принципом поєднання й підпорядкування [3, с. 185].

Типові вправи і завдання для навчання усного й писемного монологічного мовлення на основі змісту тексту: *Porozmawiajcie z kolegą co jest prawdą, a co nie. Dlaczego?/ Na podstawie usłyszanego tekstu proszę zdecydować, które z podanych niżej zdań są prawdziwe / Proszę posłuchać dialogu w kasie na stacji benzynowej i zdecydować, czy te informacje są prawdziwe czy nieprawdziwe / Proszę przeczytać ankietę uliczną i zdecydować, kim są te osoby / Proszę porównać swoje odpowiedzi z ćwiczenia 7a z odpowiedziami kolegi* («Język polski dla 6 klasy»).

Типові вправи і завдання для навчання ситуативного монологічного мовлення: *Opowiedz o swojej niedzieli lud innym dniu na wakacjach, kiedy byłaś/byłeś w domu / Którą ofertę Pan/Pani wybiera i dlaczego? Jak Pan/Pani myśli, którą ofertę wybiera kolega/koleżanka z grupy?/ Proszę posłuchać nagrania i powiedzieć, w jakiej kolejności słyszał Pan/ słyszała Pani te słowa / Co Pana/Pani koledzy z grupy robią w wolnym czasie i jak często to robią?* («Hurra-1»).

Типові вправи і завдання для навчання діалогічного мовлення: *Proszę posłuchać rozmów telefonicznych i wpisać, dokąd dzwonią Jacek, Joanna i pan Józef / Proszę z kolegą/koleżanką dokończyć dialogi, a następnie przedstawić je na forum grupy / Proszę posłuchać dialog, a następnie dokończyć zdania / Proszę przekształcić dialog z ćwiczenia 1 na dialog nieoficjalny* («Hurra-1»).

Типові вправи і завдання для навчання ситуативного діалогічного спілкування: *Proszę utworzyć dialogi, a następnie*

dopasować je do nazw miejsc / Proszę kontynuować początki podanych dialogów / Proszę przekształcić dialogi według wzoru. Z kolegą/koleżanką odegraj scenki uzupełniając dialogi. Korzystając z minisłowniczka, powiedz jakie prace w polu robi się jesienią, na wiosnę, w lecie? Czy robi się coś zimą? Czy pomagales kiedyś na wsi w pracach polowych albo w gospodarstwie? / Proszę grupę porozmawiać o treści tego tekstu («Hurra-1»).

Здійснена нами спроба розглянути комунікативно-орієнтований підхід у навчанні іноземних мов, визначення засобів формування іншомовної комунікативної компетентності учнів зумовлена сучасними тенденціями розвитку іншомовної освіти: діяльнісним характером навчання, його особистісно орієнтованою організацією та культурологічним спрямуванням змісту мовленнєвої взаємодії комунікантів у формі діалогу культур. Ефективність та дієвість запропонованих вправ, матеріалізованих у змісті підручників із польської мови, може бути перевірена на практиці. Подані завдання можна застосувати під час конструювання змісту підручників з іноземних мов.

Список використаної літератури

1.Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. – М.: Русский язык, 1989. – 276 с.

2.Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика : монографія / В. Г. Редько. – К. : Генеза, 2012. – 224 с.

3.Редько В. Г. Інтерактивні технології навчання іноземної мови / В. Г. Редько // Рідна школа. – № 8–9. – 2011. – С. 28–36.

4.Роль когнітивно-комунікативного підходу в оптимізації процесу викладання іноземної мови у немовних ВНЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/13_NPN_2010/Pedagogica/65674.doc.htm

Яна Костишина

ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ ПОСЕЛЕНЬ СТАРОКОСТЯНТИНІВЩИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Власні назви поселень – осередок буття людини, його специфічний вияв. Саме в назві населеного пункту проявляється

творчий потенціал народу, культурні і соціальні надбання, світоглядні позиції, звичаєві та традиційні особливості тощо.

Проблему номінації географічних об'єктів уже тривалий час кваліфікують як одну з найактуальніших у сучасному мовознавстві взагалі та ономастиці зокрема. Складність розв'язання названої проблеми криється насамперед у тому, що сам процес номінації є, по суті, вінцем мислення, психічної та мовленнєвої діяльності людини [4, с. 261].

Номінаційні питання в топонімії розглядали Д. Бучко, В. Котович, В. Лучик, Р. Мрузек, Е. Жетельська-Фелешко, З. Калета та інші українські й зарубіжні вчені.

Ойконіми Старокостянтинівщини досліджували Д. Бабишин, М. Євтушок, О. Журко, В. Мех, К. Терешук, Н. Торчинська, М. Торичнський та ін.

Об'єктом нашої статті стали власні назви поселень Старокостянтинівщини ХІХ – початку ХХ століття, а предметом – особливості їхньої номінації.

Серед головних завдань сучасної ономастики є вивчення способів і засобів називання окремих елементів дійсності.

До сьогодні немає єдиного погляду на номінацію. Однак традиційно – це творення і надання назв пізнаним і вицленованим фрагментам дійсності. Номінація спричинена насамперед пізнанням тих чи інших речей, що починається із зацікавлення. Якщо певний об'єкт, явище викликали інтерес у номінатора, виконували важливі функції у його житті, тоді й зазнавали омовлення. Тому номінація тісно пов'язана з мисленням людини, здатністю виокремлювати, виділяти, абстрагувати, асоціювати [3, с. 153].

Визначальною при називанні об'єктів дійсності є роль соціальних факторів: місця людини в суспільстві, ваги культурно-історичних традицій і цінностей у певний період, актуальні соціально-психологічні критерії при іменуванні об'єктів, що діють саме на окремих територіях у визначені історичні періоди. [2, с. 21].

Д. Г. Бучко сформулював чотири принципи, за якими наші предки здійснювали називання населених пунктів в Україні в різні історичні періоди.

1. Номінація поселення через відображення в його назві зв'язку з найменуванням окремої особи або групи осіб [1, с. 91: 66]: *Баглаи* (ос. н. Баглай; суч. н. *Баглаї*), *Байковцы* (ос. н. Байковець), *Лашки* (ос. н. Лашко), *Болкуни* (ос. н. Бовкун; суч. н. Бовкуни), *Булаївка* (ос. н. Булай), *Бутівці* (ос. н. Бутко; суч. н. *Бутівці*), *Вербородинці* (ос. н. Верборода; суч. н. *Вербородинці*), *Григоровка* (ос. н. Григор; суч. н. *Григорівка*), *Громовка* (ос. н. Громь; суч. н. *Громівка*), *Демковцы* (ос. н. Демко; суч. н. *Демківці*), *Жемелинцы* (ос. н. Жемеля), *Ильшовка* (ос. н. Ілляшовський; суч. н. *Ілляшівка*), *Юзефовка* (ос. н. Юзеф), *Коржовка* (ос. н. Корж; суч. н. *Коржівка*), *Кучовка* (ос. н. Куча; суч. н. *Кучівка*), *Левковка* (ос. н. Левко; суч. н. *Левківка*), *Пашковцы* (ос. н. Пашко; суч. н. *Пашківці*).

Можна простежити, що переважають назви поселень зі значенням посесивності та патронімічності, що розрізняються прямою (іменованій об'єкт безпосередньо належить особі) та опосередкованою (назва об'єкта не має прямого стосунку до конкретної особи) участю особи.

Значення посесивності передають форманти **-овк-а** (**-івк-а**). Опосередкована участь особи реалізується різними способами номінації поселень і виражається за допомогою різних афіксів: **-овц-ы** (**-івц-і**), **-инц-ы** (**-инц-і**), **-и**.

2. Номінація поселення через відображення в його назві зв'язку з назвами суміжних (у рідкісних випадках віддалених) географічних об'єктів [1, с. 68]: *Берегели* (ГТ – берег; суч. н. *Берегелі*), *Залесье* (ГТ – ліс), *Заслучье* (гідронім Слuch), *Хуторъ* (ГТ – хутор; суч. н. *Хутори*), *Степок* (ГТ – степ; суч. н. *Степок*).

3. Номінація поселення через відбиття в його назві індивідуальних особливостей (ознак) самого населеного пункту [1, с. 69]: *Новики*, *Черна*, *Красносілка*, *Березна*, *Вербівочка*.

4. Номінація поселення через відображення в його назві економічно-виробничих, суспільно-політичних факторів та пам'ятковості (називання поселень на честь відомих людей, подій і т. п.) [1, с. 70]: *Староконстантиновъ*, *висіл. Леніно*, *х. Першомайськ*, *Жовтневе*.

На думку науковця, принципи номінації творять норму, що примушує тих, хто називає, вибирати з численних ознак реалій лише ті, які найбільше відповідають цій нормі. Вони співзвучні

соціально-економічним і культурно-побутовим настановам, характерним для окремих історичних періодів [1, с. 73].

Принцип номінації, як основний напрям ходу думки, за яким здійснюється називання конкретного об'єкта, реалізується через відповідні способи, мотиви та засоби називання.

У структурному відношенні абсолютна більшість ойконімів є відантропонімами, коли в основі назви – найменування окремої особи або групи осіб: ім'я – *Огівці* (ос. н. Огій), прізвище – *Кантовка* (ос. н. Кантовський), прізвисько – *Баглаи* (ос. н. Багай).

Крім цього, переважають складні назви, утворені синтаксичним способом, на зразок: *Woliża Kierekierzyna*, *Волиця Керекешинська*, *Святая Криница*, *Мацевичи Больш*, *Малий Губин*, *Малые Мацевичи*, *Mazewiczy Malie*, *Малі Мацевичі*, *Великое Погорелое*, *Погорела Вышная*, *Погорелая Низшая*, *Малое Погорелое*, *Селище Новики*, *Konstantynow Stary*, *Лашки Лесовые*, *Сквородецкая Погорелая Низ.*, *Юридика Доминиканская*, *Бабина Соль*.

Отже, проведений нами аналіз ойконімії Старокостянтинівщини ХІХ – початку ХХ ст. засвідчив, що головним у називанні населених пунктів у давній період був людський фактор. Такі назви поселень несли інформацію насамперед про те, кому належав той чи інший населений пункт або хто саме жив у ньому. Підтвердженням цієї думки є домінування ойконімів із суфіксами, які виражають належність, а також вказують на патронімічність, родинність чи локальність поселень.

Список використаної літератури

1. Бучко Д. Г. Принципи номінації в топонімії України / Д. Г. Бучко // Українське мовознавство. – Вип. 18. – К., 1991. – С. 66–73.
2. Лисенко А. В. Ойконімія Полтавської області: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / А. В. Лисенко. – К., 2007. – 208 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2008. – 712 с.
4. Языковая номинация (Общие вопросы). – М. : Наука, 1977. – 359 с.

УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК СКЛАДНИК РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сьогодні в усьому світі спостерігається низка процесів, що мають значний вплив на освітні системи. Значно зростає обсяг знань і технологій, що трансформуються в усі ланки життя суспільства. Інноваційна освітня діяльність передбачає розвиток творчого потенціалу студентів і стосується не лише створення та поширення новизни, а й зміни у способі діяльності, стилі мислення учасників навчально-виховного процесу. Основною характеристикою інноваційної педагогічної діяльності закладу вищої освіти є підвищення результативності освітнього процесу.

Упровадження й систематичне використання сучасних інноваційних технологій у навчальному процесі закладів вищої освіти сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів і викладачів, інтенсифікації навчального процесу, появі стійкої зацікавленості навчанням, підвищенню мотивації пізнавальної діяльності, формуванню потреби в самонавчанні, саморозвитку, умінню самовизначатися в навчальній діяльності; у студентів змінюється позиція, вони стають носіями нового педагогічного мислення і принципів педагогіки співробітництва, професіоналами, здатними до проектування і перепроєктування своєї діяльності [5, с. 62].

Проблема формування творчого потенціалу студентів є складною, багатоаспектною і водночас актуальною для сучасної педагогічної науки і практики вищої освіти. Зміна парадигми освіти в напрямі виховання творчої особистості вимагає від викладачів якісного підходу в роботі з сучасним багажем інноваційних технологій.

Дослідження інноваційних технологій в освіті ведуться з кінця 50-х років ХХ сторіччя, у вітчизняній практиці термін «інновація в освіті» почав використовуватися лише у середині 80-х років ХХ століття у зв'язку з процесами перебудови освітньої системи. Проблемам інноваційної діяльності в освітній сфері було присвячено чимало досліджень провідних учених, серед яких І. Бех, Г. Герасимова, Л. Даниленко, І. Дичківська, В. Журавльов,

Л. Ллюхіна, М. Кларіна А. Ніколс, О. Пехота, Л. Подимова, О. Попова, А. Пригожин, В. Сластьонін, Н. Талізїна та інші. Але, незважаючи на велику кількість досліджень у цьому напрямі, й сьогодні немає єдиних підходів як до визначення поняття «освітня інновація», так і до класифікації інновацій, орієнтованих на освітні завдання, що мають певні специфічні особливості.

Новітні технології стрімко ввійшли в усі сфери нашого життя. Вони спрощують спілкування та співробітництво. За останні роки використання інноваційних технологій у навчальному процесі набуло особливого значення. Суспільство, яке дбає про своє майбутнє, має усвідомити величезні можливості, створені цими технологіями, та навчитися правильно їх застосовувати, передусім, в освіті [3, с. 25].

Одним із шляхів модернізації освітньої системи постає упровадження в навчальний процес закладів вищої освіти інноваційних педагогічних технологій і методів. Інновації (італ. *innovazione* – новизна, нововведення) – нові форми організації діяльності і управління, нові види технологій, які охоплюють різні сфери життєдіяльності людства [1, с. 63].

Навчання з використанням інноваційних технологій якісно перевищує класичну освіту. Воно інтегрує процеси, які не можна об'єднувати в межах класичної освіти: навчання, працевлаштування, планування кар'єри, безперервна освіта.

Інноваційні педагогічні технології як процес – це «цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів» [4, с. 127].

Використовуючи інноваційні технології, викладач зобов'язаний прагнути до реалізації всіх потенціалів особистості: пізнавального, морального, творчого, комунікативного та естетичного. Для того, щоб ці потенціали були реалізованими на досить високому рівні, потрібна педагогічна компетентність у галузі інноваційних технологій.

Упровадження інноваційних технологій із метою розвитку творчого потенціалу студентів допомагає їм опанувати навчальний матеріал в індивідуальному темпі, самостійно,

використовуючи зручні способи сприйняття інформації, що викликає у них позитивні емоції і формує таку ж мотивацію навчання. З метою інтенсифікації професійної підготовки студентів в закладах вищої освіти за допомогою запровадження комп'ютерних презентацій, електронних словників, підручників і посібників; тестових програм, програм-підручників, програм-тренажерів, словників, довідників, енциклопедій, відеоуроків, бібліотек електронних наочних посібників, тематичних комп'ютерних ігор та ін. створюється навчальне професійно-орієнтоване інформаційне середовище, що сприяє розвитку основ педагогічної майстерності майбутніх викладачів [2, с. 35].

Широкі перспективи відкриває використання інформаційних технологій на практичних заняттях. Надзвичайно дієвим засобом навчання є опрацювання теоретичного матеріалу за допомогою презентацій і технологій майндмепінгу (створення логічних схем). Технічними перевагами інформаційних технологій є використання гіпертекстової інформації, що забезпечує зручний доступ до довідкових даних, глосарію, анімаційних додатків.

Наявність програмних засобів дозволить студентам здійснювати рефлексивну діяльність і усвідомлювати в реальному часі рівень свого професійного прогресу в розвитку основ педагогічної майстерності. Це допомагає диференціювати навчальний матеріал за рівнями складності, створювати засобами інтерфейсу позитивний емоційний фон для роботи студента з інформаційними засобами навчання [6, с. 109].

Інноваційна освітня діяльність – це складний процес, що потребує умілого, конструктивного управління. Впровадження інноваційних педагогічних технологій суттєво змінює освітній процес, що дозволяє вирішувати проблеми розвивального, особистісно орієнтованого навчання, диференціації, гуманізації, формування індивідуальної освітньої перспективи.

У сучасному процесі навчання мають використовувати як традиційні, так і інноваційні методи навчання, які не менш дієві, а в інших випадках без них просто не обійтися. Потрібно, щоб вони були в постійному взаємозв'язку і доповнювали один одного. Ці два поняття мають існувати на одному рівні.

Таким чином, можна зазначити, що під час впровадження інноваційних технологій у навчально-педагогічний процес закладів вищої освіти спостерігається зростання педагогічної майстерності та фахової компетентності майбутніх студентів і покращення якісних показників їхніх навчальних досягнень. Водночас модернізується регіональна система освіти в цілому, простежується розвиток закладу на основі пошуку, розроблення, освоєння та реалізації інноваційних педагогічних технологій; забезпечується науково-методичний супровід розвитку навчального закладу. На рівні особистості фахівця відстежується формування сучасного стилю мислення з його характерними ознаками: креативністю, системністю, гнучкістю, динамізмом, перспективністю, об'єктивністю, концептуальністю тощо.

Список використаної літератури

1. Буга Н. Ю. Становлення наукової та інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах / Н. Ю. Буга // Економіст. – 2006. – № 9. – С. 60–64.
2. Галиця І. О. Інноваційні механізми активізації педагогічного і наукового процесів / І. О. Галиця // Вища школа. – 2011. – № 7/8. – С. 31–37.
3. Гречаник Б. В. Інноваційний потенціал вітчизняних ВНЗ: особливості та проблеми його формування / Б. В. Гречаник // Інвестиції: практика та досвід. – К., 2010. – № 11. – С. 24–27.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
5. Коваль Т. І. Підготовка викладачів вищої школи: інтерактивні технології у педагогічній діяльності: навч.-метод. посібник / Т. І. Коваль. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – 380 с.
6. Кошечко Н. В. Методика викладання у вищій школі: навч. посібник / Н. В. Кошечко. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. – 115 с.

Валерія Малихіна

ПОЛОНІЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПРИЧИНИ ПОЯВИ ТА ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ

У сучасній славистиці є актуальним питання українсько-польських зв'язків, зокрема впливу польської мови на українську. Спільний кордон, спільна історія, спільна економічні та політичні

зв'язки українського і польського народу не могли не позначитися на розвитку кожної з мов. Протягом багатьох віків українська і польська мова впливали одна на одну, в результаті чого наявно велика кількість запозичень. Актуальність роботи визначена тим, що сьогодні спостерігається активізація вживання полонізмів в українській мові.

Протягом багатьох століть українська й польська мови впливали одна на одну на усіх мовних рівнях, про що свідчить низка праць таких відомих науковців, як І. Білодід, Л. Булаховський, Й. Дзєндзелівський, І. Зілінський, І. Огієнко, В. Русанівський, О. Сербенська, Ю. Шевельов та ін. Із-поміж сучасних дослідників питанням функціонування полонізмів у структурі української мови присвятили свої доробки М. Беднаж, В. Косс, В. Піддубна, Н. Совтис та багато ін.

Полонізми в українській мові – це різновид запозичень, а запозиченнями вважають звук, морфему, слово та його окреме значення, фразеологізм, синтаксичну конструкцію, перенесені з однієї мови в іншу, і процес подібного перенесення, а в межах запозичень виділяють різні види [8, с. 203].

Українсько-польські мовні зв'язки тривають до цього часу, проте мовне контактування характеризується різною інтенсивністю взаємодії в окремі історичні періоди розвитку української мови. Багато дослідників стверджують, що польська мова також виконувала також роль посередника в контактуванні української мови з європейськими.

У цьому аспекті ґрунтовне дослідження провела М. Брус, яка, описуючи фемінітиви-полонізми в українській мові, детально зупинилася на історії українсько-польських мовних контактів [1]. Зокрема, автор зауважила, що, можливо, перші польські запозичення з'явилися після формування держави на руських землях, про що свідчать допомога польських військ руським князям в XI ст., приєднання Ярославом Мудрим до Київської держави Галичини – Волині, які постійно відчували вплив польської мови [1, с. 3].

Із середини XIV ст. південно-західні землі перебували під владою Польщі й Литви, почався цілеспрямований насильницький вплив польської мови на українську.

Після Люблінської унії (1569 р.) Україна була розірвана, більша її частина перейшла до Польщі – Галичина, Холмщина, Волинь, Поділля, Брацлавщина, Київщина, Підляшшя. Україна переходить під владу Польщі, відповідно й українська мова втрачає позиції, починається полонізація. Як зауважує А. Зубченко, «левова частка шляхти й духовенства України поступово прилучалася до польськомовного культурного простору. Польською мовою користувалися в побуті та суспільному житті, бо ця мова була державною, нею викладали в латино-польських школах, колегіумах, університетах... Після Люблінської унії почалося ополячення і окатоличення українського народу, що поставило під загрозу існування українців як окремої нації» [4].

Звісно, українську мову викоринити не вдалося, тому з'являється багато лексичних елементів польського походження, зростає кількість запозичень. Свідченням цього є монографія Л. Полюги «Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст.», де автор доводить, що полонізми в діловому мовленні почали поширюватися ще з XV ст., потім поступово ввійшли і в різножанрові твори української літератури [7 с.66].

У період XVIII – XIX ст. зменшився вплив польської мови на українську, оскільки на зміну Польсько-литовській Речі Посполитій прийшла Російська імперія і тоді вже поширення набувала російська мова.

У сучасній українській мові – XX –XXI ст. – зв'язки із польською мовою можна оцінювати як рівноцінні контактам з іншими слов'янськими мовами, проте найбільшою мірою вони були й залишилися дієвими та безпосередніми на межі української й польської території. Завдяки близькому розташуванню українській й польській говірки дотепер зазнають взаємовпливу, що простежується в обох літературних мовах та віддаляє певною мірою українську від східнослов'янських та польську від західнослов'янських [1; 8 с. 770].

Вітчизняні мовознавці приділяли багато уваги функціонуванню полонізмів в українській мові. Наприклад, В. В. Піддубна описувала виявлення польських запозичень, їх засвоєння у західному та наддніпрянському варіантах

літературної мови, узагальнила науковий доробок, присвячений польським запозиченням в українській мові [6].

Л. М. Гумецька схарактеризувала адаптаційні процеси, яких зазнають запозичення на українському ґрунті, називаючи їх фонетичною і словотворчою субституціями, а також «морфологічним прийомом адаптації» [3].

Крім того, існує низка досліджень, присвячених функціонуванню польських запозичень у творах українських письменників, зокрема у прозі М. Смотрицького (Г. І. Дуброва), Ю. Федьковича (описали І. Ліпкевич, О. Гречнєва), І. Франка (І. Ліпкевич), Лесі Українки (Н. Б. Дем'яненко), Л. Костенко (Н. Місяць) та ін. [9, с. 239].

Польський науковець Т. Лер-Сплавінський стверджував, що українська мова запозичила з польської не лише слова, а й цілі звороти, надаючи їм тільки зовнішньоруську форму. Тоді як Є. Грицак зазначав, що «польські впливи в тодішній літературній мові – це вияв безсилля авторів і відгомін реального життя й буденної життєвої практики, вони несвідомі й недобровільні» [2 с. 68].

Сьогодні ми можемо спостерігати активізацію польських запозичень в українській мові. Відновлення в мовленні полонізмів, на думку дослідників, є «бажанням повернути мові втрачені самобутні риси» та «орієнтує суспільство на захід, формує певні культурно-мовні стереотипи, прогнозує шляхи розвитку мови» [5, с. 192].

Отже, виконані дослідження, дають змогу зрозуміти, яким чином польська мова вплинула на сучасну українську мову. На сучасному етапі розвитку української літературної мови більшість західноукраїнських полонізмів належить до загальноновживаної літературної лексики, хоча частина з них і надалі вважається регіональними або взагалі вийшли з ужитку. Адаптація полонізмів на українському ґрунті відбувається відповідно до джерела запозичення. У випадку посередництва польської мови результати її збігаються з описаними в науковій літературі, присвяченій загальним засадам запозичення, тоді як при запозиченні власне польських слів спостерігається цілком своєрідна ієрархія рівнів адаптації. Звісно, що не всі проблеми українсько-польських зв'язків висвітлені в наукових працях, що й зумовлює перспективність таких студій.

Список використаної література

1. Брус М. Фемінітиви-полонізми в історії української мови / М. Брус [Електронний ресурс]. – Режим доступу: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**

2. Грицак Є. Українська літературна мова в Галичині в половині XIX сторіччя / Є. Грицак. // Вибрані українознавчі праці. – Перемишль : Перемиський відділ ОУП, 2002. – С. 31–1.

3. Гумецька Л. Л. Способи адаптації запозиченої лексики в староукраїнській мові / Л. Л. Гумецька. // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 71–77.

4. Зубченко А. Люблінська унія та її наслідки для України / А. Зубченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://narodna.pravda.com.ua/history/4b1275f7b473e/>

5. Крехно Т. І. Мотивація запозичень та особливості функціонування полонізмів у новітній українській мові (на матеріалі сучасного україномовного телевізійного простору) / Т. І. Крехно // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Випуск 61: Філологічні науки. – 2012. – С. 190–193.

6. Піддубна В. В. Полонізми в українській лексикографії 20 – 40-х рр. XX ст. : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / В. В. Піддубна. – Харків, 2009. – 20 с.

7. Полюга Л. М. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. / Л. М. Полюга. – К. : Наукова думка, 1991. – 240 с.

8. Ткаченко О. Б. Українсько-польські мовні контакти / О. Б. Ткаченко // Українська мова. Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М. та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 2007. – 870 с.

9. Торчинська Н. М. Українсько-польські паралелі (на прикладі елементів чужого мовлення) / Н. М. Торчинська // Język polski w ukraińskiej edukacji – perspektywy w aspekcie integracji europejskiej : publikacje naukowe. Tom 1. – Kielce-Chmielnicki : ChCNIИ, 2014. – S. 238–248.

Марина Мандриченко

ПРОБЛЕМА МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ: СИСТЕМНО-КЛАСИФІКАЦІЙНИЙ ПІДХІД

Сучасні геополітичні тенденції зближення світових культур та проблеми міжнаціонального спілкування зумовлюють актуальність дослідження словникового складу українського молодіжного сленгу, спрямованого на вивчення національно-

культурної специфіки мовних явищ. Лексичний склад української мови містить значну кількість сленгових утворень, що відповідають сфері їхнього використання у певних соціальних і професійних групах. Існування різноманітних діалектизмів, сленгізмів засвідчує, що мова залишається динамічною системою, яка постійно розвивається. Сленг як унікальне міжмовне та внутрішньомовне явище постійно запозичує лексемні одиниці з жаргонів та інших підсистем, а також, у свою чергу, стає незалежним постачальником слів розмовного використання [6, с. 296].

Різнманітні аспекти молодіжного сленгу вивчали як вітчизняні мовознавці (Ю. Василенко, О. Горбач, П. Грабовий, О. Данилевська, Й. Дзензелівський, О. Кондратюк, К. Котелевець, С. Мартос, О. Матвіяс, Л. Мацько, Л. Ставицька, В. Радчук, О. Тараненко та ін.), так і зарубіжні (І. Гальперін, С. Мюллер, Г. Нельсон, Т. Нікітіна, Н. Тропіна, Е. Фельдбуш та ін.) [1].

Метою наукового пошуку є класифікаційний підхід до визначення молодіжного сленгу на сучасному етапі лінгвістичних досліджень.

Незважаючи на активне вивчення сленгу, його визначення є одним із найбільш суперечливих питань. Немає єдиного трактування цього терміна, а також не визначено його специфічні ознаки, які дають можливість вирізняти сленг із-поміж інших мовних явищ (арго, жаргон) [3, с. 332]. У контексті зазначеного доцільно різнобічно висвітлити змістове наповнення поняття сленгу.

Російський мовознавець І. Гальперін пропонує вважати сленгом той пласт лексики та фразеології, який проявляється у сфері живої розмовної мови в якості розмовних неологізмів, які легко переходять у загальноприйнятну розмовну літературну лексику [2, с. 107]. Натомість український мовознавець Л. Ставицька визначає сленг як відкриту систему непристойних слів. На її думку, йдеться про стилістично низькі лексико-фразеологічні одиниці, які виконують експресивну, оціночну та евфемістичну функції [9, с. 42].

Найбільш повною постає дефініція сленгу, запропонована російським мовознавцем В. Хомяковим. «Сленг – відносно

стабільний для певного періоду, широко розповсюджений та загальнозрозумілий пласт нелітературної лексики і фразеології в середовищі живої розмовної мови, вельми неоднорідний за своїм генетичним складом та ступенем наближення до літературної мови; має яскраво виражений емоційно-експресивний оцінний характер, що часто є протестом-насмійкою над соціальними, етичними, естетичними, мовними та іншими умовностями й авторитетами» [10, с. 8].

Очевидно, що прошарок сленгової молодіжної лексики становлять новотвори (неологізми), які формуються й змінюються разом зі змінами в суспільстві.

На думку Т. Кондратюк, «сленг – надзвичайно потужна, жива, вільна мовна стихія, що відіграє роль індикатора нашої індивідуальності й соціальної психології» [8, с. 3].

Головною ознакою сленгу є його опозиція до лексики літературної мови. Наступна – це групове маркування слів: сленгова одиниця у свідомості носія мови несе на собі відбиток певної субкультури та співвідноситься з певною соціальною групою. Отже, можна зазначити, що молодіжний сленг – це сукупність постійно трансформованих мовних засобів високої експресивної сили, що використовується в спілкуванні між молодими людьми, які перебувають у дружніх, фамільярних відносинах, і виступають засобом внутрішньо групового спілкування.

Найважливішими диференційними ознаками сленгу виділяють наступні: 1) функціонування поза межами літературного слововживання; 2) перевага конотативного елемента над денотативним; 3) значна поширеність поза межами соціальної групи; 4) використання переважно в усному мовленні [4, с. 6].

Класифікувати сленг можна за різними ознаками. Важливим чинником у творенні сленгових лексем є спорідненість інтересів осіб, які формують різновид цього ненормативного утворення. За цією ознакою лексичні одиниці молодіжного сленгу можна поділити на такі: шкільний, студентський жаргони, музичний, армійський, комп'ютерний жаргони, жаргон, що стосується вживання наркотичних та алкогольних напоїв тощо [5, с. 228].

Л. Ставицька [9], говорячи про джерела формування молодіжного сленгу, зазначає, що слова літературної мови можна поділити на декілька груп:

1) слова літературної мови, які набувають іронічного значення: *колискова – рок*;

2) слова літературної мови з вторинною номінацією: *персонаж, тертушка, торба*;

3) слова літературного походження, які мають подібне значення: *мутити, мажор, угорати*;

4) утворені способом енантіосемії (протилежне значення): *уксус – дуже хороший друг, пор. уксус – кислий, недобрий; шторити – дратувати, пор. шторити – закривати*.

О. Поздняков [7] здійснює поділ молодіжного сленгу на 13 тематичних груп: 1) особи; 2) оцінки; 3) дозвілля; 4) навчання, фізична й розумова діяльність; 5) спілкування; 6) заборонені речі; 7) частини тіла; 8) фізичний і психічний стан; 9) сексуальні контакти; 10) конфлікт; 11) фізіологічні функції; 12) одяг і гігієна; 13) побут.

П. Грабовий [4] поділяє відповідно до лінгвальних та екстралінгвальних факторів безеквівалентну лексику молодіжного сленгу на такі групи:

– номінації реалій, які є загальнолюдськими, проте вербалізовані в субстандартні: *автопілот, вертольоти, западіст, кайфолом*;

– номінації реалій, притаманних усьому молодіжному соціуму: *клабер, нефор, шкребок*;

– сленгізми, що називають реалії, притаманні молодіжним субкультурним угрупованням: *позер* (від англ. *poser*), *тру* (від англ. *true*), *флешмоб*;

– лексичні одиниці, запозичені з інших субстандартних підсистем мови: *ава / авка* (з комп'ютерного сленгу), *понтувати* (з кримінального жаргону).

Дослідження молодіжної мови в цілому відіграє важливу роль у лінгвістиці, має широку палітру наукових розвідок і неодмінну потребу в подальшому вивченні. Сленг є тим засобом, за допомогою якого мова постійно оновлюється, додає нове розуміння до старих понять, спрощує спілкування, а головне – розвиває її, робить більш доступною для представників інших

народів. Здійснення систематизації молодіжної мови розширює можливості її всебічного вивчення та окреслення притаманних їй функцій, а також підтверджує значущість вказаного явища як предмета подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури

1. Абабілова Н. Реалізація молодіжного сленгу як одна з проблем сучасного перекладознавства / Н. Абабілова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/6_PNI_2011/Philologia/6_80004.doc.htm

2. Гальперин И. О термине «сленг» / И. Гальперин // Вопросы языкознания. – 1956. – № 6. – С. 107–114.

3. Глушак Н. Проза Дж. Роулінг: особливості функціонування та методи відтворення молодіжного сленгу в українськомовній інтерпретації В. Морозова / Н. Глушак // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2014. – Вип. 8. – С. 331–336.

4. Грабовий П. М. Когнітивні параметри українського молодіжного сленгу: автореф. дис. ... канд. філол. наук :10.02.01 – українська мова / П. М. Грабовий. – К., 2010. – 20 с.

5. Науменко Л. М. Молодіжний сленг – реалії сьогодення / Л. М. Науменко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 34. – С. 227–230.

6. Онушканич І. В. Сленг як перекладознавча категорія: поняття, етимологія, способи перекладу / І. В. Онушканич, М. В. Штогрин // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 3. – С. 296–300.

7. Поздняков О. В. Номінативні процеси в сучасному німецькому молодіжному слензі (системно-квантитативне дослідження словників і періодичних видань): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / О. В. Поздняков. – Одеса, 2010. – 20 с.

8. Словник сучасного українського сленгу / уклад Т. Кондратюк. – Х. : Фоліо, 2006. – 350 с.

9. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг / Л. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 462 с.

10. Хомяков В. Структурно-семантические и социально-стилистические особенности английского экспрессивного просторечия / В. Хомяков. – Вологда, 1974. – С. 8–9.

НАЗВИ ВЗУТТЯ У ГОВІРЦІ С. ГЕРМАКІВКА БОРЩІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У будь-якій мові світу постійно відбуваються складні процеси взаємодії між літературною мовою і діалектною лексикою. Залежно від рівня розвитку суспільства відмінності між літературною національною мовою і територіальними діалектами можуть стиратися або ж навпаки – простежується розмежування літературної та діалектної мови. Для сучасної української літературної мови більше притаманні процеси інтеграції, проте діалектна лексика активно побутує, особливо на території поширення південно-західного наріччя.

Як свідчать сучасні дослідження, «останнім часом помітно пожвавилось вивчення побутової лексики, яка є цілісним утворенням, що складається з великої кількості лексико-тематичних і лексико-семантичних груп. Вона становить багату і складну систему, що впродовж останніх десятиліть підвищила науковий інтерес до її вивчення. Дослідження багатьох тематичних груп побутової лексики дає нову цінну інформацію, що розширює емпіричну базу української діалектології» [3, с. 22]. У складі побутової лексики говорів української мови чільне місце посідає тематична група назв взуття, котра, будучи частиною національного строю, тісно взаємопов'язана з найменуваннями одягу, однією з найбільш архаїчних груп лексики [1, с. 75].

Оскільки взуття, як і одяг, є одним із найдавніших предметів людського побуту, що відображало соціально-економічне становище власника, залежало від географічно-кліматичних умов життя, матеріального достатку, смаків тощо. У давнину взуття виконувало основну функцію – захист ніг, утеплення їх. Та з розвитком суспільства змінюється характер взуття, урізноманітнюються його види, з'являються нові типи, що сприяє появі нових назв [2, с. 9; 3, с. 22;].

Лексико-семантична група назв на позначення одягу та взуття була предметом досить ґрунтовних досліджень багатьох науковців, зокрема Ф. Бабія (говірки середнього басейну Горині), З. Бичка (наддністрянський говір), Г. Гримашевич (Середнє Полісся), Д. Неділька (Чернігівщина), М. Никончука

(Правобережне Полісся), Т. Піцури (карпатські говори), Л. Пономар (Західне Полісся). У контексті нашої статті найбільш актуальною є розвідка О. І. Новіцької та Л. П. Шеремети [3], оскільки ними досліджувалися назви взуття Підгаєччини Тернопільської області, що дозволяє нам зробити деякі порівняльні висновки.

Отже, мета статті – проаналізувати лексико-семантичні особливості назв взуття на прикладі говірки с. Гермаківка Борщівського району Тернопільської області.

Перша згадка про село датується 1641 роком. Початок йому поклав, ще за австрійських часів, власник маєтку в Гермаківці *граф Блюхер де Вальштадт*. До нашого часу збереглася велика кількість унікальних назв взуття, більшість із яких і досі активно побутують у живому мовленні мешканців села.

Вищезгадані науковці пропонують таку класифікація лексем на позначення назв взуття: за матеріалом – «шкіряне» / «гумове» / «суконне»; часом носіння: «зимове» / «літнє» / «весняно-осіннє»; за статтю: «чоловіче» / «жіноче»; призначенням: «старе» / «нове» / «святкове»; найменуванням частин взуття: «задня» / «передня» / «верхня» / «нижня» [3, с. 23].

На позначення загальної назви взуття в с. Гермаківка вживаються лексеми: *ўзут'е*, *ўзут':е*, *ўзут':а*, *ўзуван'е*, *капц'і*, *мешти*. Назви *ўзут'е*, *ўзут':е*, *ўзут':а*, *ўзуван'е* утворені від слова *взуття* зі значенням «виготовлені із шкіри, гуми, парусини та деяких інших матеріалів виробу, звичайно на твердій підшві, для носіння» і є загальноукраїнською назвою та літературною нормою української мови. Назва *капц'і* вживається зі значенням «легкі туфлі, переважно для хати». Здебільшого це слово кваліфікують як запозичення з польської мови, пор. пол. *karpie* – «примітивне взуття; старе зношене взуття; хатні туфлі; вид шкарпеток». Назва *мешти* – взуття, туфлі; зазвичай використовується для позначення «чоловічих літніх туфлів».

Назви старого взуття

Старе взуття – це поношене взуття повсякденного домашнього вжитку. Для найменування старого, поношеного взуття на досліджуваній території зафіксовано номени: *старе ўзут':е*, *порване ўзут':е*, *рване ўзут':е*, *зношене ўзут':е*, *ўзут':е до ходу*, *нездале ўзут':е*. Старе взуття представлене родовою назвою

ўзут':е, яка диференціюється за такими семантичними ознаками: «призначення» (*старе ўзут':е, порване ўзут':е, до ходу*), «зовнішній вигляд» (*рване ўзут':е, зношене ўзут':е, нездале ўзут':е, ношене*).

Назви зимового взуття

Зимове взуття – це утеплене взуття, переважно з високими халявами. Шкіряне взуття з високими халявами у досліджуваній говірці має назви: *чоботи, сапож^мки*. Назва *чоботи* як взуття з досить високими халявами активно побутує в сучасній українській літературній мові. В українській мові слово *чоботи* розглядається як запозичення із тюркських мов. Назва *сапож^мки* використовується на позначення «зимового або осіннього взуття з високими і короткими халявами». За етимологічними дослідженнями слово *сапож^мки* запозичено з російської мови, пор., рос. *сапог* «взуття».

Семема «жіночі та чоловічі чоботи з короткими халявами» на досліджуваній території репрезентована лексемами *сапож^мки, черевики, че^нре^нвики, бот'інки*. Для найменування чоловічого взуття без халяв, що застібаються чи шнуруються, в Гермаківці зафіксовано назву *черевики*. Назва *черевики* – «вид невисокого взуття переважно на шнурках або на замку» – є літературною нормою української мови. Проте деякі жителі с. Гермаківка вимовляють *е* з наближенням до *и* на першому чи другому складі – *че^нре^нвики*, утворюючи слово-діалект досліджуваної говірки. Каблук черевика тут називають *обцас*. *Бот'інки* – «святкове взуття на замку і на платформі».

Назви за способом виготовлення

Диференційна ознака «спосіб виготовлення» вплинула на формування окремої мікрогрупи на позначення чобіт, які мають назви *вал'анки, вал'енки, вал'інки, кал'ош'і*. Лексеми *вал'анки, вал'енки, вал'інки* – «зимове взуття з валяної вовни». *Кал'ош'і* означають «гумове утеплене або неутеплене взуття, яке може бути різної висоти: низьке, до колін, вище колін».

Отже, досліджувана лексика на позначення назв взуття, становить складну й розгалужену систему, яка складається з окремих лексико-семантичних груп. Якщо ж порівняти лексеми, що побутують у с. Гермаківка, то їх значно менше, ніж зафіксовано на Підгаєччині, що пояснюється меншою територією

досліджуваного регіону – лише одне село, а отже, й меншою кількістю респондентів, їхнім віком. Як бачимо, значна кількість лексем перебуває на межі діалектної та літературної мов, так як літературна мова дедалі сильніше впливає на місцеві говори і сприяє зближенню їх системи із загальнонародною національною мовою.

У перспективі плануємо схарактеризувати лексику на позначення одягу та хатнього начиння, що побутує в с. Гермаківка Борщівського району Тернопільської області.

Список використаної літератури

1. Глуховцева К. Старобільщина : матеріали фольклор.-діалектол. експедицій / упоряд.: Глуховцева К., Курило В., Леснова В., Міхно О., Ніколаєнко І., Сікорська З., Шевцова В.; за ред. Сікорської З. – Луганськ, 2000, 128 с.

2. Неділько Д. Назви одягу і взуття в говірках Чернігівщини / Д. Неділько // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі : тези доп. і повід. – Житомир, 1983. – С. 209-210.

3. Новіцька О. І. Назви взуття та його елементів у говірках Підгаєччини Тернопільської області / О. І. Новіцька, Л. П. Шеремета. – С. 22–32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zum.onu.edu.ua/article/download/131356/127634

Тетяна Мороз

КОНЦЕПТ РОСЛИНА У СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ БОЛЕСЛАВА ПРУСА

У сучасному світі зростає зацікавленість проблемою функціонування мовних одиниць в аспекті взаємодії мови, людини, культури та природи. У 90-х роках ХХ століття у складі когнітивної лінгвістики виокремилася нова галузь – лінгвоконцептологія, мета якої – опис концептів.

Термін *концепт* походить від латинського «*conceptus*», що означає «думка, уявлення, поняття» і первинно застосовувався як термін логіки та філософії. За В. В. Колесовим, «концепт» походить від «*conceptum*» («зародок», «зернятко») [1, с. 81]. Ю. С. Степанов пише: «Поняття (концепт) – явище того ж порядку, що і значення слова, яке розглядається в іншій системі зв'язків; значення – в системі мови, розуміння – в системі

логічних відношень і форм, що вивчається як у мовознавстві, так і в логіці» [4, с. 384].

Першим, хто заговорив про концепт і його значення, був С. Аскольдов-Алексеев, який 1882 року опублікував статтю «Концепт і слово». За його словами «Концепт є мисленнєвим утворенням, яке заміщує нам у процесі міркувань невизначену кількість предметів одного й того ж роду» [2, с. 149]. Продовжив та розвинув ідеї С. Аскольдова-Алексеева Д. Ліхачов, котрий запропонував власний лінгвокультурологічний підхід до вивчення концепту. Він вважав, що концепт – це результат зіткнення значення слова з особистісним і національним досвідом людства. Поява терміна *концептосфера* належить саме Д. Ліхачову, котрий під цим поняттям мав на увазі сукупність концептів національної мови й мови кожної людини зокрема.

Також поняття *концепт* з'являється в термінологічній системі логіки та філософії. Його дослідженням займалися М. Бубер, Е. Гуссерль, З. Фрейд, Т. Юнг та ін.

Одним із важливих складників концептосфери є концепт *природа*, зокрема концепт *рослина*. Важливу роль це поняття відіграло у творчості Я. Кохановського, Ю. Словацького, Л. Вичулковського, А. Міцкевича та інших польських письменників.

Етнографічним описом дерев займалися такі відомі дослідники, як К. Мошинський «Kultura ludowa słowian» (Kraków, 1934 r.), А. Фішер «Drzewa w wierzeniach i obrzędach ludu polskiego» (Lwów, 1938 r.), М. Марчевська «Drzewa w języku i w kulturze» (Kielce, 2002 r.). Описом функцій, значень назв дерев та мотивів в ідіостилях займалися Д. Ліхачов «Poezja ogrodów. O semantyce stylów ogrodow-parkowych» (Warszawa-Wrocław-Kraków, 1991 r.). У Вільнюському педагогічному університеті на кафедрі «Філології польської та дидактики» вийшла етнолінгвістична праця Юозаса Тумаса «Językowo-kulturowy obraz dębu, brzozy i wierzyby (na materiale polskim i litewskim)» (Wilno, 2005 r.) [11, с. 4]. Однак маловивченою залишається згадана концептосфера відомого польського письменника – Болеслава Пруса, зокрема концепт *рослина* та підконцепт *дерево*, що й зумовлює актуальність теми нашої роботи.

Предметом дослідження є зміст і структура концепту *рослина* в художньому світі Болеслава Пруса.

Олександр Головацький, відомий читачам як Болеслав Прус, польський письменник, фундатор польського критичного реалізму. Життя письменника пов'язують із Волинню, зокрема із селом Машів Любомльського району Волинської області [3].

Болеслав Прус чудово знав життя, вмів спостерігати та осмислювати. Митець закликав письменників уважно вивчати світ: «Вивчай і люби все, що тебе оточує: природу, людей, навіть бідність і нестатки. Намагайся наблизитися до життя, і тоді ти знайдеш у ньому стільки краси, скільки не придумав би найгеніальніший поет» [5, с. 4].

Дослідження концептосфери Б. Пруса є продуктивним для осмислення всього обшару художніх концептів, що формувалися в польському літературному процесі XIX–XX століть. Так, складну структуру має концепт *рослина*, зокрема підконцепт *дерево*.

Концепт *рослина* є багатоплановим. Його просторова домінанта визначається низкою груп, насамперед назвами рослин, які найчастіше репрезентуються в польському краєвиді: *brzoza, jabłoń, leszczyna albo łopian*, та назви екзотичних рослин, які вказують на місце дії того чи іншого твору: *aloes, baobab, cedr, cyprys, granat* («Faraon», «Z legend dawnego Egiptu»). До найбільш численної групи належать назви, які з'являються на сторінках листів Болеслава Пруса понад 100 разів – *drzewo, krzak, kwiat, las, pole, ogród* [12, с. 60].

У творчості письменника можна виділити такі групи, котрі характеризують та окреслюють концепт «*рослина*».

1. Назви, які окреслюють ширше поняття, ніж «*рослина*» – *przyroda, natura*.

2. Назви скупчень дерев – *bór, gaj, lasek, leszczyna, sad*:

а) види дерев – *akacje, buk, daktyl, sosna, świerk*;

б) частини дерев – *gałązka, igły, konar, korzeń, szczyt*.

3. Загальні назви диких кущів – *chrust, krzaczek, krzak, zarośla*:

а) види кущів – *berberys, bez, bluszcz, dzika róża, jałowiec*;

б) частини кущів – *badyle, ciern, korzeń, liść, wici*.

4. Загальні назви квітів – *kwiat, kwiateczek, kwiatek, kwiecie*:

а) види квітів – *fiołek, georginie, hiacynt, narcyz, oleander*;

б) стадії розвитку квітів – *pączek, pączusie, ziarenko*.

5. Загальні назви водних рослин – *wodorost*:

а) види – *czerecha, lilia wodna, lotos, niezapominajki, tatarak*.

6. Загальні назви злакових культур – *ziele, zielsko, zielenina, ziolo,ziółko*:

а) тепличні рослини – *bawelna, bób, chmiel, gryka, łubin*;

б) дикі рослини (зілля, бур'яни) – *chaber, dziewanna, kaktus, koniczyna, podbiał*.

7. Загальні назви низькорослих кущів та грибів – *grzyb*:

а) види – *tecz, paproć, poziomka, rydz, wrzos*.

8. Назви польових рослин – *pokos, zasiew*:

а) види – *jęczmień, owies, proso, pszenica, żyto*.

9. Загальні назви овочів – *jarzyna, ogrodowizny, warzywo*:

а) види – *bób, burak, dynia, fasola, marchew*.

10. Загальні назви фруктів – *grono, nasiona, owoc*:

а) види – *ananasówki, bery, brzoskwinia, daktyl, glogierówki*.

11. Назви форм оформлення рослин – *bukieciak, bukiet, gąszcz, gęstwina, kępa*.

12. Назви місць росту рослин – *gazon, grzęda, klomb, łąka, łąka*.

Концепт *рослина* присутній у романі «Емансупанткі», II том. Дія відбувається у провінційному містечку. Описано квіти, букети, які дарували жінкам: «*Nazajutrz pan Krukowski znowu przysłał bukiet odznaczający się przewagą barw czerwonych*»; «*Madzia słuchając przypatrywała się domowi nauczyciela i jego mieszkańcom. Przez okno zasłonięte prostymi kwiatkami w doniczkach i perkalową firanką widać było czysty pokój, ale sprzęty ubogie i stare*» [7, с. 540].

Не лише в романах, але й в усій творчості Болеслава Пруса назви конкретних груп видів квітів фіксуємо не так часто. Назва *fiółek* ужито 17 разів, *georginie* – 3 рази, *hiacynt* – 2 рази, *konwalia* – 7 разів, *pierwosnek, tulipan* – 1 раз, *róża* – найчастіше, більше 60-ти разів. Така різноманітність та неоднаковість, можливо, зумовлена тим, що письменник звертав увагу на колір, запах, форму. Спостерігаємо у творах такі вислови: «*...wiosennych kwiatach*» [8, с. 571]; «*...o kwiatach przeróżnych kolorów, niezrównanego zapachu*» [9, с. 163]; «*...kwiatach, które były różowe, białe, niebiskie, ale wszystkie te barwy cechowały się niepojętą delikatnością i blaskiem*».

Іншим лексичним елементом творчості Болеслава Пруса виступає підконцепт *дерево*, котрий є похідним від концепту *рослина*. Про значення дерев у творах письменника писала Софія Моцарська, дійшовши висновку, що, по-перше, підконцепт *дерево* переважає в реалістичній поезиї в сільських описах природи; по-друге, підкреслює виняткову позицію цього елемента у поетичній свідомості автора. Дерево виступає як символ зросту, горизонту світу, звеличення, шляхетності, мудрості, сили, безсмертя, посідало особливе місце, особливий статус. Болеслав Прус ужив цей підконцепт понад 410 разів. У творах митець описує різні види груш та яблунь, тим самим показуючи свою обізнаність у сортах дерев: «*Panna Zofia spomiędzy grusz pokazywała mi diuszesy, bery, kalebasy, wiśniówki, ananasówki...spomiędzy jabłoni: renety, kosztele, oliwki, kalwile, glógierówki...*».

Найчастіше підконцепт *дерево* описаний за допомогою епітетів прикметникового походження: «*drzewa bezwładne*» [10, с. 161]; «*drzewa zmęczone*»; «*drzewo cedrowe*», «*drzewo lekkie*» [9, с. 382]. Присутні також метафізичні епітети, представлені за допомогою такого засобу художнього зображення, як антропоморфізація: «*drzewa pochylające przed światłodawcą konary*»; «*pochylające się nad ląką*» [10, с. 120]. В описі дерев Болеслав Прус звертав увагу на колір, відтінок, рух, звуки – шум, свист.

Дерева виступають дуже часто як компоненти порівнянь: «*Rybak jest jak ryba albo dzika gęś, a chłopak jak dzewo: karmi panów swoimi owocami i nigdzie nie może ucieć, tylko skrzypi, gdy na nim dozorczy psują korę*» [9, с. 116–117]; «*Był jak człowiek w lesie, który widzi tylko drzewa, a wcale nie myśli o tym, jaką ma formę sam las*» [8, с. 271]; «*Pani Flatter była powalonym drzewem*».

Дерево, як елемент світу живої природи, було для письменника чимось винятковим. До нашого часу навіть зберігся славетний дуб Болеслава Пруса – дерево, котре росте в с. Машів (вік понад 300 років). Ймовірніше за все, під ним письменник написав свій роман «Фараон» [6].

Таким чином, концепт *рослина* не настільки широко представлений у творчості Болеслава Пруса. Проте, незважаючи на це, митець зумів показати усю складність, багатofункціональність, різноманітність застосування

досліджуваного концепту та вказати на ті ознаки, які характерні для мови та стилю своєї творчості.

Список використаної літератури

1. Колесов В. В. «Жизнь происходит от слова...» / В. В. Колесов. – Санкт-Петербург : Златоуст, 1999. – 368 с.
2. Лихачев Д. С. Очерки по философии художественного творчества / Д. С. Лихачев. – Санкт-Петербург : БЛИЦ, 1999. – 192 с.
3. Прус Болеслав [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://javalibre.com.ua/java-book/author/bio/382>
4. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М. : Шк., 1997. – 384 с.
5. Цыбенко Е. Болеслав Прус. Сочинения в семи томах / Е. Цыбенко. – М., 1961. – Том 1. – С. 6.
6. Шнайдер С. Л. 500 выдающихся деревьев Украины / С. Л. Шнайдер, В. Е. Борейко, Н. Ф. Стеценко. – К. : КЭКЦ, 2011. – 203 с.
7. Bolesław Prus. Emancypantki, tom drugi [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/emancypantki-tom-drugi>
8. Bolesław Prus. Emancypantki, tom czwarty [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/emancypantki-tom-czwarty>
9. Bolesław Prus. Faraon, tom pierwszy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/faraon-tom-pierwszy>
10. Bolesław Prus. Lalka, tom drugi [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/lalka-tom-drugi>
11. Gajewska S. Obraz dbu i lipy w literaturze polskiej i litewskiej XIX–XX wieku. Studium porównawcze / S. Gajewska. – Wilno, 2011. – 140 s.
12. Czachorowska M. Świat roślin w twórczości olesława Prusa : przegląd zagadnień / M. Czachorowska. – Bydgoszcz, 2011. – С. 59–68.

Соломія Мулявко

ОСОБЛИВОСТІ КОНТЕНТНОГО НАПОВНЕННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ТЕЛЕКАНАЛУ «33»

Зараз в Україні відбувається процес переходу до цифрового телебачення. Телевізійні повідомлення реалізуються у формі різноманітних тележанрів: телерепортаж, документальний та художній фільми, телесеріали, телевистави, телеповісті, телепрограми і телереклами [1, с. 24].

Журналістикознавці виділяють інформаційну, культурно-просвітницьку, інтегративну, соціально-педагогічну, організаторську, рекреативну та освітню функції телебачення. Проте головною функцією визначають інформаційну, вона полягає в інформуванні людей про події в країні та світі, показі новин [2, с. 234].

Телебачення поширює інформацію повніше і швидше, достовірніше й емоційніше, ніж інші ЗМІ. Телебачення як засіб масової комунікації залежне від різних структур – владних, комерційних, політичних, які хочуть бути орієнтованими на взаємозв'язки з глядачами.

Цей засіб масової інформації поширює культуру та залучає глядачів до її цінностей шляхом висвітлення подій мистецького життя, світової культури, що є основою культурно-просвітницької функції.

Об'єктом нашого дослідження став контент обласного цифрового телеканалу – «33 канал». Особливу увагу ми приділили структурі змістового наповнення ефірного контенту телеканалу.

Існує низка робіт, які присвячені вивченню контенту телебачення. Так, В. Гатрич досліджувала особливості формування суспільно-політичного контенту на телебаченні; В. Іванов здійснив моніторинг провідних каналів українського телебачення; В. Лещик дослідив український інформаційний медіаконтент, зокрема його психолого-соціальний вимір.

Із цього випливає мета та актуальність нашої статті, адже тут уперше проаналізовано телевізійний канал обласного рівня, його структура, аудиторія і тематичне розмаїття.

«33 канал» – український регіональний телеканал, який 2005-го року заявив про себе на подільському медіапросторі. На сьогодні багатий і різноманітний асортимент програм каналу пропонує глядачеві актуальні та оперативні новини. Технічним пріоритетом каналу є чітка картинка та звук.

Як результат – з'являються неупереджені щоденні новини, важливі й незаангажовані аналітичні проекти, неординарні та динамічні розважальні й пізнавальні програми. Усе це в сучасній якості та з креативними рішеннями, під уже відомим і незмінним гаслом «Ближче до людей».

Головним компонентом процвітання телеканалу є його аудиторія. У процесі дослідження нами виявлено, що програми поділено на цільову аудиторію: для дітей; для жінок; для чоловіків; для сім'ї.

Щодо технічного покриття території «33 каналу», вона становить 70 % Хмельницької, частина Вінницької та Тернопільської областей. Обсяг аналогового мовлення 3,5 години на добу, а обсяг цифрового ефірного мовлення є цілодобовим.

Заставки й оформлення: телеканал має два логотипи. Перший логотип зображений у вигляді щільно з'єднаних двох трійок сталевого кольору в круглому обрамленні, заповненому червоним кольором. Другий логотип – це також дві трійки, але вже блакитного кольору в блакитному обрамленні з прозорим заповненням. Логотипи розташовані в правому верхньому куті телеекрана.

Нами виявлено, що в телеєфірі наявна велика кількість телевізійних проектів – 40 проектів (24 актуальні).

Усі програми ми поділили на три основні групи: інформаційні, розважальні та пізнавальні.

Інформаційні програми: «*Ближче до людей*», «*Ціна свободи*», «*Кажи не бреш*», «*#Коловади*», «*Літо на 33-му*», «*Business.KM*», «*PIN-КОД*», «*Аграрний патруль*», «*Шоу 316*», «*Справа № 33*».

Розважальні програми: «*Прибамбас*», «*За гроші*», «*Га?Шо?*», «*Драйвовий проект*», «*Інстамама*», «*Family простір*», «*Чоловічі розваги*», «*Денискины рассказы*», «*90 років до мрії*», «*Будівельний ревізор*», «*Готові на все. Творці тіла*», «*Флагман якості*», «*Присипаночка*», «*Новорічна казка*», «*Модна шафа*», «*Казка на замовлення*», «*За кулісами*», «*Для тебе*», «*Beauty дайджест*».

Пізнавальні програми: «*Драйвовий проект*», «*PetsLife*», «*Невідомий Проскурів*», «*GoПрограма*», «*Всяка всячина*», «*З вірою в серці*», «*Здоровий погляд*», «*Сезам для мами*», «*Галерея нерухомості*», «*The Sport*», «*English Top*».

Отже, телебачення завдяки його широкому колу функцій і властивостей кардинально змінило існування людства і українського громадянина зокрема, і водночас створило для людей масу нових проблем різноманітного характеру.

Дослідивши особливості контенту телеканалу «33», можемо стверджувати, що він створений для широкого загалу глядачів. Змістове наповнення телеканалу складається більшою частиною із розважальних та пізнавальних програм, які є цілісно довершеними та змістовно закріпленими.

Список використаної літератури

1. Шнайдер В. Новий посібник з журналістики та онлайн-журналістики / В. Шнайдер. – К.: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2014. – 358 с.

2. Варич М. Науково-популярна журналістика як метод комунікації у соціокультурному просторі / М. Варич. – К.: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2015. – 234 с.

Юлія Набухотна

ОСОБЛИВОСТІ ВИПІКАННЯ КОРОВАЮ В СЕЛІ ЛЮХЧА САРНЕНСЬКОГО РАЙОНУ НА РІВНЕНЩИНІ

Коровайний обряд посідає особливе місце у створенні молоді сім'ї, адже саме хлібина символізує плодючість і продовження роду в Україні. Слід відзначати, що жодне весілля на Поліссі не могло відбутися без святкового хліба, тому що він здавна є окрасою весільного столу, до його приготування готувалися заздалегідь. Етимології слова «коровай» немає. Найбільш імовірною здається гіпотеза М. Сумцова, який знаходить спільнокореневі з праслов'янським словом *korva «корова», що зумовлено поширеною у слов'ян подібністю обрядових булочних виробів за формою до корови взагалі чи її голови з рогами або вимені, а також тим, що з обрядовою традицією коровай як атрибут весілля символізує родючість [1, с. 122; 2, с. 35].

У літературі немає єдиного опису обряду випікання короваю. Тому для розв'язання цього питання важливими є дослідження В. Борисенка, Л. Войтюк, М. Сумцова та ін. Різноманітність обрядодій, словесних супроводів при випіканні короваю – це одна з цікавих тем, тому що й досі не охоплено у фольклористичних дослідженнях абсолютно всі куточки України, де кожне село має якісь свої особливі родзинки в самому обряді

чи в піснях, що його супроводжують. Саме це й зумовлює актуальність обраної теми. Мета статті полягає в дослідженні обрядових функцій та аналізу обряду випікання короваю в одному із сіл на Поліссі не тільки на семантичному, а й на символічному та функціональному рівнях.

Для дослідження було використано розповіді жителів села Люхча Сарненського району Рівненської області, записані автором під час збирання матеріалів фольклорної практики.

Отже, коровай пекли в п'ятницю під вечір. Це зазвичай робили в обох родинях тих, хто брав шлюб. Починали замішувати тісто вдень, щоб ясне і світле життя було. Головні дійові особи коровайного обряду на Поліссі – жінки-коровайниці, яких напередодні запрошують мати або сестра нареченого / нареченої [1, с. 45]. Кликали замішувати тісто також близьких родичів, сусідок, котрі «добре в парі жили». У той же день, що пекли, починали скликати коровайниць. Запрошених мало бути непарне число: 9, 11, 15, щоб із короваем було парне. Жінки-коровайниці приносили із собою борошно, яйця, цукор. Про це співається у відповідних піснях: *Ох, як же я на коровай ішла, Коробочку яєць несла. Зустріли мене хлопці, – Шарах яйця в коробиці.*

Із благословення матері нареченого / нареченої хрещена мати починала заміс короваю. Ці дві жінки і є головними розпорядниками на обряді короваю. Окрім коровайниць, можуть бути присутніми молоді дівчата і діти жіночої статі. Усе необхідне для замісу короваю мусить бути приготовлене заздалегідь і його по черзі подають запрошені коровайниці. Три рази просили благословення у Бога і батьків: *Благослови Боже, батько і мати / Нашому дитяті коровай ладнати.*

Біля печі (у теплому місці) ставили на кожух дерев'яну діжу. У тісто клали мідні гроші, щоб у молодих життя було заможне й ситне. Замішений коровай ставили на поліку, перехрестивши, чекали, поки тісто зійде. Коли тісто дозрівало, випікали в печі. Коровайниці в цей час співали: *Наша піч регоче, короваю хоче, А припічок посміхається, / Короваю дождається.*

Під час випікання періодично треба було заглядати в піч, щоб коровай не підгорів, не тріснув, щоб був гарний і рівний, бо саме такий обрядовий хліб вказував на гарне життя майбутнього подружжя. У той час, коли саджали коровай у піч, одна з

коровайниць стежила за дверима, щоб ніхто не стукав, ніхто не вийшов з хати – щоб ніхто не втрутився таким чином у сімейне життя молодих.

Виймаючи з печі готовий хліб, коровайниці приспівували: *Скачи, скачи, бобре, спекли коровай добре, / Треба піч рубати, коровай доставати.*

Якщо коровай вдався високий, дійсно розбирали «вусте», щоб витягти його із печі. Люди вірили, що вдало спечений коровай символізує щастя молодій родині, тріснутий – розлуку, надто запечений – сердиту вдачу когось із них (невістки чи зятя). Окрім короваю, випікалися і шишки. Для цього за тиждень до випікання заготовляли гілки груші, щоб були сухі і чисті. Прісним тістом, без солі і цукру, замішаним на воді, обкручували ці гілочки. Різали тісто на довгі смужки і обгортали ним кожну гілочку. Дев'ять шишок прикрашали коровай, що мало теж символічне призначення: щоб через дев'ять місяців було поповнення у сім'ї.

Піч для випікання вигрібали коцюбою, обмотаною онучею, тричі перехрещували, щоб злі духи не влізли в піч, а отже, і в життя молодих. Дрова для випікання короваю господарі задалегідь сушили, найчастіше це були березові, бо саме вони найбільше підходили для випікання. Вважалось, що два «оберемки» якраз достатньо для вдалого і доброго короваю. Знову ж таки, число «два» – як двоє молодят, що мають завжди бути разом.

Хрещений батько нареченого чи нареченої виконував усю «мужську» роботу. Він приносив дрова, вигрібав жар з печі. Шишки випікають на «вусті», щоб не згоріли. Випечений коровай і шишки накриваються полотняним фартухом і заносяться у комору. Всім коровайницям з червоного буряка вирізали «навушники» і чіпляли на вуха або для жарту виготовляли підвішені на стрічці «медалі» – часто бублики. У цей час співали жартівливих і сороміцьких пісень: *Старшая коровайниця, / Старшая коровайниця, / Да пойди собі в поле, / Да злови собі зайця, / Поцілуй його в*

Завершивши випікання короваю, всі учасники цього дійства збиралися на частування, яке проводила мати молодого чи молоді, починали з горілки і меду.

Прикрашанням (вбиранням) короваю займалися в день весілля. Вбирали молодиці і дівчата, запрошували дівчат із вулиці. При цьому звучали такі пісні: *Короваю, раю, чим тебе обвиває / – Зеленими квіточками, молодими дівочками.*

Сьогодні коровайний обряд також займає чільне місце в обрядах весілля. Однак, порівнюючи сьогодні з минулим, можемо відзначити, що коровай частіше замовляють у пекарнях. Обряд випікання короваю вдома зараз є не таким актуальним, адже коровайний обряд є найбільш тривалим у часі і дуже відповідальним. Втім призначення весільного обрядового хліба збереглося: як і в багатьох регіонах України, на Сарненщині обдаровують наприкінці весілля усіх гостей короваєм. Розділення короваю здавна символізувало перерозподіл спільного у житті молодят. Вважалося, що людина, котра отримала верхівку короваю, буде щасливою. Тому, зазвичай, верхівку віддають молодим, а всім іншим – скибку запашного священного весільного хліба від молодого подружжя.

Список використаної літератури

1. Етимологічний словник української мови : в 7 т. /редкол. О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1985. – Т. 2: – 572. с.
2. Пашкова Г. Т. Етнокультурні зв'язки українців та білорусів Полісся : На матеріалах весільної обрядовості. – К., 1978. – 118 с. [Електронний варіант]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/korovaj>

Ірина Онишук

ДОСЛІДЖЕННЯ СИМВОЛІКИ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКИМИ ТА ПОЛЬСЬКИМИ НАУКОВЦЯМИ

Людина живе у світі символів, що своїм походженням сягають як давніх часів формування мови та мислення, уявлень про світ, міфологічної свідомості та мистецького синкретизму, так і нових, пов'язаних із науково-інформаційними технологіями [2, с. 21].

Окреслимо терміносистему, пов'язану із поняттями символ, символіка, символізація. У «Словнику української мови» запропоновано такі трактування поняття *символ*: «1. Умовне

позначення якогось предмета, поняття або явища. ... Символ віри: а) (рел.) стислий виклад головних догматів християнства...; б) переконання, світогляд, погляди. 2. Художній образ, який умовно відбиває яку-небудь думку, ідею, почуття і т. ін.» [8, т. 9, с. 174]. **Символіка** – «1. Умове відображення подій, явищ, понять, ідей і т. ін. за допомогою умовних знаків – символів; символічне значення, яке надається чому-небудь. 2. Символи; сукупність символів» [8, т. 9, с. 175]. **Символізація** – «Зображення, позначення чого-небудь за допомогою символів» [8, т. 9, с. 175].

Отже, на думку науковців, «мова фіксує символ не як безмістовний знак, а як повноцінне слово, що має власне лексичне значення. Слово-символ у мові двопланове, воно є немовби свосередною формулою-асоціацією складних взаємовідношень двох різних рівнів – прямого (номінативного) лексичного значення слова й символічного. Мовний символ слід розглядати не тільки з погляду семіотики, а й з урахуванням когнітивного (наявність мовної свідомості) та культурологічного аспектів дослідження» [5, с. 154; 9, с. 227].

Символи були об'єктом досліджень З. С. Василько, М. К. Дмитренко, С. Я. Єрмоленко, В. В. Жайворонка, В. С. Калашника, Л. Л. Колесникової, В. І. Кононенка, З. Б. Лановик, О. Ф. Лосева, О. І. та Г. І. Потапенко, В. І. Сергійчук, О. І. Сімович, О. С. Таран, М. І. Філона, Я. І. Швець, О. В. Шелестюк та ін.

Як зазначає М. К. Дмитренко, «виокремлюють символи універсальні, специфічні, випадкові, первісні, архетипні, міфологічні, колективні, індивідуальні, релігійні, національні, міжнародні, ідеологічні, математичні, ліричні, графічні, стрижневі, основоположні, похідні, периферійні та ін. Існують такі поняття, як символи трипільські, язичницькі, сонцепоклонницькі; символ віри; символ епохи (доби) тощо. Символи і символіку тлумачать (розуміють) на побутовому, філософському, психологічному, естетичному, лінгвістичному, містично-окультному, езотеричному та інших рівнях» [2, с. 22].

Найповніша символічна картина світу збережена в мові та фольклорі як колективних витворах. Метою нашої статті є окреслення терміносистеми та характеристика праць, у яких у різних аспектах досліджується фольклорна символіка.

Фольклор будь-якого народу – це універсальний символно-ідеальний засіб формування духовного світу особистості, її морально-естетичного розвитку, психологічної самодостатності та суспільної стабільності. Саме фольклор зберігає знання про життя і природу, давні культури і вірування, відображає світу думок, уявлень, почуттів і переживань, народнопоетичні фантазії тощо.

Специфічними ознаками фольклору є спосіб збереження в пам'яті поколінь, усна форма творення й побутування, традиційність, варіантність, колективність. Одними з найпоширеніших жанрів слов'янського фольклору є казки, що яскраво відображають ментальність народу. Так, ментальність українського та польського народу характеризують такі риси, як волелюбність, індивідуалізм, прагнення соціальної рівності, демократизм, духовний аристократизм, оптимізм, філософічність душі, глибока релігійність, патріотизм, миролюбність, щирість, працелюбність.

Однією з перших вітчизняних етнолінгвістичних праць, присвячених символіці української мови стала монографія «Символи української мови» В. І. Кононенка. У ній уперше в українському мовознавстві було описано увесь основний масив словесних символів (понад 350 одиниць), на прикладах з народної творчості й художньої літератури розкрито їхній смисл, зв'язок символічного мислення з картиною світу українців [6].

Згодом автор зазначав, що «вивчення всього розмаїття символічних значень слів української мови, їх формування й розвитку під впливом етнокультури, традиційних форм співжиття українців відкриває нові можливості для визначення національної специфіки як словесного символізму, так і лексичного складу мови загалом. Словесна символіка, органічно пов'язана з досвідом, фоновими знаннями, складає невід'ємний національно-культурний компонент мовленнєвої діяльності, відбиває національно зумовлені особливості мислення, визначені загальнонародним світосприйманням, національним образом самого українця» [7, с. 46].

Наступним вагомим дослідженням, де було схарактеризовано фольклорну символіку, став словник В. В. Жайворонка «Знаки української етнокультури». Зокрема,

праця містить українську лексику, яка в народній мові має різноманітний етнокультурний підтекст. Вона витлумачується, коментується та ілюструється фольклорними контекстами, а також характерними цитатами з класичної художньої та літописної літератури, Біблії, «Слова о полку Ігоревім» і т. ін. Реєстр словника вміщує окремі власні назви (передусім історичні, церковні, міфологічні, антропонімічні та географічні найменування), з якими тісно переплетені історична доля та світогляд українського народу [4].

У монографії «Символи українського фольклору» М. К. Дмитренко дослідив архаїчні символи української народної культури, які відображені у фольклорних творах різних жанрів, з'ясував первинне значення основних символічних образів українського фольклору як важливого чинника національного світопізнання. Праця містить історіографічний розділ, що стосується народнопоетичної символіки, і чотири основних розділи, які присвячено аналізу символів світотворення, символіки стихій, рослин і тварин. З'ясування символічних явищ проілюстровано багатьма прикладами з різних жанрів усної творчості, традиційної обрядово-ритуальної та звичаєвої культури, що дозволить глибше пізнати менталітет українців [3].

Паралельно мову фольклору, його етнолінгвістичний аспект, символіку досліджував відомий польський мовознавець Є. Бартмінський. Зокрема, його книга «Про мову фольклору» (1973, польською мовою) присвячена стильовим характеристикам тексту та його цілісності. Дослідження мови польської народної поезії, її взаємодії з мовленням і музикою, техніки створення усного тексту наштовхнули автора на відкриття «народного поетичного інтердіалекту» [10]. Антропологічне бачення народної культури у вивченні зв'язків між мовою й культурою, привело фольклористично спрямованого лінгвіста до відкриття мовної картини світу, що міститься в колективній свідомості носіїв польської мови, разом із діяльністю й розвитком методів когнітивної лінгвістики [1, с. 5].

Таким чином, мова фольклору ставала предметом дослідження слов'янських лінгвістів, як українських, так і польських. Основна увага звертається на символіку усної творчості, стереотипи, мовну картину світу.

Список використаної літератури

1. Айдачич Д. Про польського мовознавця Єжи Бартмінського / Д. Айдачич // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. – 2011. – Випуск 16. – С. 3 – 12
2. Дмитренко М. Символ. Символіка. Фольклор / М. Дмитренко. – С. 21–32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/12009/1/Dmytrenko.pdf>
3. Дмитренко М. Символи українського фольклору : монографія / М. Дмитренко. – К.: УЦКД, 2011. – 400 с.
4. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrlit.org/slovnnyk/zhaivoronok_znaky_ukrainskoi_etnokultury
5. Колесникова Л. Л. Лексико-семантична структура універсального символу „вітер” (на матеріалі української поезії 80 – 90-х років ХХ століття) / Л. Л. Колесникова. – С. 154–157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Uzer/Downloads/Npkrnu_fil_2013_34_44.pdf
6. Кононенко В. І. Символи української мови / В. І. Кононенко. – Івано-Франківськ : Плай, 1996. – 272 с.
7. Кононенко В. І. Словесні символи: проблема інтерпретації / В. І. Кононенко // Мова. Культура. Стиль : зб. статей. – К. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 36 – 46.
8. Словник української мови: в 11 томах. – К., 1970 – 1980.
9. Швець Я. І. Мовний символ як особливий мовний знак / Я. І. Швець // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки : Філологічні науки. – 2010. – № 9. – С. 225 – 228.
10. Bartmiński J. O języku folkloru / J. Bartmiński. – Wrocław, 1973.

Неля Подлевська

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГУМАНІТАРНОЇ (ФІЛОЛОГІЧНОЇ) ОСВІТИ В УКРАЇНІ

За дослідженнями сучасних соціологів, у недалекому майбутньому значущість програмістів на ринку праці значно знизиться. Наступною хвилею інновацій буде «автоматизація автоматика». Програмне забезпечення скоро почне писати само себе, що в результаті ліквідує досить прибуткові сьогодні робочі місця розробників. Якщо ці прогнози дійсно здійсняться і попит

на програмістів, розробників та інженерів перестане бути популярним, які ж працівники тоді стануть затребувані? Такими роботодавці називають кандидатів, які виділяються творчим і критичним мисленням, а з цим машини поки що впоратися не можуть (і це, як кажуть, надовго). Вважається, що через декілька років буде більшим попит на фахівців гуманітарних дисциплін, зокрема на тих, хто вивчатиме літературу, іноземну мову та філософію. Про такі тенденції говорить також дослідження Світового економічного форуму «Майбутнє професій», згідно з яким 5 мільйонів робочих місць буде втрачено до 2020 року через розвиток штучного інтелекту, робототехніки, нанотехнологій та інших соціально-економічних факторів.

Виховання дітей, за переконаннями футурологів, незабаром теж зробить значні кроки вперед. У цій сфері пророкують появу експертів, які допоможуть спрямувати розвиток дітей у потрібне русло. На основі побажань батьків, а також здібностей і прагнень самої дитини нові тьютори (учителі) розроблятимуть освітні програми, розвивальні ігри, творчі уподобання, які будуть вести дитину за обраною траєкторією протягом усього життя. Планується, що конкуренція в цій сфері буде дуже великою, однак «експерти з майбутнього дитини» повинні мати системне мислення, уміти управляти проектами, бути мультикультурними, знати декілька мов тощо. Отже, майбутнє за гуманітаріями?!

В Україні підготовка філологів здійснюється як у класичних, так і в педагогічних університетах. Якщо раніше стандарти підготовки філологів у різних типах університетів відрізнялися на користь класичних, то сьогодні межі поступово зникають. Упродовж двох останніх десятиліть ставлення до університетської освіти формується не як до фундаментальної і класичної, а як до просвітянської допоміжної сфери [3, с. 136]. Проте за сучасних умов зміни структури знань філологія як наука, що об'єднує вивчення мови, літератури та культури, виконує вкрай важливу роль: пов'язує історичне джерелознавство з мовознавством та літературознавством, уможливорює вивчення історії тексту в контексті, а також поєднує літературознавство і мовознавство при дослідженні стилю твору [4, с. 204]. Саме тому філолог у широкому розумінні як фахівець, котрий може професійно створювати, інтерпретувати та поширювати

різноманітні типи текстів, набуває особливої суспільної важливості.

Хто ж такий філолог і яка перспектива його діяльності в сучасному суспільстві?

Фаховий філолог – насамперед людина, яка вміло послуговується словом в усному та писемному спілкуванні, уміє влучно, доречно й коректно використовувати всі його можливості для досягнення комунікативної мети. Такі фахівці мають успіх не лише у професійній освітній чи науковій галузях, а й цілком успішні як журналісти, літературні редактори, перекладачі, видавці, контент-менеджери, копірайтери, літературні співробітники, прес-секретарі, працівники інформаційних, бібліотечних та інших установ, навіть як громадські діячі, політики, менеджери. Філолог – професія, що вивчає письмові та усні тексти і на основі їхнього змістовного, мовного і стилістичного аналізу – історію та сутність духовної культури суспільства.

У Хмельницькому національному університеті на кафедрі слов'янської філології успішно розвиваються спеціальності «035 Філологія. Слов'янські мови та літератури (переклад включно): перша польська» та «014 Середня освіта (Польська мова та література)» із додатковою спеціалізацією «Українська мова та література».

Перед вступом до навчального закладу необхідно знати, чи ті дисципліни, які запропонують вивчати протягом навчання, відповідають інтересам та захопленням абітурієнтів, щоб надалі не виникло несподіваного розчарування в обраній професії. Ще одне важливе питання – перспектива працевлаштування молодого філолога після закінчення навчання.

Навчання на спеціальності «Філологія. Слов'янські мови та літератури (переклад включно): перша польська» дозволяє отримати професію перекладача, яка визнана однією з найпрестижніших і затребуваних. У перекладачів є свої спеціалізації: хтось займається лише письмовим перекладом, працює з художніми, науковими, публіцистичними, технічними текстами, статтями та документами. Хтось перекладає усне мовлення (послідовний або синхронний переклад). Переваги цієї професії полягають: 1) у можливості самореалізації в будь-яких

галузях: письмовий переклад, перекладач-синхроніст, усний або послідовний переклад, переклад фільмів, книг, журналів, інженер-перекладач, співробітник підрозділу з реклами, фахівець зі зв'язків із громадськістю та пресою, гід-перекладач, редактор перекладів, співробітник редакцій засобів масової інформації (газет, радіомовлення та телебачення), перекладач-менеджер, перекладач-дилер, перекладач-референт, перекладач-консультант, іноземний кореспондент, перекладач-фрілансер; 2) людину, яка володіє іноземною мовою, охоче беруть у журналістику, туристичні фірми, PR-компанії, менеджмент; 3) є можливість спілкуватися з різними людьми і вивчати культури інших країн; 4) від професіоналізму перекладача часто залежить сприятливий результат переговорів; 5) завдяки затребуваності професії на ринку праці вона добре оплачується.

Бюро перекладів – не єдине місце роботи. Професіонал може вибрати будь-яку сферу діяльності: робити польськомовні версії сайтів, працювати у ЗМІ, збираючи інформацію «на замовлення» з зарубіжних джерел, супроводжувати політиків і бізнесменів у поїздках за кордон, виконувати обов'язки турменеджера, бронюючи квитки і путівки тощо.

Залежно від того, у якій сфері перекладів працює фахівець, залежить і набір його особистих якостей. Для перекладача-синхроніста потрібна комунікабельність і розвиток такої навички, як імовірне прогнозування: людина тільки починає говорити, а перекладач уже зрозумів, про що піде мова. Для перекладача, який бере участь у ділових переговорах, важливо бути дипломатом і в разі конфронтації сторін уміти пом'якшити загальний тон переговорів. А ось тим, хто працює над письмовими перекладами, потрібними будуть вдумливість, старанність і здатність абстрагуватися. Кар'єрне зростання перекладача визначається ступенем складності завдань.

Забезпечення такої професійної діяльності відбувається через якісне навчання на зазначеній вище філологічній спеціальності, зокрема завдяки вивченню таких дисциплін, як вступи до перекладознавства, мовознавства, літературознавства, слов'янської філології; актуальні питання перекладознавства; науково-технічний переклад; переклад у сфері бізнесу та управління; переклад у політичному дискурсі; переклад у

медичній галузі; художній переклад; практика послідовного, синхронного перекладів; переклад авіста; практичний курс сучасної польської та української мов; польська, українська та зарубіжна літератури; редагування перекладів; порівняльні стилістика, фразеологія, граматики польської та української мов; історія польського та українського мовознавства; міжкультурна комунікація та проблеми перекладу; культура спілкування та етикет перекладача тощо. Окрім таких дисциплін, студенти перекладачі-полоністи мають можливість проходити перекладацькі практики у бюро перекладів та мовні практики в освітніх організаціях України та Польщі.

Таким чином, перекладати – означає володіти мінімум двома мовами: рідною та іноземною. Це лише перший крок, основа, фундамент, без якого переклад як діяльність неможливий. Не варто недооцінювати важливість володіння рідною мовою. Спілкуючись нею з дитинства, автоматично засвоюємо всі правила, а також і помилкові варіанти, діалектизми тощо. Коли ж мова стає інструментом діяльності, з'являється безліч питань щодо морфології, синтаксису, стилістики, фразеології тощо. А професійний перекладач працює зі всіма пластами мови: різними стилями, професійними мовами, арго, сленгом, діалектами, жаргонами, а також із неологізмами, архаїзмами, фразеологізмами тощо. Тому кожен переклад – це окремий проект, у ході якого потрібно засвоїти багато нової інформації. Ще однією важливою навичкою є трансформація тексту з однієї мови в текст іншої мови. А це означає, що діяльність головного мозку перекладача передбачає такі нейрофізіологічні та психологічні аспекти, як: хороша пам'ять, уміння переключатися між двома мовами, уміння порівнювати та робити оптимальний вибір. Професійний перекладач у своїй діяльності оперує не лише мовними засобами. Будь-який переклад належить до певної сфери людської діяльності. Тож перекладач постійно стикається з новими для себе ідеями, термінами, процесами, які потребують вивчення й аналізу, а не обмежуються лише знаннями зі сфери широкої ерудиції. Звичайно, у сучасному світі досить просто почерпнути необхідні знання з інтернету (пошукові системи, вікіпедія, youtube, онлайн-словники, довідники тощо). Тому після завершення перекладу не лише розширюється світогляд

перекладача, а й з'являється можливість отримати додаткові теоретичні знання у відповідних галузях. Таким чином, перекладати – це не просто писати чи розмовляти іноземною мовою. Це творчий, аналітичний, часомісткий процес, швидкість і результат якого важко передбачити. Часто переклад декількох сторінок можна виконати за один день (відома тематика, правильно побудований логічний і зв'язний текст, натхнення в перекладача тощо), а деколи буває так, що на одне речення доводиться витратити більше години. Та все ж найбільшою складністю при передачі оригіналу іншою мовою є спосіб мислення автора тексту. Передати авторський стиль, зрозуміти хід думок іншої людини – завдання не з простих. Це стосується не лише літературного перекладу, оскільки будь-який нерегламентований документ відрізняється своїми неповторними ознаками: порядком викладу, формулюванням думки, вживанням діалектизмів тощо. Не кожен автор документа володіє рідною мовою на достатньому рівні, не кожен може адекватно висловити свої думки, викласти їх на папері. Іноді доводиться буквально здогадуватися, що саме мав на увазі автор.

Отже, основними передумовами опанування професії перекладача є: володіння рідною (українською) та іноземною (польською) мовами; наявність гарної пам'яті, аналітичних та творчих здібностей, широкої ерудиції, швидкої реакції, тактовності, інтуїції; мультикультурність тощо.

Важливо відзначити, що під «філологом» розуміють не просто випускника відповідної спеціальності, а людину, що має здібності та інтерес до академічного дослідження мови і літератури.

Як правило, філолог асоціюється із учителем / викладачем мови. Кожен, хто хоче присвятити себе педагогічній діяльності, має на це можливість, вступивши на спеціальність «Середня освіта (Польська мова та література)» із додатковою спеціалізацією «Українська мова та література».

Навчальний план, який відображає зміст фахової підготовки майбутнього вчителя польської і української мов та літератур, передбачає, що вагоме значення в системі професійного навчання майбутнього фахівця набувають дисципліни педагогічного циклу та мовно-літературної освіти, які

виступають елементами загальної, спеціально-професійної та особистісної підготовки майбутнього вчителя. До таких дисциплін належать: вступи до мовознавства, літературознавства, слов'янської філології; історії польської та української мов; теорія і практика філологічних досліджень; практичний курс польської та української мов; розмовний практикум з польської мови; сучасні українська, польська мови; польська, українська, світова літератури; слов'янський фольклор; лінгвокраїнознавство; порівняльна граматики слов'янських мов; методика навчання польської, української мов та літератур; методика виховної та позаурочної діяльності; психологія; педагогіка; комп'ютерна лінгводидактика; мовно-комунікативні основи культури спілкування вчителя; лінгвокраїнознавча, мовна, педагогічна практики тощо. У результаті вивчення таких дисциплін студенти опановують певний рівень змістовно-процесуальних та наукових основ педагогічної діяльності, комплекс загальнопедагогічних знань, умінь і навичок – формується базовий рівень педагогічної майстерності. На думку І. Підласого, сутність педагогічної майстерності вчителя – це своєрідний сплав особистої культури, знань і світогляду вчителя, його ґрунтовної всебічної підготовки з досконалим володінням прийомами навчання і виховання, педагогічною технікою та передовим досвідом [4].

Професійна мовна компетентність майбутнього вчителя-філолога характеризується науковцями як здатність фахівця відповідати вимогам професії та демонструвати належні особисті якості в ситуаціях професійного спілкування, активізуючи для цього знання фахової термінології, вміння та навички використовувати з точністю і лінгвістичною правильністю терміни в усному й писемному професійному мовленні, бездоганне володіння нормами сучасної літературної мови, лінгвістичну освіченість, розвинене мовне чуття; широку ерудицію, знання теорії, історії, етапів формування і розвитку мови та літератури, обізнаність із творами світового письменства, перекладною літературою; користування словниками різних типів, граматики, довідниками, інтернет-ресурсами, електронними посібниками тощо, що сприятимуть удосконаленню мовної культури вчителя-словесника; володіння власним арсеналом засобів підготовки учнів до контрольно-

оцінювальної діяльності, моніторингу, зовнішнього незалежного оцінювання тощо; уміння створювати програмно-тематичні комплекси опанування матеріалу за традиційними та інноваційними технологіями навчання в сучасній школі тощо, опираючись на внутрішню мотивацію та досвід, усвідомлюючи необхідність самовдосконалення та саморозвитку [1; 2; 3].

Мовна підготовка майбутніх учителів іноземної мови, з одного боку, повинна відповідати суспільним умовам розвитку і бути науково-орієнтованою, дослідницькою. По-друге, важливим є змістовний аспект підготовки вчителів. Студенти повинні опанувати мову настільки, щоб могли й надалі займатися науковою роботою за темою дослідження з літератури, лінгвістики, країнознавства, дидактики.

Фахівець-філолог повинен уміти: вільно і впевнено спілкуватися у формі діалогу та монологу в ситуаціях, демонструючи при цьому вміння користуватися основними засобами інтонації та наголосу для досягнення певної комунікативної мети; розуміти й реагувати на загальні ідеї та окремі подробиці з різних типів текстів; створювати різні типи текстів; демонструвати розуміння соціокультурних аспектів поведінки, побуту і життя населення Польщі та України. Актуальною проблемою підготовки вчителя польської мови залишається єдність теоретичної і практичної підготовки, навчальної і науково-дослідницької діяльності студентів і викладачів, що в цілому забезпечує багатоаспектну готовність педагога до професійної діяльності.

Отже, педагогічна майстерність – це своєрідне поєднання особистої культури, знань і світогляду вчителя, його теоретичної підготовки з удосконаленням опанування прийомів навчання та виховання, педагогічних технологій та найкращого сучасного досвіду. Це вид діяльності, який торкається переважно внутрішньої сфери вчителя: бажання стати майстром педагогічної справи; переконання в тому, що майстерність забезпечує не лише високу результативність праці, але й почуття задоволення від неї, утвердження себе як фахівця.

Якщо раніше асоціація з місцем роботи вчителя була лише в школі, то на сьогодні можливості цієї професії дуже розширені. Насамперед, учителі працюють у ліцях, гімназіях, професійно-

технічних училищах, коледжах, технікумах та закладах вищої освіти. Працівників останніх називають уже викладачами. Щодо кар'єрного зросту, то педагог може стати директором школи або завучем, методистом в управлінні освіти, деканом, завідувачем кафедри. Можна й започаткувати власний бізнес із надання освітніх послуг. Учителі можуть передавати знання на курсах, індивідуальних заняттях, займатися репетиторством. Якщо ж відійти від безпосереднього вчителювання, то людина з освітою філолога, звичайно, за бажанням або у разі необхідності, дуже легко може опанувати суміжні сфери та обіймати різні посади.

Ця професія належить до розряду «людина – людина». З одного боку, учитель повинен уміти спілкуватися, взаємодіяти з різними людьми, керувати ними, спрямовувати їхні думки та дії у правильне русло. З іншого боку, професія вчителя передбачає наявність спеціальних знань, постійного розвитку та вдосконалення набутих навичок і вмінь. Щоб бути хорошим учителем, не достатньо лише знати предмет, потрібно мати авторитет, «достукатися» до різних учнів та вміти донести знання найпростішими словами. Професія особлива і цікава, оскільки вимагає від людини величезного терпіння, високого рівня інтелектуальних, організаторських і комунікативних здібностей, любові до дітей, постійної креативності та самовдосконалення.

Ще один варіант роботи філолога – вступити до аспірантури і продовжити свою освіту, отримати науковий ступінь, вчене звання, ставши з часом університетським викладачем чи науковцем-дослідником. Можна спробувати знайти додаткове викладацьке місце. Це може бути приватне репетиторство, інший ЗВО або школа. Успішний викладач часом має декілька місць роботи. Утім філологів ніхто не забороняє займатися і виключно створенням власних матеріалів. Існує величезна кількість друкованих видань та інтернет-ресурсів, які завжди раді фрірайтеру. Звичайно, для цього непогано мати напрацювання, краще опубліковані. Тому студентів і готують під час навчання в університеті писати статті та публікувати їх у наукових виданнях.

Філолог може себе успішно реалізувати і в рекламному бізнесі. По суті, саме в цій сфері виявляється більшість рис не тільки філолога, але і педагога. Тут розвивається його креативність. Найбільш характерна для філолога робота в цій

сфері – копірайтер (уміння писати прес-релізи, рекламні лозунги, описи товарів та послуг, тексти промов для керівників компаній, вітальні листи від їх імені, тексти політичних агіток тощо).

Схожим на копірайтера вважається рерайтер. У нього полегшений варіант роботи, бо тексти потрібно писати не самому, а копіювати з інших джерел. При цьому цінується не просто копійцест, а вмiле поєднання різних текстів в один. Рерайтер також має стежити і за грамотністю, і за відбором потрібних текстів. Найчастіше рерайтери працюють на сайтах новин. Як умiльців роботи з текстами охоче беруть філологів на SEO-копірайтерів – спеціалістів із просування та оптимізації сайтів для пошукових систем. Робота ця більше технічна, ніж творча, адже полягає в редагуванні текстів певного сайту так, щоб він просунувся якомога вище за рейтингом.

Більш цікавий варіант – це PR-менеджер. Сьогодні в будь-якому бізнесі піар – це ціле мистецтво управління репутацією. Тому піарник повинен умiти креативити, гарно писати, говорити. А все це – складники професійних якостей філолога.

Одним із найпоширеніших видів роботи для філолога є редагування текстів. Сюди ж і належать численні коректури, вичитування і правки текстів тощо. Сучасний редактор сам повинен умiти створювати тексти різних типів, чого студентів (майбутніх філологів) навчають під час вивчення таких дисциплін, як загальне редагування, редагування текстів, комп'ютерна лінгводидактика. Наприклад, у книжкових видавництвах редакторові досить часто дістається робота зі складання анотацій до видань. У сучасному стані ринку, коли книга є насамперед товаром, то й багато в чому завдяки якісній анотації добре продається, а це вже зближує редактора з копірайтером. Ще декілька років тому вітчизняний ринок праці мало знав про фах контент-менеджера. Але зараз попит на них дуже великий. Це редактори, які відповідають за наповнення веб-сайтів. Як правило, такі фахівці потрібні великим інтернет-порталам, що спеціалізуються на новинах, рекламі, продажах різноманітних товарів і послуг.

Отже, діяльність філолога розвивається у двох напрямках (або в якомусь одному з них) – науково-дослідному та / або практичному. Якщо філолог працює в першому напрямі, то його

робота полягає в дослідженні мови, мовних явищ, літературних текстів, відновленні давніх текстів, виявленні нових мовно-літературних категорій тощо – науково-дослідницька робота. Практичний напрям діяльності – це робота в освітніх закладах різного типу, засобах масової інформації, видавництвах, міжнародних установах, бюро перекладів тощо. Професія філолога доступна тим, хто має відповідну гуманітарну (філологічну) освіту.

Список використаної літератури

1. Барбаш І. Формування професійної мовно-літературної компетентності майбутніх учителів-філологів як педагогічна проблема / І. Барбаш // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 10 (Ч. 1). – С. 152–157.

2. Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : монографія / В. О. Коваль. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – 455 с.

3. Семенов О. М. Сьогодення філологічних професій: соціальне замовлення чи реалізація особистісних потреб / О. М. Семенов // Вісник Черкаського університету (Серія: педагогічні науки). – Черкаси : вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. – Вип. 186. – С. 135–139.

4. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І. П. Підласий. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2004. – 616 с.

Наталія Самойленко

МЕТОДИКА НАПИСАННЯ ТВОРЧИХ РОБІТ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У ХХІ столітті чи не найбільшою цінністю має стати людина, здатна мотивувати й створювати самостійні підходи в розв'язанні проблем. Розвиток інтелектуально розвинутої, творчо мислячої особистості, свідомого громадянина Української держави – основні завдання, які ставить перед собою загальноосвітня школа. Ідеалом сучасного учня є особистість не з енциклопедично розвинутою пам'яттю, а з гнучким розумом, із швидкою реакцією на все нове, із розвинутими потребами пізнання та самостійної дії, із гарними навичками й творчими

здібностями. Проблема створення таких робіт на уроках іноземної мови є досить актуальною. Посилюється увага до розвитку творчих здібностей дітей, надання їм можливості виявити їх. Незважаючи на те, що проблема створення творчих робіт на уроках досліджується давно, багато запитань залишаються невіршеними. Сьогодні більшість навчального часу відводиться репродуктивній, нетворчій діяльності, чимала частина завдань у підручнику має відтворювальний характер. Тому нині актуальним питанням є використання в практиці школи технології формування творчої особистості, теоретичними розробками якого займалися такі вчені-педагоги, як В. Андрєєва, Р. Грабовська, Н. Кузьміна, Н. Талізіна та інші. Вагомий внесок у розуміння творчої природи особистості зробили З. Фрейд, К. Юнг, Є. Фромм, Т. Рібо, А. Маслоу, Д. Дьйої, Р. Стернберг, Дж. Гілфорд, Е. де Боно та ін.

Мета статті – розкрити суть творчого розвитку учнів на уроках іноземної мови; схарактеризувати методи, які сприяють творчій реалізації учнів на уроках іноземної мови.

Творчість – процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні та духовні цінності. Творчість – це об'єктивний, визначний процес, що включається в ланцюг об'єктивної необхідності.

Педагогічна творчість – пошук учителем нових розв'язань у постановці нових завдань, застосуванні нестандартних прийомів діяльності; здатність передбачати, емоційно переживати й оптимально вирішувати завдяки творчій уяві завжди своєрідні проблемні ситуації шкільного життя, проектувати розвиток особистості учня, передбачати становлення та подальший розвиток навіть непомітних позитивних паростків у дитячій психіці [2, с. 92].

Важливі умови творчості – спроможність сприймати нові ідеї, здатність знаходити й порушувати проблеми, сміливість ініціативності, незалежність суджень та оцінок і водночас самокритичність.

Учені розглядають творчу діяльність учнів як таку, що сприяє розвитку цілого комплексу якостей творчої особистості: самостійності у виборі знань; працелюбності; уміння бачити головне; здатності розуміти спільне в різних і різне в подібних

явищах; розумової активності; здатність добирати матеріал, який необхідний для виконання конкретного завдання тощо [6, с. 215].

Творчі методи, які активізують роботу учнів на уроках іноземної мови, повинні: стимулювати бажання учнів працювати самостійно; заохочувати до роботи над проектами, запропонованими для роботи самими учнями; переконувати учнів у тому, що вчитель є їхнім однодумцем; залучати до максимальної спільної діяльності; виключати будь-який тиск на дітей, створювати атмосферу довіри; надавати дитині свободу у застосуванні своїх здібностей.

Технологія сприяння формуванню творчої особистості на уроках іноземної мови включає: технологію проектування; технологію формування продуктивної пізнавальної атмосфери; технологію використання на уроці ігор і навчально-творчих завдань; технологію створення психологічних умов підготовки школярів до творчої діяльності.

Широке використання на уроках іноземної мови парної, групової роботи, рольових ігор сприяють спілкуванню, розвивають навички співпраці, виховують почуття товарищескості, прагнення не підвести друзів, бути надійним партнером. Під час організації роботи в класі доцільно використовувати різноманітні форми співпраці. Наприклад, «коло ідей» – гра, метою якої є складання переліку пропозицій, залучення всіх учнів до обговорення питання, доки вичерпуються всі ідеї; «мікрофон» дає змогу кожному учню сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлювати власну думку; «мозковий штурм» – це ефективний та добре відомий інтерактивний метод колективного обговорення, який спонукає виявляти свою творчість та уяву шляхом вираження думок усіх учасників, допомагає знаходити кілька рішень щодо поставленої проблеми, використовується на уроках систематизації, узагальнення мовної і мовленнєвої компетенції учнів, підсумкових роботах із теми; «навчаючи – вчусь» – використання цього методу дає загальну картину понять і фактів, які необхідно вивчити на уроці, а також викликає певні запитання та підвищує інтерес до навчання [3, с. 2].

Проектна технологія дає можливість учителеві застосувати розмаїття інтерактивних вправ і змінити роль авторитарного

транслятора готових ідей на натхнення інтелектуального і творчого потенціалу учня. Метод проектів спрямований на те, щоб розвинути активне мислення дитини і навчити її не просто запам'ятовувати і відтворювати знання, які дає йому школа, а вміти застосувати його на практиці. Основна ідея цього методу полягає в тому, щоб перенести акцент із різного виду вправ на активну розумову діяльність учнів у ході творчої роботи.

Читання книг, журналів та газет, перегляд телепередач, документальних і художніх фільмів іноземною (зокрема польською) мовою сприяє розширенню світогляду учнів, їхній обізнаності в усіх сферах життєдіяльності людини. У дітей виникає бажання розповісти про прочитане, побачене або почуте стосовно подій, що відбуваються в країні, мову якої вони вивчають.

Надзвичайно перспективними є ідеї створення навчальних програм із використанням комп'ютерів і відеозаписів та впровадження їх у практику школи. Інтенсифікація навчання як одна з важливих сучасних тенденцій диктує необхідність модифікувати урок іноземної мови – перетворювати його в урок-екскурсію, урок-конференцію, урок-подорож [4, с. 47].

Використання уроку-екскурсії має вагоме значення. У наш час, коли добре розвиваються зв'язки між різними країнами і народами, знайомство з культурою країни стає необхідним елементом процесу навчання іноземної мови. Учень повинен уміти проводити екскурсію містом, розповісти іншомовним гостям про культуру своєї країни. Учитель повинен розвивати країнознавчі потреби учнів на власному прикладі, проводити екскурсії та передавати свої навички.

Урок-конференція – це важлива форма навчання, яка сприяє формуванню знань, умінь і навичок учнів, їхньому закріпленню та вдосконаленню, поглибленню й систематизації; це комплексна форма узагальнення результатів самостійної пізнавальної діяльності учнів під керівництвом учителя, що здійснюється завдяки спільним зусиллям учителя й учнів. Метою конференції є поглиблення, зміцнення та розширення діапазону знань учнів; формування позитивного ставлення до самостійного набуття ними знань; розвиток і саморозвиток творчих здібностей

учнів, їхньої активності; створення передумов самовиховання, самовдосконалення, самовизначення учнів.

Урок-подорож – це поїздка або пересування пішки поза межі перебування. Але тільки в уяві, подумки, за допомогою власної фантазії і за сприянням тих умов, які оточують учня. При уявній подорожі може відбуватися все те, що супроводжує кожну справжню подорож – яскраві враження, позитивні емоції, цікаві зустрічі. Учні сидять за партами і одночасно вони подорожують за допомогою вказівок і порад учителя. Тут учитель виступає в ролі капітана корабля, ведучого і т. ін., а школярі мандрівниками. Основний позитивний момент уроку-подорожі полягає в тому, що учні відчують себе мандрівниками-дослідниками, першовідкривачами, ученими, науковцями, які вирішують важливу проблему. Вони самі роблять висновки, підсумки-узагальнення. Таким чином, урок-подорож сприяє розвиткові уяви і фантазії, мови і мислення, інтересу до вивчення предмету. Наприклад, під час вивчення теми *«Подорож до Варшави»* на уроці дається команда про початок рейсу із України до Польщі (м. Варшава). Учитель завчасно готує комплекти фотокарток, плакати, карту, слайди, магнітофон та аудіокасети. Протягом уроку вчитель розповідає про Варшаву та її мешканців, підкріплюючи свою розповідь демонстрацією фотокарток, малюнків, карти. Необхідну лексику та власні назви учні записують у зошити. Для відчуття більшої реальності «мандрівки» можна використати комп'ютерні презентації як наочний матеріал для уроку.

Уроки-проекти можна проводити як підсумкові уроки, бо для цього треба вивчити необхідну лексику, опрацювати тексти з теми, щоб здобути знання. Учні одержують додаткові завдання, відповіді на які вони шукають в енциклопедіях, додаткових джерелах, у мережі Інтернет, а вчитель тільки допомагає й координує роботу.

Отже, творча робота учнів на уроках іноземної мови ефективно реалізується в різних видах діяльності, зокрема у грі, діалогічному та монологічному мовленні, у груповій проектній роботі тощо. Тому, маючи широкі можливості для використання інноваційних методик та інтерактивних технологій навчання, учитель створює всі умови для достатнього розвитку учнівських талантів у школі.

Список використаної літератури

- 1.Богоявленская Д. Психология творческих способностей : учеб. пособие / Д. Богоявленская. – М. : Изд. центр «Академия», 2002. – 268 с.
- 2.Ворожейкіна О. 100 цікавих ідей для проведення уроку / О. Ворожейкіна // Золота педагогічна скарбниця. – Х. : Вид-во «Основа», 2014. – 190 с.
- 3.Методична скарбничка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.novadoba.org.ua/sites/default/files/files/common_history_book/methodical.pdf
- 4.Проектна діяльність у школі / упоряд. М. Голубенко. – К. : Вид-во «Шкільний світ», 2007. – 45 с.
- 5.Сисоєва С. Основи педагогічної творчості : підручник / С. Сисоєва. – К. : Вид-во «Міленіум», 2006. – 92 с.
- 6.Федь Н. Б. Учені розглядають творчу діяльність учнів як таку, що сприяє розвитку цілого комплексу / Н. Б. Федь // Таврійський вісник освіти. – 2016. – № 2 (54). – С. 215–220.

Irena Saszko

HISTORIA POWSTANIA PATERYKA KIJOWSKO-PIECZERSKIEGO

Bez względu na to, że początki chrześcijaństwa na Rusi Kijowskiej sięgają jeszcze X w., to prawdziwe podwaliny pod trwałe formy życia monastycznego, wzorowanego na modelu bizantyńskim, zostały położone dopiero po przyjęciu chrztu przez Włodzimierza Wielkiego w 988 roku. Prawdopodobnie, misjonarze, którzy przybyli do Kijowa, byli mnichami, i to oni zaszczepili ducha monastycyzmu w niedawno powstałym Kościele ruskim¹. Zatem w połowie XI w. w Kijowie już istniały liczne monastery, które podzielić można na dwie grupy: monastery założone przez księcia, dla których fundator sam wybierał typikon (regulę) i nadawał przywileje oraz monastery, tworzone przez charyzmatycznych ascetów², którzy „nie mieli ani

¹ R. Cemus, *Tysiąclecie chrześcijańskiego monastycyzmu na Wschodzie*, w: *Mnisi Wschodu i Zachodu. Historia monastycyzmu chrześcijańskiego*, red. J.M. Laboa, tłum. G. Jaworska, Warszawa: Carta Blanca 2009, s. 17.

² Por. tamże, s. 178; П. Кралюк, *Інтелектуал-християнин у „пост'язичиському” суспільстві. Спроба реконструкції життєпису агіографа Нестора*, в: *Україна Incognita*, ред. Л. Івшина, Київ: Українська прес-група 2013, s. 58–59.

złota, ani srebra, a swój klasztor budowali na łąkach i poście”³. Do takich „bogonosicieli”, dzięki którym w 1051 r., a więc jeszcze przed wielką schizmą, za rządów księcia Jarosława Mądrego (1019-1054), powstało najważniejsze centrum życia religijnego na Rusi, zaliczyć należy św. Antoniego (982-1073) oraz św. Teodozjusza (1036-1074) Pieczerskich. Jeśli pierwszy, przyjąwszy schimę na Świętej Górze Athos, postanowił wrócić do Kijowa i zamieszkać w jednej z naddnieprzańskich pieczar, prowadząc życie anachorety (gr. *anachoresis*)⁴, to drugi – jego uczeń – nauczył się wszystkiego od swego mistrza Antoniego, stał się ojcem ruskiego cenobityzmu (gr. *koinos bios*) i pierwszym ihumenem kompleksu monastycznego, który w 1688 r. otrzymał nazwę Ławry⁵ Kijowsko-Pieczerskiej⁶. Owa wspólnota monastyczna zorganizowana była na podstawach wytyczonych przez św. Bazylego Wielkiego i kierowała się ustawami, wprowadzonymi w IX w. przez św. Teodora Studytę⁷. Posiadała też niezależną (stauropigialną) strukturę oraz miała liczne kontakty ze światem prawosławia bizantyńsko-greckiego. Większość jej mnichów kształciła się w klasztorach na Górze Athos⁸ oraz w ośrodkach monastycznych Serbii, Bułgarii, Macedonii.⁹

³ *Киево-Печерський Патерик*, переклад М. Кашуба, Н. Пікулик, Львів: Свічадо 2001, s. 24. Ze względu na to, że polskie wydanie *Pateryka Kijowsko-Pieczerskiego* nie zawiera tej jego części, która jest przypisywana autorstwu Mnicha Nestora-Kronikarza, w artykule zostaną przytoczone cytaty, zaczerpnięte z *Pateryka* zarówno w polskim, jak też w ukraińskim przekładach. *Pateryk Kijowsko-Pieczerski czyli opowieść o świętych ojcach w pieczarach kijowskich położonych*, oprac. i tłum. L. Nodzyńska, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1993; *Киево-Печерський Патерик*, переклад М. Кашуба, Н. Пікулик, Львів: Свічадо 2001.

⁴ Por. O. Марченко, *Святий Афон і київські печерні монастирі: бібліографічна розвідка за матеріалами Національної історичної бібліотеки України*, „Афонское наследие. Научный альманах”, 1-2(2015), s. 154-156.

⁵ Greckie słowo *laura* oznacza ogrodzoną część miasta, osiedle otoczone murami. Od czasów wczesnochrześcijańskiego życia monastycznego stało się określeniem licznego i ogrodzonego klasztoru. L. Nodzyńska, *Opracowanie*, w: *Pateryk Kijowsko-Pieczerski czyli opowieści o świętych ojcach w pieczarach kijowskich położonych*, oprac. i tłum. L. Nodzyńska, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1993, s. 9.

⁶ Por. O. Zinkevycz, S. Sorokowski, *A Thousand Years of Christianity in Ukrainian: an encyclopedic chronology*, New York - Baltimore - Toronto: Smoloskyp 1988, s. 53.

⁷ L. Nodzyńska, *Opracowanie*, s. 17.

⁸ Por. А. НИКИТИН, *Афон и Украина (обзор церковно-литературных связей)*, „Афонское наследие. Научный альманах”, 3-4(2016), s. 84-85.

⁹ T. Karabowicz, *Dziedzictwo i tożsamość kultury ukraińskiej*, Lublin: Episteme 2012, s. 66.

Podobnie, jak na chrześcijańskim Wschodzie powstawały różnego rodzaju hagiografie, opisujące heroiczne czyny (scs. *podwigi*) pustelników i mnichów (*Żywot św. Antoniego Pustelnika* – pióra św. Atanazego Aleksandryjskiego, *Pateryk*¹⁰ *Synajski*, *Pateryk Rzymski*, *Pateryk Egipski*, *Drabina Duchowa* św. Jana Klimaka (gr. *Klimaks ton paradeison*; scs. *Lestwica*), a także późniejsze: *Pateryk Skitski* i *Pateryk Konstantynopolski* oraz inne)¹¹, tak również na Rusi Kijowskiej powstał swoisty epos życia pierwszych mnichów Ławry Kijowsko-Pieczerskiej, który zachował się w wielkiej liczbie rękopisów i był wielokrotnie drukowany pod nazwą *Pateryka Kijowsko-Pieczerskiego*¹². Ów utwór, a dokładniej jego najważniejsza część, została ukształtowana w pierwszej połowie XIII w. Wydarzenia, opisane w *Pateryku*, miały miejsce w XI – początku XII w., natomiast dwie końcowe redakcje, które zachowały się do dzisiaj (Arseniusza i Kasjana), datowane są na początek i połowę XV w.¹³ Znani są trzej autorowie *Pateryka*: Symon – biskup Włodzimierski i Suzdalski, Polikarp – archimandryta Ławry oraz mnich Nestor Kronikarz¹⁴. Znany ukraiński historyk i działacz polityczny, Mychajło Hruszewski, nazwał *Pateryk Kijowsko-Pieczerski* „złotą księgą piśmiennictwa ruskiego”¹⁵. Wszak – jak twierdzi abp Igor Isiczenko – do początku XX w. utwór ten pozostawał być najpopularniejszą ukraińską książką, która wywierała niemal kolosalny wpływ na kształtowanie chrześcijańskiej kultury kraju¹⁶.

¹⁰ *Pateryk* (gr. *pater* – ojciec) – jedna z form piśmiennictwa hagiograficznego, znana głównie w chrześcijaństwie wschodnim; cykl opowieści o życiu pustelników i ascetów. *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław-Warszawa-Kraków: Ossolineum 2002, s. 378.

¹¹ Więcej na ten temat: C. Chaillot, *Vie et spiritualité des Églises orthodoxes orientales des traditions syriaque, arménienne, copte et éthiopienne*, Paris: Les Éditions du Cerf 2011, passim.

¹² Por. L. Nodzyńska, *Opracowanie*, s.34-38.

¹³ В. Лспахін, *Ікона та іконічність*, переклад Т. Тимо, Львів: Свічадо 2001, с. 259. Пор. І. Ісиченко, *Києво-Печерський Патерик у літературному процесі кінця XVI – початку XVIII ст. в Україні*, Харків: Акта 2015, s. 28-80.

¹⁴ Por. Stepowyk D., „*Pateryk Kijowsko-pieczerski*” jako zbiorowy portret chrześcijanina, w: *Teologia i kultura duchowa starej Rusi*, red. W. Hryniewicz, J.S. Gajek, Lublin: KUL 1993, s. 174.

¹⁵ М. Грушевський, *Історія української літератури*, Т. 3, Нью-Йорк: Книгоспілка 1953, s. 113-114.

¹⁶ Por. <http://www.bishop.kharkov.ua/kursi-lekcij/istoria-istoria-ukraienskoie-literaturi-h-xvi-st/tema-10-kiievo-pecerskij-paterik>

„Klasztor jest ikoną Kościoła” – powtarza, za św. Bazylim Wielkim, Patriarcha Konstantynopola Bartłomiej¹⁷. Pochylając się nad stronicami *Pateryka Kijowsko-Pieczerskiego*, widzimy, iż Ławra świętych Antoniego i Teodozjusza Pieczerskich stała się pierwszym monasterem Rusi Kijowskiej, funkcjonującym nie według litery, lecz w duchu i w prawdzie. Wobec tego, można ją postrzegać jako obraz pierwszej wspólnoty chrześcijan, młodego Kościoła, gdzie „jeden duch i jedno serce ożywiały wszystkich wierzących. Żaden nie nazywał swoim tego, co posiadał, ale wszystko mieli wspólne” (Dz 4,32). Życie cenobityczne jej mnichów (gr. *monos*) opierało się o trzy filary: uduchowione starczestwo, wzajemne posłuszeństwo oraz braterska jednomyślność.¹⁸ Celem wszystkich wysiłków ascetycznych (scs. *podwigi*) mnicha było zbawienie własnej duszy poprzez głęboką skrucę (gr. *katanyksis*), która jest zarówno świadomością własnej grzeszności, jak też doświadczeniem miłosiernej miłości Boga. Owa skrucza nie miała w sobie nic wspólnego z narcystycznym smutkiem z powodu przekroczenia określonych norm i zasad prawnych, lecz była miłosną kenozą, żarliwym błaganiem o przebaczenie za wszystko, co w życiu mnicha nie służyło miłości i nie prowadziło ku większej wolności¹⁹. Poprzez swoje posłuszeństwo i pokorę, mnich miał nieustannie dokonywać wyboru na rzecz wolności. „Posłuszeństwo bowiem chroni naturę ludzką od skłonności do indywidualizmu i szeroko rozumanej izolacji. Natomiast pokora chroni go od fanatyzmu i ekstremizmu. Te dwie cnoty czynią mnicha najbardziej podobnym do Boga”²⁰. Mnich w *Pateryku Kijowsko-Pieczerskim* jawi się przed nami jako grzesznik – biedny człowiek, który nie określa siebie pod względem jakiegoś „pożytku” dla innych, ale z punktu widzenia własnego upadku, swego ubóstwa i swej zależności od Bożego miłosierdzia. Postrzega siebie nie jako przykład dla innych, lecz jako

¹⁷ Патриарх Варфоломій, *Віч-на-віч із Тайною. Православне християнство у сучасному світі*, переклад Д. Морозова, Київ: Дух і Літера 2011, s. 153.

¹⁸ Пор. А. Корсак, *Преподобный Антоний Печерский и древнерусская обитель «Ксилургу» на Афоне*, „Афонское наследие. Научный альманах”, 3-4(2016), s. 29.

¹⁹ Пор. Х. Янарас, *Варіації на тему Пісня Пісень*, переклад С. Говрун, Київ: Дух і Літера 2003, s. 64-65; K. Leśniewski, „Kim jest człowiek, ze o nim pamiętasz..?” *Podstawowe idee współczesnej antropologii prawosławnej*, Lublin: Prawosławna Diecezja Lubelsko-Chełmska 2015, s. 112.

²⁰ Патриарх Варфоломій, *Віч-на-віч із Тайною*, s. 140-141.

ostatniego ze wszystkich²¹. „Nie to bowiem jest doskonałością, bracie, gdy się jest sławionym przez wszystkich – poucza biskup Symon mnicha pieczerskiego Polikarpa – lecz, gdy się życie swoje poprawi i czystym siebie zachowa”²².

Nieustanna *metanoia*, rozumiana jako przemiana sposobu myślenia i postępowania, miała doprowadzić mnicha zarówno do stanu wyciszenia wewnętrznego (gr. *hesychia*), jak też do beznamiętności (gr. *apatheia*), aby poprzez doświadczenie szalonej miłości Boga (gr. *manikos eros*), mógł stać się godnym udziału w Boskiej Światłości (gr. *tou Theiou fotos energesthai*) i otrzymać łaskę przeobstwienia (gr. *theosis*)²³. Na tej drodze, zachowując uwagę (gr. *prosoche*) i czujność serca (gr. *nepsis*), a także posiadając dar rozróżniania rzeczywistości duchowych (gr. *diakrisis*), toczył on nieustanne duchowe walki, zmagając się z pokusami, które dręczyły jego ducha, duszę i ciało, demaskował zwodnicze strategie demonów (gr. *daimon*). Karmiąc się Słowem Bożym oraz mądrością Ojców Kościoła, m.in. św. Jana Klimaka czy Ewagriusza z Pontu²⁴, mnisi pieczerscy dobrze wiedzieli, iż pokonać odwiecznego wroga zbawienia osoby ludzkiej mogą jedynie poprzez czystość, ubóstwo, pokorę i posłuszeństwo, ustawiczną modlitwę serca, życie sakramentalne, a także poprzez post i jałmużnę.

Bibliografia

1. Cemus R., *Tysiąclecie chrześcijańskiego monastycyzmu na Wschodzie*, w: *Mnisi Wschodu i Zachodu. Historia monastycyzmu chrześcijańskiego*, red. J.M. Laboa, tłum. G. Jaworska, Warszawa: Carta Blanca 2009.

2. Chaillot C., *Vie et spiritualité des Églises orthodoxes orientales des traditions syriaque, arménienne, copte et éthiopienne*, Paris: Les Éditions du Cerf 2011.

3. Karabowicz T., *Dziedzictwo i tożsamość kultury ukraińskiej*, Lublin: Episteme 2012.

²¹ Por. K. Ware, „Szukajcie wpieryw Króestwa Bożego”: *prawosławny monastycyzm w służbie światu*, w: *tenże, Tam skarb twój, gdzie serce twoje.*, red. K. Leśniewski, W. Misijuk, Lublin: Prawosławna Diecezja Lubelsko-Chełmska i Fundacja Dialog Narodów 2011, s. 196-197.

²² *Pateryk Kijowsko-Pieczerski*, s. 172.

²³ Por. P. Evdokimov, *Życie duchowe w wieście*, tłum. M. Żurowska, Poznań: W drodze 2011, s. 159-166.

²⁴ Por. *Pateryk Kijowsko-Pieczerski*, s. 190.

4. Leśniewski K., „*Kim jest człowiek, ze o nim pamiętasz..?*” *Podstawowe idee współczesnej antropologii prawosławnej*, Lublin: Prawosławna Diecezja Lubelsko-Chełmska 2015.

5. *Opracowanie*, w: *Pateryk Kijowsko-Pieczerski czyli opowieści o świętych ojcach w pieczarach kijowskich położonych*, oprac. i tłum. L. Nodzyńska, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1993.

6. *Pateryk Kijowsko-Pieczerski czyli opowieść o świętych ojcach w pieczarach kiowskich położonych*, oprac. i tłum. L. Nodzyńska, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1993.

7. *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław-Warszawa-Kraków: Ossolineum 2002.

8. Stepowyk D., „*Pateryk Kijowsko-pieczerski*” jako zbiorowy portret chrześcijanina, w: *Teologia i kultura duchowa starej Rusi*, red. W. Hryniewicz, J.S. Gajek, Lublin: KUL 1993.

9. Ware K., „*Szukajcie wpierrw Króestwa Bożego*”: *prawosławny monastycyzm w służbie światu*, w: tenże, *Tam skarb twój, gdzie serce twoje..*, red. K. Leśniewski, W. Misijuk, Lublin: Prawosławna Diecezja Lubelsko-Chełmska i Fundacja Dialog Narodów 2011, s. 196-201.

10. Zinkevycz O., Sorokowski S., *A Thousand Years of Christianity in Ukrainian: an encyclopedic chronology*, New York - Baltimore - Toronto: Smoloskyp 1988.

11. Грушевський М., *Історія української літератури*, Т. 3, Нью-Йорк: Книгоспілка 1953.

12. Ісиченко І., *Кієво-Печерський Патерик у літературному процесі кінця XVI – початку XVIII ст. в Україні*, Харків: Акта 2015.

13. *Кієво-Печерський Патерик*, переклад М. Кашуба, Н. Пікулик, Львів: Свічадо 2001.

14. Корсак А., *Преподобный Антоний Печерский и древнерусская обитель «Ксилургу» на Афоне*, „*Афонское наследие. Научный альманах*”, 3-4(2016), s. 29-33.

15. Кралюк П., *Інтелектуал-християнин у „пост’язичиському” суспільстві. Спроба реконструкції життєпису азіографа Нестора*, w: *Україна Incognita*, ред. Л. Івшина, Київ: Українська прес-група 2013.

16. Лєпахін В., *Ікона та іконічність*, переклад Т. Тимо, Львів: Свічадо 2001.

17. Марченко О., *Святий Афон і київські печерні монастирі: бібліографічна розвідка за матеріалами Національної історичної бібліотеки України*, „*Афонское наследие. Научный альманах*”, 1-2(2015), s. 154-156.

18. Никитин А., *Афон и Украина (обзор церковно-литературных связей)*, „*Афонское наследие. Научный альманах*”, 3-4(2016), s. 84-85.

19. Патриарх Варфоломій, *Віч-на-віч із Тайною. Православне християнство у сучасному світі*, переклад Д. Морозова, Київ: Дух і Літера 2011.

20. Янарас Х., *Варіації на тему Пісня Пісень*, переклад С. Говрун, Київ: Дух і Літера 2003.

Julija Sierkowa

TRAGICZNA HISTORIA POLSKIEJ WSI HRECZANY JAKO PARADYGMAT BADAWCZY

**(ze wspomnień Józefa Ziembickiego, mieszkańca wsi
Hreczany, opisane przez jego wnuka Romana Ziembickiego i
opracowane przez Julię Sierkową)**

Na początku XV wieku nad rzeką Boh założono wieś Hreczany, którą zamieszkali przesiedleńcy z północno-wschodniego Mazowsza. Panami wioski po rozbiorach Polski do 1917 roku byli ruscy szlachcice Nachimowy i Położowy. W XIX–XX wieku carscy gubernatorzy ze swoimi sługami różnymi sposobami gnębili ludność polskiego pochodzenia, np. zabraniało się przyjmować Polaków do pracy nawet jako prostych robotników. Mimo to nasi przodkowie byli zawsze dumni, że są Polakami.

Dzięki pracowitości Mazurów wieś Hreczany rozwijała się i do 1928 roku stała się dosyć bogatym osiedlem liczącym około 600 gospodarzy. Wielu mieszkańców pracowało w różnych gałęziach przemysłu jako wysoko wykwalifikowani robotnicy. Jednak większość uprawiała swoje pola, prowadziła gospodarkę. Z opowiadań dziadka autora niniejszej pracy, w latach 1927–1929 żyto i pszenica wyrastały powyżej głowy człowieka²⁵.

Wspomina, jaka była piękna nasza polska wieś, chociaż w większości chatki były biedne, bez podłogi, ale czystutkie, bielutkie, z sadeczkami... Między ludźmi stosunki były bardzo dobre, domów nie zamykano na klucz²⁶.

Ciemny zmrok zapadł w latach 1929–1930, kiedy Komitet Centralny Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego pod

²⁵ Ojczyzno kochana poszukaj swych dzieci..., wspomnienia i dokumenty, pod red. Krystyna Marszałek, Warszawa 1998, s. 67.

²⁶ Wspomnienia dziadka autora niniejszej pracy przekazane wnukowi ustnie.

przywództwem „ojca wszystkich narodów” J. W. Stalina postanowił zniszczyć kułaków jako „klasę”. Zaczęło się rabowanie gospodarstw najbardziej pracowitych gospodarzy i zsyłanie ich rodzin na Syberię.

Do władzy doszli leniwi pijacy, którzy pracować nie chcieli i nie umieli. Za czasów kolektywizacji w latach 1930-1932 pola uprawne pozarastały chwastami, a plony zmniejszyły się. Nawet te małe zapasy żywności w 1932 roku zostały zabrane ludziom co do grama, a żarna rozbite przez aktywistów. Od lutego zaczął się powszechny głód. Tysiące dzieci i ludzi starszych umierało męczeńską śmiercią. Sąsiad, dziadka autora niniejszej pracy, – Franek Mazurek – przyjaciel, z którym bawił się i pracował umarł pewnego ranku na łące gdzie pasły się krowy. Leżeli razem na trawie i odpoczywali, gdy Józef odwrócił się i chciał zapytać o coś, to Franek już nie oddychał, miał otwarte usta. Pewna kobieta, której już zupełnie pomieszało się w głowie od głodu, zarząbała swoją najmłodszą córkę i gotowała na obiad sobie i pozostałemu rodzeństwu. Dobrze pamięta, jak w zimie 1932–1933 do sąsiadów przyszło 6 komunistów-aktywistów i wytrzęśli ze wszystkich pojemników i garnuszków ziarno, krupy, fasolę. Nasza pięcioosobowa rodzina została skazana na śmierć z głodu. Uratowało ich to, że ojciec zdążył pójść do pracy na kolei, gdzie dostawał 500 gr chleba, a dla nas po 250 gr. Ojcu i matce zaczęły puchnąć z głodu nogi, ale wszyscy przeżyli (w ogrodzie mieli trochę kapusty, buraków i ziemniaków, które były dobrze przechowywane pod ziemią, w nocy po cichu brano stąd i szybko zjadano)²⁷.

Od 1934 roku życie trochę zaczynało normalizować się, ale zaczęła się historyczna antypolska kampania. Opowiada, jak w jego szkole kolejowej występował na zebraniu komunista z miejskiego komitetu partii, mówiąc, że Polacy to faszyci – nasi wrogowie. Oni uczą swoje dzieci agitować na ulicach ludzi, by nie kupowali w żydowskich sklepach²⁸.

Od tego czasu patrzono na ludzi polskiego pochodzenia jak na złych. A co oni byli komu winni? Ciocia Józefa Ziembickiego mieszkająca bliżej miasta w 1919 roku, kiedy wojsko Petlury wyrzynało setki Żydów, przechowywała w swoim domu dwóch młodych Żydów.

²⁷ Cena Tożsamości, wspomnienia i opowiadania Polaków zamieszkałych na Ukrainie, Biblioteka Narodowa Warszawa 2002, s. 80.

²⁸ Wspomnienia dziadka autora niniejszej pracy przekazane wnukowi ustnie.

Do 1935 roku w Hreczanach działała polska Rada Wiejska, szkoła polska, wszystkie zaświadczenia były wydawane w języku polskim. Wkrótce polskie szkoły i rady wiejskie zostały zamknięte, a przewodniczącym rady wiejskiej mianowano człowieka z innej wsi. Zaczęła się brutalna deportacja tysięcy polskich rodzin do Kazachstanu, na Syberię i do wschodnich obwodów Ukrainy. Ludzi tracili dorobek całego swojego życia.

Jednak najstraszniejsza noc zdarzyła się w Hreczanach 23 sierpnia 1937 roku, gdy enkawudziści rozpoczęli masowe ludobójstwo polskiej ludności (zarówno bezpartyjnych, jak i starych członków-komunistów). W latach 1937–1938 aresztowano około 90% mężczyzn, a większość z nich rozstrzelano bez żadnego sądu. Taki los spotkał też ludzi z sąsiednich polskich wiosek – Szarowieczka, Maćkowce.

Józef Ziembicki urodził się 1921 roku na polskiej wsi Hreczany w województwie podolskim. Ojciec miał na imię Józef, a matka Anna (z domu Dębicka). Miał również rodzeństwo, siostrę i dwóch braci. Ojciec pracował jako cieśla, a od 1936 roku kierował brygadą remontową na kolei. Po ukończeniu dziewięciu klas szkoły ogólnokształcącej pracował w tej samej brygadzie jako podręczny murarz.

W nocy, 23 sierpnia 1937 roku, na naszym podwórku zaszczekał pies, a potem rozległo się gwałtowne pukanie do drzwi. Weszło trzech mężczyzn: „Zbieraj się” – powiedzieli do ojca. Wyszli razem z nim. Ojciec już nigdy nie wrócił. Dnia 29 października 1937 roku został bez sądu rozstrzelany jako „wróg narodu”.

Następną ofiarą był w naszej rodzinie Mikołaj, mąż siostry. Aresztowano go w końcu grudnia 1937 roku, tuż przed Nowym Rokiem. 31 grudnia siostra poszła do więzienia, by zanieść mu jedzenie. Na silnym mrozie i wietrze stała w kolejce pół dnia. Wróciła wieczorem zmęczona i chora. Całą noc i następny dzień jęczała z bólu. 2 stycznia 1938 roku pogotowie ratunkowe zabrało ją do szpitala, ale nie mogła być leczona, bo była żoną „wroga narodu”. Rankiem 3 stycznia Józef będąc w szpitalu nie znalazł już siostry. Nocą wyniesiono ją jeszcze żywą do kostnicy i pozostawiono w temperaturze –20 stopni Celsjusza. Ale Józef dowiedział się o tym po

wojnie. Szpitalny stróż opowiedział mu, jak w kostnicy jęczała z bólu, tak długo aż nie zmarła²⁹.

Wujków, stryjów i piastunów Józefa zabrano w ciągu roku wszystkich po kolei i zamordowano jako „przestępców”.

Na jakie męki skazani byli Polacy i jak straszny był ich los, dla przykładu opowiada o rodzinie Lenartowiczów. Juliusz Lenartowicz zmarł na tyfus, jego żona, Aniela, nie mogąc znieść męczarni swoich dzieci w „głodnym” 1933 roku, popełniła samobójstwo. Dzieci nie zginęły. Przeżyły dzięki temu, że otrzymały pomoc od sąsiadów i od mieszkańców polskiej wsi. W 1936 roku deportowano je wszystkie do Kazachstanu: Kazimierza, Antoniego, Józefa, Tadeusza, Jana i Helenę. W mrozie dochodzącym do -15 stopni Celsjusza i przy silnym wietrze zdołali ulepić z gliny chałupkę i przetrwać w niej zimę w tragicznych warunkach. Woda ściekała z sufitu i ze ścian, a podłoga zamarzała.

W 1938 roku nastąpiła generalna rozprawa z żonami i rodzinami „wrogów narodu”. Zostali wypędzeni z tych terenów i przesiedleni na Wschód. Otrzymali tak zwane „putiowki”, które oznaczały rozkaz opuszczenia domu w ciągu 24 godzin, gospodarstwa, całego mienia i wyjazdu do dalekiego miejsca. Jeżeli ktoś z dorosłych nie wyjechał albo nie zdążył opuścić domu w wyznaczonym czasie, zabierany był na 5 lat do więzienia, a jego dzieci pozostawiano bez opieki. Tysiące rodzin porzucało pośpiesznie dorobek całego życia i z małymi dziećmi jechało w nieznaną. Niektórzy pozostawiali młodsze dzieci pod opieką starszych, 13, 14-letnich, i wyjeżdżali sami³⁰.

Matka Józefa, Anna, również otrzymała „putiówkę” jako żona „wroga narodu”. Zabrała trzech synów i małą wnuczkę, Adelę. Wszyscy wyjechali, bez środków do życia, do Głuchowa w województwie czernihowskim. Nie dostali tam żadnego mieszkania, bo nikt nie chciał przyjmować polskich wygnańców. Przez trzy doby cała rodzina koczowała w kołchozowej owczarni, zanim dobrzy ludzie zabrali ich do siebie. W tym czasie Józef postanowił podjąć studia, wyjechał do Kijowa, że by nie obciążać rodziny. W Kijowie na

²⁹ Wspomnienia dziadka autora niniejszej pracy przekazane wnukowi ustnie.

³⁰ Cena Tożsamości, wspomnienia i opowiadania Polaków zamieszkałych na Ukrainie, Biblioteka Narodowa Warszawa 2002, s. 82.

uniwersytecie dostaje jedno z najlepszych ocen ze wstępnych egzaminów, nie zważając na to, że był bardzo głodny i nie miał pieniędzy. Był bardzo zadowolony i dumny z siebie, szkoda że nie miał z kim tym się podzielić... Jeszcze nie wiedział że będzie krok od śmierci. Za kilka dni zostały wywieszane listy studentów, którzy dostali stypendium. Nazwiska Ziembicki wśród nich nie było. Józef bardzo się tym przyjął i poszedł do dziekana. Będąc pewny że to pomyłka zaczął rozmowę z dziekanem:

– Panie dziekanie zaszła pomyłka, nie znalazłem swego nazwiska wśród stypendystów.

– To nie pomyłka! Nie będziesz dostawał stypendium!

Wykrzyknął dziekan.

– Panie dziekanie, przecież mam jedno z najlepszych ocen.

– Ziembicki! Nie dostaniesz żadnego stypendium! Twój ojciec był „wrogiem narodu”!

Załamany Józef wyszedł z opuszczoną głową.

– Koniec!

Pomyślał.

Trzy dni chodził i nie wiedział co miał robić, ogarną go smutek, przecież bez stypendium nie przeżyje. Józef powoli pogrążał w kryzys.

Kryzys można rozpatrywać jako zjawisko rozwojowe albo też nie mające charakteru rozwojowego, to znaczy jako specyficzną reakcję (krótko lub długotrwałą) na jakieś szczególne zdarzenie albo splot zdarzeń. Kryzys tożsamości może więc wracać także w okresie dorosłości, co i spotykało Józefa po latach nie jednokrotnie.

Powrotu do rodziny nie ma, jak on zmoże patrzeć matce w oczy. Poszedł do parku i cały dzień spędził pod drzewem w myślach... Postanowił powiesić się. Jak już wszedł na drzewo i dzieliło go kilka sekund od śmierci, to nieludzka siła powstrzymała go od samobójstwa. Wrócił do akademika. Kolega z pokoju powiedział, że jest pilnie wzywany do dziekana.

– Dzień dobry, panie dziekanie.

– Ziembicki! Będziesz miał połowę stypendium, z tym że nikt o tym nie będzie wiedział. Czy to jest jasne?

– Tak jest panie dziekanie! Dziękuję bardzo!

Wyleciał z gabinetu bardzo zadowolony, nawet połową stypendium. (Po dwóch latach przerywa studia – rozpoczyna się II

wojna światowa. Ponownie zaczyna studiować już po wojnie, ale tym razem we Lwowie)³¹.

Razem z rodziną Józefa do Głuchowa wyjechała stryjna Maria Ziembicka z synem Bronkiem i córkami: Anną, Stanisławą i Marią, oraz jeszcze cztery inne rodziny, wśród których był sąsiad Paweł deportowany razem z żoną i ośmioletnim synem do Starobielska. Wkrótce przeniósł się do Karłówki w obwodzie połtawskim, gdzie w 1937 roku został zamordowany bez sądu. Żona z synem w 1941 roku wróciła do swojego domu, ale w 1946 tutejszy komunista wpadł do nich pijany i z krzykiem: „Uciekajcie stąd, wrogowie narodu” powyrzucił przez okno na deszcz w błoto odzież i sprzęty domowe. Syn Piotr nie miał przytułku i nielegalnie uciekł do Polski. Milicja polska zawiadomiła go do ZSRR. Radziecki sąd skazał go na 10 lat łagrów koło Workuty. Żona Różia ponad 40 lat tułała się po obcych chatach i zmarła wśród obcych. Wysyłanie na „putiówkę” nie opłacało się, ludzie sami musieli kupować bilety i ponosili wszystkie koszty.

W 1939 roku pozwolono Polakom wrócić do miejsc dawnego zamieszkania. Domy ich były jednak zajęte przez przesiedlone rodziny ukraińskie, a całe mienie rozkradzione lub zniszczone.

Podczas aresztowania Ludwika Chamskiego i jego żony Karoliny wójt, ze swoimi podchmielonymi pomocnikami, ograbił ich dom doszczętnie. Zabrał odzież, obuwie, pięć worków ziarna, pościel, naczynie i inne sprzęty domowe. Dom opieczętował, a czworo dzieci wygnał. Anna miała wówczas 12 lat, Karolina – dziewięć, Bronisław – osiem, a Stanisław – pięć. Dzieci zamieszkały u krewnych i obcych ludzi. Po roku pozwolono im wrócić do domu, ale zrabowanych rzeczy nie zwrócono. Dzieci muszą mieć rodzinę – rodzina jest podstawowym przekąźnikiem wartości, jest ujmowana jako środowisko społeczne i środowisko wychowawcze dziecka.

„Życie rodzinne i obcowanie z bliskimi uczuciowo ludźmi stanowi także źródło i podstawę różnorodnych doświadczeń społecznych i przeżyć emocjonalnych. Dotyczy to zarówno dzieci, jak i dorosłych członków rodziny. Bliskość uczuciowa stwarza szczególnie dogodne warunki przekazu psychicznego, a więc wymiany i przejmowania doświadczeń osób bliskich. Na tym też

³¹ Wspomnienia dziadka autora niniejszej pracy przekazane wnukowi ustnie.

polega rola rodziny w transmisji kultury oraz jej oddziaływanie wychowawcze³².

Ci, którzy wracali z zesłania, mieli nie tylko kłopoty z mieszkaniem, ale również z pracą. W ich dowodach osobistych wbijano bowiem stemple zakazu na zamieszkanie w strefie przygranicznej, chociaż w 1938 roku ten zakaz został anulowany. To rzucało na nich cień podejrzewania o powiązanie z „wrogami narodu”. Co to oznaczało w praktyce, doświadczyła tego kuzynka Józefa, Wiktoria Mazur. Po powrocie z wygnania i przebyciu, wraz z córką i synem, tysiąca kilometrów, zwróciła się do kierownika stacji kolejowej z prośbą o pracę sprzątaczką. Ten, gdy zobaczył jej dowód osobisty, rzucił go jej pod nogi z krzykiem: „Won otsiuda, pomocznica wraga naroda”.

Polskie kobiety i polskie dzieci przez długie lata były traktowane nieprzyjaźnie i niechętnie. Nawet po wojnie wiele nauczycielek szkoły kolejowej (obecnie szkoła Nr 20) domagało się, by podniosły rękę te dzieci, których ojcowie byli „wrogami narodu”. I podnosiły się rączki: jedna, dwie, osiem, jedenaście. Tylko Edmund Górnicki nigdy nie podnosił ręki.

– Edmundzie – pyta nauczycielka – dlaczego nie podnosisz ręki?

A Edmund odpowiadał:

– Bo mój ojciec zginął, on nie był „wrogiem narodu”.

Za każdym razem odpowiedź była taka sama. Jedna z nauczycielek, Polka, zaprosiła matkę Edmunda na rozmowę i powiedziała:

– Pani Górnicka, niech Edmund podnosi rękę, bo ja muszę tak robić...

Strach i podejrzliwość to były dominujące uczucia tamtego okresu. Strach za drzwiami, strach pod oknem, strach obok. Strach za drzwiami, strach pod oknem, strach obok. Strach wzbudzał podejrzliwość, ostrożność i nienawiść wobec „wrogów narodu”. Cierpieli dorośli, cierpiały i dzieci.

W szkole dawano dzieciom w czasie dużej przerwy bułeczki i mleko. Siadały w ławkach i cierpliwie czekały. Dziewczynka podniosła rękę i powiedziała:

³² Harwas-Napierała B., Trempała J., Psychologia rozwojowa człowieka, T. III, PWN, Warszawa 2002, s. 126.

– Edmund nie dostał bułeczki i mleka.

– Ach tak – odpowiedziała nauczycielka – zapomniałam, po chwili wyczytała z kartki:

– Górnicki, Ziembicki, Fiałkowski i dziewięcioro innych dzieci – nie dostają bułek i mleka. Wam się to nie należy, bo wasi ojcowi byli „wrogami narodu”. Proszę wyjść z klasy...³³ I jak po tym czuło się dziecko? I co działo się w jego psychice?

Rozwój psychiczny dziecka dokonuje się jako proces przyswajania ludzkich cech i zdolności, które – powstają w wyniku kumulowania się doświadczenia pokoleń – są przekazywane w formie zeksterioryzowanej w wytworach kultury. „Sytuacja psychologiczna dziecka wobec ludzi dorosłych i wobec świata kultury oraz warunki jej przyswajania we wczesnych stadiach rozwoju sprawiają, iż proces ten ma charakter specyficzny i powoduje niejednolite konsekwencje tak z punktu widzenia psychicznej regulacji postępowania, jak i wewnętrznej integracji osobowości jednostki”³⁴.

Dzieci wychodziły obrażone i poniżone. Ból ścisnął gardła. Ale nie płakały. Wstrzymywały łzy za wszelką cenę. Dopiero w domu mogły sobie na to pozwolić.

Kiedyś matka Edmunda Górnickiego nie wytrzymała i przyszła do nauczycielki.

– Niech pani da Edmundowi tę bułeczkę – poprosiła – ja za nią zapłacę...

– Nie wolno – odpowiedziała nauczycielka.

Nie wolno. To również był jeden z wyznaczników tamtego okresu. Niczego nie było wolno. Żyć także nie było wolno.

Prześladowane były dzieci, które chodziły do kościoła. Nauczycielka stała przy drzwiach i spisywała modlących się uczniów. Później one były wzywane do dyrektora szkoły razem z rodzicami. Nawet w kościele nie mieli spokoju biedne dzieci, nie wolno było porozmawiać Bogiem. Rozwój społeczny dziecka jest traktowany przede wszystkim jako przygotowanie do przyszłego życia. Przy czym nacisk kładziony jest nie tyle na zmiany zachodzące w jednostce, ile

³³ Cena Tożsamości, wspomnienia i opowiadania Polaków zamieszkałych na Ukrainie, Biblioteka Narodowa Warszawa 2002, s. 83.

³⁴ Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M., Psychologia rozwojowa człowieka, T. I, PWN, Warszawa 2000, s. 106.

na zmiany występujące w jej otoczeniu, które prowadzą do zmian osobowościowych.

Pewnego razu zaszła rozmowa między Józefem Ziembickim a Ludwikiem Kożą, Ludwik był kuzynem Józefa, opowiedział jak on uratował się od śmierci. Był stolarzem. Pracował na stacji kolejowej w Hreczanach. Aresztowano go 2 października 1937 roku, wtrącono do więzienia i przez dwadzieścia pięć dni przesłuchiowano. Każde przesłuchanie rozpoczynało się od pytania: „Kto ciebie zwerbował i komu donosisz na Sowieców?”. Trzymano go przez cztery miesiące, po czym bez sądu odczytano jemu i dziewięciu innym więźniom wyrok skazujący na dziesięć lat pobytu w obozie.

Bardzo interesujące jest, jakie motywy decydowały o tym, że jednych więźniów rozstrzeliwano natychmiast, katowano i zabijano, a innych wysyłano na dziesięć lat do obozu?

Ludwik Koza odpowiedział: „Kto mógł się godzić z tak okropnymi, fałszywymi oskarżeniami jak np., że chciał podpalić kołchoz, zburzyć stację kolejową, czy, że został zwerbowany na szpiega. Jedni protestowali i tych bito godzinami do krwi, a inni podpisywali, że są winni i tych nie bito, lecz wysyłano do obozów”.

Ludwika Kożę wywieziono wagonem towarowym do Kijowa, następnie do Władywostoku, wreszcie statkiem do Magadanu. Postawiono beczkę zgniłej, śmierdzącej kiszonej kapusty i powiedziano, żeby ją jeść. Kto zjadł, dostawał tak wielkich bólów, że przez burtę rzucał się do wody. Z tysiącami więźniów Ludwik został przewieziony na budowę drogi przez tajgę: Kołyma – Jakuck. Praca i warunki życia były bardzo trudne. Spali na drzewach, jedli zupy ze zgniłych ryb. Cała droga została usłana ciałami więźniów. Ludwika, jako stolarza, zabrano stamtąd na budowę pałacu kultury w Magadanie. Potem pracował w Wierchojańsku przy budowie fabryki i elektrowni, budował hutę w Haczaju. Od ciężkiej pracy puchły mu nogi, ale przeżył³⁵.

– Mój zawód mnie uratował – stwierdził Ludwik – bo stolarz był potrzebny wszędzie i wszystkim.

³⁵ Cena Tożsamości, wspomnienia i opowiadania Polaków zamieszkałych na Ukrainie, Biblioteka Narodowa Warszawa 2002, s. 84.

Naczelnikom remontował meble, wstawiał drzwi i okna do ich mieszkań. Dostawał za to kawałek chleba i talerz zupy, co było ogromnie cenne w tamtych warunkach.

Ta cała sytuacja i nieposzanowanie życia ludzkiego miała swój wpływ na psychikę dzieci, również dorosłych. Mogło to wywołać psychiczne załamanie człowieka. Tu są podane przyczyny i warunki, które mogą wywołać zaburzenia tożsamości:

–**S i l n y s t r e s s**. Jakobson (1971) opisuje zaburzenia, które pojawiły się przypadkowo u więźniów obozów koncentracyjnych, w których osoba stała się numerem przeznaczonym do szybkiego zużycia.

–**D e p r y w a c j a s e n s o r y c z n a**. Hebb (1973) opisuje występowanie zjawiska halucynowania siebie.

–**G w a ł t o w n a z m i a n a w a r u n k ó w z e w n ę t r z n y c h**. Przykładowo emigrant (Giovacchini 1972 a, 1972 b) nierzadko przeżywa poważny kryzys tożsamości po dłuższym pobycie w nowym kraju, gdyż z jednej strony nie jest jeszcze w pełni asymilowany do nowego kraju, a jednak przebywa daleko od ojczyzny tak długo, że już nie czuje dawnej przynależności. Nagłe zmiany w statusie materialnym czy prawnym również prowadzą do dezorientacji, która z kolei może przerodzić się w zaburzenia tożsamości.

–**G w a ł t o w n e z m i a n y w z a k r e s i e w ł a s n e j o s o b y**. Wyraźne zmiany w kształcie ciała, jeżeli wyobraża sobie siebie jako osobę normalną i najedzoną, a teraz jestem chudą i głodną, to zaistnieje dysonans poznawczy, który może być groźny dla tożsamości.

–**U t r a t a o b i e k t u u c z u ć**. Śmierć bliskiej osoby zagraża tożsamości wtedy, gdy związek z tą osobą wchodzi w skład tożsamości.

Według Blanka (za: Fischer 1970) zaburzenia te stanowią obronę przed intensywnym poczuciem deprywacji, wściekłości, lęku. W takich przypadkach zaburzenia tożsamości należy interpretować jako mechanizm obronny, np. w obliczu nagłego zagrożenia lub dramatycznego wydarzenia³⁶.

³⁶ Grochmal-Bach B., „Tożsamość człowieka a teoria mikrogenetyczna“, Kraków 2004, s. 227-229.

Z rodziny kozaków uratował się tylko Stanisław. W 1937 roku aresztowano jego ojca, matkę i 18-letniego brata, Józefa, który był świetnym muzykiem. Stanisław wyjechał pod Moskwę, do stryja, potem do Połtawy, ukrywał się u znajomych w lesie i razem z nimi nocował na dębach, przywiązany pasami, by nie spaść. W 1948 roku Józef wrócił do swego ograbionego i zrujnowanego domu. Po czterech miesiącach zmarł.

W 1993 roku zapadła decyzja o ufundowaniu i odsłonięciu pomnika poświęconemu ofiarom stalinizmu. Zarząd Polskiego Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego w Chmielnickim powierzył Józefowi Ziembickiemu, jako świadkowi stalinowskiego ludobójstwa (miał on wówczas 16 lat), przygotowanie listy tych Polaków, którzy w latach 1937-1938 zostali zamordowani przez funkcjonariuszy NKWD w Płoskirowie oraz w okolicznych wsiach: Hreczany (od 1947 roku Hreczany zostały dzielnicą miasta), Szarowieczka, Maćkowce i innych. Ponad pół roku chodził od domu do domu, rozmawiał z ludźmi, wysłuchiwał ich relacji, wspólnie z nimi przeżywał tamte tragiczne dni i wszystko notował. Dotarł również do materiałów z archiwum NKWD. Na podstawie tych zapisków napisał *Księgę pamięci*³⁷.

Gdy opowiadał mi o tamtych strasznych latach, to słuchałem ze zdziwieniem, a czasami z niedowierzaniem. Nie byłem nawet czasem w stanie uwierzyć mu, bo tak odległe są jego tragiczne wspomnienia od mojej rzeczywistości³⁸.

Józef Ziembicki bał się zapomnienia. Ubolewał nad tym, że ludzka pamięć jest tak nietrwała. Długo, bardzo długo pamiętał tych, których zabrano, aresztowano, zamordowano. Ich twarze śniły mu się po nocach. Miał ich sylwetki w pamięci do końca życia.

Nie ma rodziny w Hreczanach, z której ktoś nie byłby represjonowany, deportowany, zesłany. Zabierano i Ukraińców, ale polskie skupiska wyniszczono prawie całkowicie.

Sąsiad Józefa, Stanisław Polański, wyznał mu kiedyś:

– Powiedziałem że jestem Ukraińcem, bo chcę żyć. Mojego ojca stalinowscy zamordowali tylko dla tego, że był Polakiem.

³⁷ Cena Tożsamości, wspomnienia i opowiadania Polaków zamieszkałych na Ukrainie, Biblioteka Narodowa Warszawa 2002, s. 84.

³⁸ Wspomnienia dziadka autora niniejszej pracy przekazane wnukowi ustnie.

Nie wszyscy wyrzekli się jednak polskości. Około 70% Polaków w naszym obwodzie określa swoje pochodzenie jako polskie. Większość tych, którzy zadeklarowali się jako Ukraińcy, w swoich sercach byli i są Polakami.

W 1939 roku fala represji wobec Polaków osłabła, bo pojawili się nowi „wrogowi narodu”. Byli to internowani jeńcy polscy. Pracowali na stacji kolejowej w Hreczanach. Wyładowywali smołę z wagonów towarowych i wykonywali inne prace. Zawsze przychodzili do tych polskich rodzin, które jeszcze pozostały.

– Patrzenie – mówiono – dziś idą do Markowskich. Stara Markowska nagotuje ziemniaków i okrasie je słoniną.

Przyjdą, usiądą na ławach koło skrzyni, opowiadają o swoich domach i rodzinach.

– Ciężko nam tutaj – wyznają – tu trzeba prosić, a my bardzo się tego wstydzimy.

Zawsze powtarzali, że Polska będzie i nigdy nie zginie. Kiedy odjeżdżali, zostawiali koce, poszewki, garnki.

– Nam to już nie potrzebne – mówili – a wam może się przydać.

Lata mijają, ale historia przywraca sprawiedliwość. Ziemia odkrywa to tu, to tam ślady okrucieństwa wobec bezprawnie zamordowanych, którzy zawinili tylko tym, że na tych terenach żyli, pracowali i kochali. Po dziesiątkach lat, od tamtych tragicznych wydarzeń, pamięć pomordowanych uczczono symbolicznym zbiorowym grobem z napisem: „Nie bójcie się tych, którzy zabijają ciało, lecz duszy zabić nie mogą”³⁹.

Te przejmujące słowa zapadły głęboko w serca córek, synów, braci, sióstr, matek, wdów i wszystkich tych, którzy zebrali się w listopadowy dzień 1993 roku na cmentarzu w Hreczanach koło grobu-pomnika, by wmurować w nim metalową urnę z nazwiskami pomordowanych.

Dziadek, autora pracy, przerwał ciszę mówiąc: „Ja Józef Ziembicki, świadek ówczesnych wydarzeń zaświadczam, że w tej urnie znajdują się nazwiska 973 męczenników stalinowskiego ludobójstwa, mieszkańców Płoskirowa i jego okolic. Po pięćdziesięciu pięciu latach trudno ustalić liczbę wszystkich niewinnych ofiar

³⁹ Ojczyzno kochana poszukaj swych dzieci..., wspomnienia i dokumenty, pod red. Krystyna Marszałek, Warszawa 1998, s. 65.

bezkarnie zamordowanych. W polskiej wsi Hreczany funkcjonariusze NKWD zabierali w latach 1937-1938 nocami mieszkańców całych okolic i domów, wymordowali 90% mężczyzn, a ich żony i małe dzieci wygnali z rodzinnych domów setki kilometrów stąd na cierpienia i zatrącenie.

Niech ten pomnik przypomina naszym dzieciom i wnukom, że życie ludzkie to wielki, bezcenny dar Boży, którego nikt nie może nam odebrać”.

Ksiądz Szymański, proboszcz kościoła pod wezwaniem Chrystusa Króla, poświęcił pomnik.

Deszcz rozpadał się tak wielki, że zdawało się, iż nie tylko ludzie płaczą, ale i niebo użala się nad losem zamordowanych. Ksiądz wszedł na ławkę, by lepiej go było widać, i kontynuował opis strasznych obrazów z tamtych lat. Głos mu zadrżał:

– Bracia i siostry, jesteśmy chrześcijanami i powinniśmy przebaczyć...

Zapadła głucha cisza.

– Przebaczymy? – głośniejszym głosem zapytał ksiądz.

Nikt mu nie odpowiedział.

– Przebaczymy? – po raz trzeci powtórzył ksiądz.

– Przebaczymy – wyrwał się jęk ze wszystkich piersi – ale nie zapomnimy.

Wielu osób przychodziło do Józefa Ziembickiego z prośbą o pomoc: jak dom zabrany w latach 1937-1938 odzyskać, jak otrzymać dodatek do emerytury. Wielu Polaków wróciło z Kazachstanu, znad Donu. Byli kiedyś bogaci, mieli wszystko, a dziś bardzo się męczą, nie mają nic, dzieci nie zdobyły wykształcenia. Prosilili, by zaświadczył o ich dawnym stanie majątkowym i o krzywdach, jakich doznali. On to wszystko rozumiał, bo sam przeszedł to piekło, a skoro przeżył, starał się być użytecznym. Ze swojej pamięci jak z księgi wydobywał stronicę po stronicy, a na każdej spisany jest los jakiegoś człowieka⁴⁰.

Józef Ziembicki pracował w leśnictwie jako inżynier i kierownik oddziału. Dużo czasu poświęcał pracy społecznej. W polskim stowarzyszeniu pełnił funkcję członka zarządu do spraw charytatywnych. Zmarł kilka lat temu w Chmielnickim. Pochowany

⁴⁰ Wspomnienia dziadka autora niniejszej pracy przekazane wnukowi ustnie.

jest na cmentarzu, przy kościele Św. Anny w Hreczanach – jednej z dzielnic Chmielnickiego.

Kiedy Ukraina odzyskała niepodległość, pojawiły się większe możliwości podtrzymywania tożsamości narodowej. Dużo ludzi przypomina sobie, że w ich żyłach płynie polska krew, chcą uczyć się języka polskiego i historii opartych na prawdziwych faktach, zapisują dzieci do polskich klas. To z myślą o nich jest napisana niniejsza praca. Jest to mały fragment życia Józefa Ziembickiego i ledwie kropla z burzliwego potoku polskich losów na tej ziemi.

Czasy wojen i panowania tyranów – mówią historycy – mają swoją cenę. Ale dlaczego właśnie my – pytają autorzy wspomnień – musieliśmy zapłacić cenę najwyższą? Dlaczego nasz los był i jest nadal tak trudny? Dlaczego my utraciliśmy dorobek całych pokoleń i nikt się za nami nie ujął, nie uznał naszej krzywdy, nie przeprosił nawet?

Ірина Сидоренко

СЕЛО РАЧИНЦІ: ІСТОРИКО-ТОПОНІМІЧНИЙ АНАЛІЗ

Протягом століть життя складалося так, що люди жили і працювали, раділи і сумували, народжувалися і помирали. Змінювалися покоління за поколіннями. І нікому на думку не спадало, що на землі немає нічого вічного. Всьому є початок і всьому є кінець. Кожне покоління людей було свідком якихось подій, брало в них участь і прагнуло передати своїм нащадкам те, що залишила давнина. Але час відбирав найсуттєвіше, найцінніше – людей.

Сьогодні, як ніколи, постала загальна потреба готувати нове покоління до відродження національної культури, оновлення і шани рідного краю. Загальновідомо, щоб любити свій край, його потрібно добре знати. Тому особливою актуальністю сьогодні відзначаються наукові розвідки, присвячені дослідженню життя предків із давніх-давен, історії виникнення певного поселення, його складників, походженню найменувань тощо.

Літописом землі називають топоніміку – наукову галузь, котра вивчає власні географічні назви. Як топоніміка, так і об’єкти її дослідження – топонімія – походить від грецьких слів «топос» – місцевість і «оніма» – назва, найменування, ім’я.

Вивчення назв географічних об’єктів є дуже давнім. Уже древні греки цікавилися, звідки походить найменування материків та країн, океанів і морів, річок і озер, гір і долин, міст і сіл.

Давність людських поселень, а також хліборобських і скотарських занять підтверджується археологічними матеріалами. Зручне географічне розташування, родючі землі, ліси і річки з давніх-давен сприяли активному заселенню краю. Найдавніші поселення людини на нашій території існували вже в епоху пізнього кам’яного віку – палеоліту.

Мета статті – історико-топонімічна характеристика села Рачинці Дунаसेвцького району Хмельницької області. Основну інформацію почерпнуто із досліджень місцевих краєзнавців Володимира Петровича Глуховатого і Філімона Йосиповича Побережного (нині покійних)

Рачинці – село, розташоване на річці Студениці за 10 км від районного центру і за 32 км від залізничної станції Дунаївці. Населення – 437 осіб. У селі є початкова школа, медпункт, клуб, бібліотека, побудована церква. Із 2016 року село є членом територіальної об’єднаної громади, в яку ввійшли 25 навколишніх сіл. Селом керує староста.

Як вважають краєзнавців, перша письмова згадка про село Рачинці належить до 1598 року. На зібранні односельчан було вирішено цю подію зафіксувати офіційно, поставити кам’яний постамент у центрі села, на якому зазначено, що цей рік рахується днем народження села, і кожного року на свято Святої Трійці відбувається святкування Дня села.

Довідка з Кам’янець-Подільського архіву містить таку інформацію: Рачинці – село, що знаходиться за 4 версти від Голозубенець над Студеницею. Назва села походить від прізвиська *Рачинський*, який поселився тут першим, ховаючись від нападу татар.

Проте в селі побутують власні гіпотези щодо походження ойконіма. За першою з них, ще в ті часи, коли Бакота була столицею Пониззя (сьогодні Поділля), на цих землях з’явилися

бігли козаки. В одній легенді розповідається, що був собі козак на прізвисько *Рак*. Він зі своєю сім'єю та товаришами поселився на цій місцині, оскільки тут були всі умови для нормального існування – навкруги був ліс і близько річка. Найбільше дошкуляли людям вовки і лисиці, від яких потрібно було боронитися. Довелося навкруги обійстя копати рови, запускати воду і гатити їх, щоб у ровах постійно була вода. Від цього і пішла перша назва села – *Вовчегатка*. Пізніше ця назва начебто закріпилася за одним із хуторів (сьогодні він відсутній). А саме село почало іменуватися *Рачинці* – від прізвиська першого козака-прибульця.

За другою легендою-переказом, село отримало свою назву від іменування поселенців, які осіли вздовж річки Студениці і виловлювали там раків. І коли запитували цих людей, звідки вони, то відповіддю було – «звідти, де багато *раків*». Тому цю місцевість почали називати *Раківці*, адже поряд були села Голозубинці, Мушкутинці, Іванківці, Дунаївці. Пізніше село дістало назву Рачинці.

Сьогодні є й інші друковані джерела, де згадується про походження назви села. Хоча зауважимо, що це все лише припущення. Так, В. С. Прокопчук пропонує гіпотезу Ю. Сіцінського, який вважав, що колись село нібито іменувалося Речинці (від апелятива *річка* – поряд протікає Студениця, яка відіграла велику роль у житті села). За іншою версією, ойкоснім походить від прізвища одного з перших поселенців – якогось *Рака*, що перебрався сюди з поселення, зруйнованого татарами. Бо й сьогодні за кілометр від села є сліди більш раннього поселення [2, с. 240]. На нашу думку, назва вказує на прізвище засновника роду, тобто є патронімічна і мотивується ос. н. *Рак* [4, с. 392].

Як зауважують науковці, першими топонімами ставали звичайні слова: вода, гора, ліс, поле, річка. Пізніше, коли люди почали освоювати значні простори, на яких були гори, ліси, річки тощо, вони потребували розрізнення таких об'єктів. Для цього використовували різні означення, що характеризували ці об'єкти за величиною, формою, призначенням тощо [3].

Здавна річки й озера відігравали чи не найважливішу роль у виборі місцезнаходження населених пунктів. На їхніх берегах були сприятливі умови для розвитку землеробства й городництва,

багато людей одержували засоби для існування саме з водних промислів.

Отже, гідроніми здебільшого відображають певні природні багатства рослинного й тваринного світу. Територією села протікає річка Студениця. Існують різні гіпотези щодо походження назви: твірна основа гідроніма *студен-* із значенням «колодязь» (Б. Д. Грінченко); гідронім утворено від основи *студен-* та давнього гідронімічного суфікса *-иц(я)* (М. Т. Янко); від холодних (студених) джерел, де вона бере початок (С. Д. Бабишин); перенесення в гідронімію апелювання *студениця* – «криниця» (Л. Т. Масенко). Таким чином, усі етимології у своїй основі мають прикметник *студений* зі значенням «холодний» [4, с. 446]. І дійсно, вода в цій річці холодна, чиста і прозора.

Окремо зупинимося на мікротопонімії села. Мікротопоніми – назви невеликих за розміром та формою рукотворних об'єктів, зокрема частин села, кутків, вулиць, доріг, стежок, криниць, мостів, а також природних реалій – боліт, горбів, гір, джерел, долин, лугів, пасовищ, полів, ставків, урочищ, ярів і под. Вони виділяються своєрідною дериваційною структурою та відомі, як правило, лише вузькому колу місцевих жителів [1, с. 1].

Село живе своїм життям. У зв'язку з тим, що в селі немає назв вулиць, а люди повинні орієнтуватися, де хто живе, то якимось само собою територія села поділилася на декілька частин, як кажуть у Рачинцях, – кутів: *Замлинівка* (колись був млин), *Кальварія* (віддалена частина села – кілька будівель), *Заріччя* (територія з лівого боку річки), *Цапівка* (горбисте місце, де колись випасали кіз), *Доли* (рівна частина села) і *Центр* (сільська рада, бувша школа, медпункт, клуб і сільмаг).

Заслуговують уваги записи Ф. Й. Побережного про хутори, що були колись у складі с. Рачинці. Столипінська реформа дозволила селянам вийти на свої земельні наділи, що знаходилися на рівних полях, і при бажанні будувати там своє житло. Хутір *Зелена* – назва говорить сама за себе. Це був справжній рай – з одного боку ліс, з другого – поля. Цей райський куточок, на якому розмістилося 15 хат, проіснував всього 7 років. З південного боку лісу, ближче до села, хутір – *Васильчик*. Названий був від імені першого хуторянина Василя, який був низького росту, але роботящий і дуже добрий на вдачу. Третім

хутором був *Вовчегатка* – найдавніше, найбільш облаштоване, обжите місце.

Історичні зміни в житті народу привели до того, що 1939 року всі три хутори було знесено, люди змушені були повернутися жити в село. На рід заняття преків вказують найбільш поширені в селі прізвища: *Побережний, Мельник, Мірошник, Свинарчук, Лісовський, Куртик, Гончар, Огороднік, Швець*.

Отже, в топоніміконі села відбито природні умови, особливості рослинного і тваринного світу, специфіка приватновласницьких володінь тощо. Історія села Рачинці тісно переплетена з історією Поділля, а процеси номінації відповідають загальній українській ономастичній тенденції.

Перспективу дослідження вбачаємо в характеристиці діалектних особливостей місцевої говірки.

Список використаної літератури

1. Лужецька О. Б. Мікротопонімія Південно-Західного Опілля : авторф. дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.01 – українська мова / О. Б. Лужецька. – Івано-Франківськ, 2015. – 20 с.

2. Прокопчук В. С. Дунаєвеччина: край і люди / В. Прокопчук. – Дунаївці; Кам'янець-Подільський : Абетка-Світ, 2013. – 246 с.

3. Таранова Н. Основні етапи розвитку топонімії як науки / Н. Таранова [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrtur.narod.ru/personalii/ukrgeo/t/taranova/statti/osetroz/osetroztop.htm>

4. Торчинська Н. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області / Н. М. Торчинська, М. М. Торчинський. – Хмельницький: Авіст, 2008. – 549 с.

Людмила Станіславова

ТИПОВІ ТА ОСОБЛИВІ РІЗНОВИДИ МЕТОНІМІЇ В СУЧАСНИХ ХУДОЖНІХ УКРАЇНСЬКИХ ТЕКСТАХ

Функціонування тропів, зокрема й метонімії, у мовленні здавна привертає увагу дослідників. Останнім часом активно розглядається художня метонімія, її типи, функції метонімічних перенесень у художньому тексті (Е. Б. Ярцева, А. А. Брагіна, І. А. Грубенко). Але недостатньо опрацьованим є матеріал, що стосується особливих різновидів метонімії – металепису,

гіпалаги. Саме цей матеріал потребує ґрунтовнішого розкриття, що й визначає актуальність нашого дослідження.

Метонімія – це троп, який полягає в перенесенні назви певного предмета або класу предметів, явища на інший предмет або клас предметів, явище на основі зовнішніх чи внутрішніх зв'язків просторового, часового, атрибутивного, каузального (причинно-наслідкового) типу. Метонімічне перенесення в художніх текстах реалізується у певних різновидах, які називають ще «метонімічними формулами». Такі різновиди метонімічного перенесення можуть бути регулярними (часто використовуються в художніх текстах) і нерегулярними, оказіональними. До регулярних метонімічних перенесень у сучасних художніх українських текстах належать такі:

– перенесення назви з міста, іншого населеного, адміністративного пункту, країни на сукупність людей, що живуть, працюють там: *Флоренція плаче йому навздогін* (Л. Костенко);

– перенесення назви з приміщення на сукупність людей, що перебувають у ньому: *Зал заплескав, сьорбнув по чарчині, заплямкав смачно, встромив зуби в бутерброди з ікрою, а виделки – у м'ясе і рибне асорті* (М. Меднікова);

– перенесення назви з речі (найчастіше одягу) на людину, сукупність людей (йдеться про речі, що належать людині, сукупності людей): *А розтлумачувати тлустим гаманам їхні вигоди слід в особистих довірливих розмовах: калькулятивно, бізнес-планово* (М. Меднікова);

– перенесення назви зі знаряддя дії на дію, яка за допомогою цього знаряддя виконується: *Я продаю квитки на цитри й тамбурини* (Ю. Андрухович);

– перенесення назви з матеріалу, із якого виготовлена річ, безпосередньо річ: *Скрегоче залізом округа, / Смертю повітря хурчить* (О. Гончар);

– перенесення назви з предмета на його творця, виробника, автора: *Ти довго Шекспіра перекладав сьогодні* (Є. Маланюк);

– перенесення назви з місця виготовлення продукту на продукт: *...Кіна / амеріку* [=американські кінофільми] *крутили, і туди / глядацтво поринало...* (В. Неборак);

– перенесення назви з властивості, ознаки на носія цієї властивості, ознаки: **Сьомий номер** [=трамвай номер сім] *їде в бік Личакова, / проз Петра й Павла до кладовища* (Ю. Андрухович).

У більшості випадків метонімія виникає за рахунок своєрідної мовної компресії. Трансформація таких метонімій – це повернення конструкціям, що підлягали компресії, їхньої повної форми: *обнесений бетоном* – обнесений огорожею з бетону; *линув Моцарт* – линула музика, написана Моцартом; *америку крутити* – крутити фільми, створені в Америці; *вчитися до сивого волосу* – вчитися до віку, коли волосся сивіє.

На протигагу типовим виявам метонімії, такі її форми, як металепис, зміщення (гіпалага), мають певні особливості.

Як зазначено у статті «Літературознавчої енциклопедії», металепис – це вживання назви причини замість наслідку, явища – замість пізнішого утворення: *В хаті кількох поколінь колискова відспівана* (Галина Гай). У наведеному прикладі назва наслідку (колискову не співають) використана замість назви причини (не народжуються діти) [2, с. 31]. Ширше трактує металепис В. П. Москвін, відносячи до цього поняття позначення однієї ситуації, явища через інші, так чи інакше з ними пов'язані. Дослідник виділяє три типи такого металепису [3, с. 174–175]. Надалі, характеризуючи різновиди металепису в сучасних художніх українських текстах, будемо опиратися на класифікацію В. П. Москвіна, доповнюючи її та ілюструючи прикладами з текстів української літератури.

1. Металепис, що є позначенням ситуації назвою дії, яка цій ситуації передуює: *підняти на когось руку* – замість *вдарити*. *І зосталася нам двічі проклята місія: / Розкладати монети по рідних очах* (І. Павлюк) – у наведеному прикладі назва дії «розкладати монети по рідних очах» передуює дії «хоронити рідних». У наступному уривку йдеться про початок активних повстанських заворушень, яким передуює дія чищення зброї: *Звірино / Восени / Нас мучить / Людська совість. / Іржавіють від сліз / Важких дідів шаблі. / Немов каміння з душ, / Скидаємо окови / І чистимо обріз...* (І. Павлюк). А от Ю. Андрухович, саркастично змальовуючи прибуття цесаря до міста, назву ситуації «повії святкують прибуття цесаря особливою активністю» заміщує переліком «підготовчих операцій» – «повії прагли негліже і

пудрили носи»: *(Наши загумінок став як сад. Петардами і бомбами / обстріляно небесне дно для більшої краси. / Оркестри віддано ревли тромбонами і тромбами, / Повії прагли негліже і пудрили носи)*. Вважаємо, що певним чином у цьому типі металепису виділяється різновид, який можна схарактеризувати як «позначення ситуації назвою дії, що є початковою для цієї ситуації»: *Мій цісарю, хвала тобі – яка щаслива нація, / що ти ступив на наш пісок вечірньої пори* (Ю. Андрухович) – тут «ступив на наш пісок» є назвою початкової дії для ситуації «приїхав у місто».

2. Металепис, що є позначенням ситуації назвою дії або дій, станів, які цю ситуацію супроводжують (як видається, такі дії можна назвати «частковими» діями – Л. С.): *орудувати веслами – замість гребти. На Колимі запахло чебрецем, і руто-м'ятою, і кропивою* (В. Стус) – запахи цих трав супроводжують літо, отже, ситуацію «надійшло літо» В. Стус означає через виділений у тексті металепис. Ще приклад: *Коли мандрівник повернувся додому, / ступив за ворота, зійшов на поріг, / .../ чомусь не казав про далекі причали, / замкнувши в устах невідомі жалі* (Ю. Андрухович) – назва часткової дії «не казав про далекі причали» у цьому контексті є заміщенням назви «повної» ситуації – «не розповідав про свою подорож». Цей різновид металепису є найпоширенішим у художніх текстах.

3. Металепис, що є позначенням ситуації назвою дії, яка цю ситуацію завершує: *переломити списи – замість воювати, битися. Нам і те не добавляє слави, / Що вони [предки] од чужоземних сил / Заступили землю кучеряву / Горами високими могил* (В. Симоненко) – тут ідеться про загибель у бою предків, що завершується похованням у могилах.

Продовжуючи перелік типів металепису, віднесемо до цього різновиду метонімії позначення матеріального об'єкта як наслідку, матеріальної реалізації певного почуття, відчуття, стану: *За те, що гримаси з обличчя твого пережнати / Судилося їм – і за те, що не справдяться сни, – / Люби їх за все, / чого їм доведеться зазнати / На цих-таки гонах – іще до нової весни...* (О. Забужко) – у цьому уривку «гримаси з обличчя твого пережнати судилося їм» – матеріальна реалізація стану, назва зовнішніх ознак вияву стану «пережити твої відчуття».

За допомогою металепису позначають реальні ситуації через нереальні: *йому ведмідь на вухо наступив* – замість *він не має тонкого (музикального) слуху*. Метонімічні конструкції, побудовані на основі металепису, не є результатом компресії, тому їх не можна розгорнути до «повного» стану. Але металепис можна трансформувати в причинно-наслідкове судження або у твердження про початок певної дії, чи її завершення, чи супровід однієї дії іншою: *ведмідь наступив на вухо* – тому слух залишився недорозвиненим; *переломити списи* – битва може завершуватися ламанням списів; *орудувати веслами* – одна з дій, з якої складається «повна» дія – «гребти» тощо.

Зміщення (гіпалага) – це переставляння, перенесення елемента з однієї синтаксичної групи до іншої, суміжної. Існує декілька типів зміщення:

а) перенесення залежного слова із позиції означення в позицію обставини: *Блідий місяць наводить промінь* → *Місяць блідо наводить промінь*;

б) перенесення залежного слова із позиції обставини в позицію означення (такі перенесення формують метонімічний епітет): *...влізити під ковдру, де можна спати самотньо* → *Сил вистачило дістатися домівки і влізити з головою під, на щастя, самотню ковдру* (М. Меднікова); *...пустині дворів опівночі* → *Як часто шукали ми гирло, і міст, і причал в опівнічних пустиннях дворів...* (Ю. Андрухович); *в'є петлі високо* → *І звівши зимні очі на паперові зорі, / де в'є високі петлі мотоциклетний ас, / ви стежите сурму в ревкім його моторі – / яку майбутню бомбу пригріє він для вас?* (Ю. Андрухович);

в) перенесення залежного слова із позиції обставини в позицію підмета: *Навесні цвітуть молоді сади* → *Цвіте весна садами молодими* (Л. Костенко);

г) перенесення залежного слова із позиції додатка в позицію підмета: *Віддано ревли тромбони оркестрів* → *Оркестри віддано ревли тромбонами і тромбами...* (Ю. Андрухович);

д) перенесення залежного слова із позиції обставини у позицію додатка: *зігрівали себе вночі* → *вони свої ночі зігрівали тасом газом / вугіллям дровами* (Г. Чубай);

е) перенесення означення від логічно означуваного слова до слова іншого: *запах білих нарцисів* → *білий запах нарцисів*.

Таке зміщення особливо поширене у художніх текстах, у стилістиці його називають ще «еналага». Еналага найчастіше зустрічається у поезії: *світло вихудлих облич → Це вихудле світло облич із кінця сорокових, / Ці очі надії крізь глухотьмарений фон...* (О. Забужко); *попри пізніх піших* [=перехожих – Л.С.] з собаками → *Попри піших з пізними собаками / опівнічно котимось окремо* (Ю. Андрухович).

Перелік різновидів метонімічних перенесень, зокрема металепсису, зміщення, можна продовжувати. Письменники, особливо поети, досить вигадливі у творенні подібних тропів. Їхня чітка класифікація є необхідним інструментом для здійснення лінгвістичного аналізу художніх текстів, виявлення принципів їхньої побудови, для визначення особливостей ідіостилю майстрів слова.

Список використаної літератури

1. Брагина А.А. Некоторые семантические тенденции в современной русской лексике: на материале периодической печати и художественной литературы – 50–60-е гг. XX в.) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 – русский язык / А. А. Брагина. – М., 1968. – 21 с.
2. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / ав.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – Т. 2 – 624 с.
3. Москвин В.П. Стилистика русского языка. Теоретический курс / В.П. Москвин. – М. : Феникс, 2006. – 640 с.
4. Трубенко І.А. Художня метонімія та її різновиди у прозі англійського модернізму / І. А. Трубенко // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2010. – Вип. 25. – С. 391–401 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pssrtt_2010_25_44
5. Ярцева Е.Б. Повторная номинация в текстах художественной прозы : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки / Е.Б. Ярцева. – Л., 1984. – 16 с.

Катерина Терещенко

СЛОВА НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ У РОМАНІ «ПОРНОГРАФІЯ» В. ГОМБРОВИЧА

Антропоцентричний підхід до вивчення різних лінгвістичних явищ спричинив інтерес науковців до способів вираження емоцій. Емоція – це стан, який відображається у формі

позитивних або негативних переживань за допомогою різних людських реакцій, що вербалізуються за допомогою різних форм. Поряд із психологами та педагогами Проблематику вербального вираження емоцій активно вивчають вітчизняні та зарубіжні лінгвісти, зокрема І. В. Арнольд, Л. Г. Бабенко, М. М. Баженов, А. Вежбицька, О. М. Вольф, Є. М. Галкіна-Федорук, Н. Д. Іванова, І. І. Квасюк, Н. Негрч, Н. В. Романова, В. М. Телія, В. І. Шаховський.

Люди звикли виражати власні почуття та передавати емоції через вирази обличчя, рухи тіла, певні дії та, власне, слова. На жаль, досить часто ми надумуємо щось більше у звичайних вчинках та бачимо те, чого в дійсності немає. Ми не зважаємо на контекст ситуації, моральний стан учасників, інтерпретуємо лише власні здогадки й тим самим змінюємо реальність, будуємо «повітряні замки» на порожньому місці.

Саме про це говорить автор «Порнографії». У своєму творі письменник через помисли двох героїв Фредерика та самого Вітольда Гомбровича, від імені якого йде розповідь, зображує вплив надуманого над дійсним. Головні герої придумують почуття між Генею та іншим парубком. Вітольд і Фредерик починають переслідувати підлітків, підглядати за ними і робити спроби звести їх разом.

В описі ситуацій та діалогів між героями автор постійно звертає особливу увагу на емоції та відчуття, здебільшого неіснуючі. Для цього Вітольд Гомбрович використовує слова на позначення внутрішнього стану учасників твору.

Емоції (франц. *émotion*, від латин. *emoveo* – приголомшую, хвилюю) – суб'єктивні реакції людини і тварини на дію внутрішніх і зовнішніх подразників, що виявляються у вигляді задоволення або незадоволення, радості, страху і т. ін. [1].

У творі автор використовує емоційну (емотивну) лексику – слова на позначення емоцій, почуттів, переживань (або які надають такого емоційно-експресивного забарвлення іншим) та слова, що здатні впливати на емоційну сферу мовців [3].

Головний герой досить відкрито описує власні почуття та постійно ставить питання до самого себе: *We dwóch? ... A jego ciało, to ciało tak... «specyficzne»?... Jechać z nim niebacząc na tę jego niestrudzoną «nieprzyzwoitość milcząco-krzyącą»?... Obarczać się kimś tak «skompromitowanym a wskutek tego i*

kompromitującym»)?... Narażać się na ten «dialog» prowadzony uparcie... z... kim właściwie?... A jego «wiedza», ta wiedza jego o...? A jego chytryść? A jego podstęp?»[2].

Він страждає від нерозуміння своїх думок та через те, що не може знайти їм підтвердження, постійно мучиться: *była to ta sama, tyle razy widziana, płaska szerokość objęta horyzontem, ziemia poszatkowana, kilka drzew uciekających, domek, w tyłu chodzące zabudowania... to samo co zawsze, to z góry wiadome... Ale nie to samo! I nie to samo, dla tego właśnie, że to samo! I niewiadome, i niezrozumiałe, ba, niepojęte, niedo ogarnięcia!* [2].

Вітольд Гомбрович наділяє усе почуттями, що й описує: *Męcząca myśl, niepokojąca, brudna, historyczna trochę a nawet prowokująca, napierająca, burząca... i niewiedzialem, czy to z niego, z Fryderyka, ta myśl, czy może z wojny, rewolucji, okupacji... czy może jedno i drugie, jedno z drugim?»[2].*

Він дивується, коли речі є тим, чим вони є, адже до цього часу фантазія в голові героя змінила все: *Cóż za okiel znanie, jakie uspokojenie, co za błaga ulga, tu, w tej odwieczności kamiennej, chłop znów stawał się chłopem, pan – panem, msza – mszą, kamień – kamieniem i wszystko powracało do siebie!* [2].

Герой інтерпретує через власну філософію молитву: *...naprawdę się «modli» – w tym znaczeniu, że nie tylko innych pragnie oszukać, ale i siebie. «Modli się» wobec innych i wobec siebie, ale modlitwa jego była tylko parawanem, zasłaniającym bez miary jego niemodlitwy... więc to była ktwi rzucający, «ekscentryczny», który wyprowadzał z tego kościół a na zewnątrz, na obszar bezgraniczny zupełnej niewiary – w samym rdzeniu swoim zaprzeczający* [2].

Досить емоційно герой описує навіть присутніх на месі: *Proces, który się odbywał, był docieraniem do rzeczywistości incruco... przedewszystkim był zniweczeniem zbawienia, wskutek czego nic już nie mogło zbawić tych chamskich mord, jełkich, wydobytych teraz ze wszelkiego uświęcającego stylu i podanych na surowo, jako chłap. To już nie był «lud», nie byli «chłopi», nie byli nawet «ludzie», to były stworzenia takie jakie... takie jakie były... i ich brud pozbawiony został łaski* [2].

У творі постійно зіставляються реальні події та емоційний стан героїв. Усе дійство породжує в голові образи, що базуються на фантазії та пошуках чогось більшого. Зіставлення двох образів

емоцій – звичного для нас, базованого на життєвому досвіді, і найвного, створеного в голові героя, дозволяє стверджувати, що автор має розвинений лексичний запас для позначення різних проявів афективних станів людської психіки, закріплює мовну інтерпретацію цих переживань, дає людську картину бачення емоцій.

Вітольд Гомбрович підкреслює одночасну подібність та різноплановість універсальної мовної картини, зображає самобутність й неповторність вираження емоційних складників внутрішнього світу людини.

Список використаної літератури

1.Всеслова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vseslova.com.ua/word/%D0%95%D0%BC%D0%BE%D1%86%D1%96%D1%97-125676u>

2.Гомбрович В. Порнографія / В.Гомбрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://czytac.com/java-book/book/gombrowicz-witold_pornografia

3.Студопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://slovopectia.org.ua/37/53403/251469.html>

Наталія Торчинська

ДІАЛОГІЧНІСТЬ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ (НА ПРИКЛАДІ ПОСІБНИКА «УКРАЇНЬСЬКА ДІАЛЕКТОЛОГІЯ»)

Як свідчить низка праць, присвячених різнобічному вивченню наукового стилю (З. І. Висоцька, Н. А. Ковальська, І. В. Холявко), діалогічність наукових текстів переважно цікавилися російські лінгвісти (О.О. Баженова, М.М. Кожина, Н.О. Красавцева, Л.В. Красильникова, Л.В. Славгородська та ін.), проте сьогодні знаходимо розвідки і вітчизняних дослідників, що звернули увагу на функціонування елементів чужого мовлення в науковому стилі.

Так, В. А. Борисов розглядав сучасний український мовознавчий дискурс, представлений науковими текстами різних жанрів [1], Н. А. Ковальська на матеріалі наукових статей проаналізувала діалогічність сучасного українського

економічного дискурсу [3], І. Левчук описала комунікативні ознаки рецензійного дискурсу [4], В. В. Шабуніна схарактеризувала засоби діалогічної організації науково-навчальних текстів технічної галузі [7].

Мета наукового тексту, на думку З. І. Висоцької, – внесок у наукову картину світу, носієм якої виступає адресат [2, с. 47]. І саме опозиція адресант – адресат, автор – читач / реципієнт, створюючи когнітивно-комунікативну ситуацію, свідчить про діалогічність наукового мовлення.

Поняття *діалог* є багатоаспектним, проте в контексті нашого дослідження будемо послуговуватися баченням В. В. Шабуніної, яка розглядає дефініцію таким чином: «У вузькому розумінні діалогом називають обмін взаємозумовленими репліками, протиставляючи його монологу як висловленню однієї особи. Широке розуміння діалогу полягає у визнанні того факту, що будь-який текст певною мірою діалогізований, оскільки передбачає виражену мовними засобами взаємодію комунікаторів, активне сприймання тексту адресатом, а також вплив останнього на автора висловлення» [7, с. 1]. Це й дозволяє кваліфікувати науковий дискурс як своєрідний процес передачі чужого мовлення різними способами. Оскільки основна функція наукового стилю – «інформативна (повідомлення, пояснення, з'ясування, обґрунтування, класифікація понять, систематизація знань, аргументований доказ)» [8, с. 534], то й реалізується вона з використанням усіх засобів репрезентології переважно як монолог.

Проте сучасні науковці, підтримуючи погляди М. М. Бахтіна, М. М. Кожині та ін. про діалогізм мовлення, стверджують, що будь-який науковий текст спрямований на сприймання його читачем / слухачем і, відповідно, на певну реакцію (згоду, заперечення, дискусію тощо). Як зазначає І. В. Холявко, у науковому дискурсі «рівень підготовки реципієнтів корелює з рівнем підготовки автора тексту, автор не змушений зацікавлювати адресата, оскільки той мотивований до сприйняття з огляду на професійну належність» [6, с. 82].

Дещо по-іншому відбувається усвідомлення інформації, запропонованої різними жанрами науково-навчального підстилю (лекція, бесіда, семінар, лабораторна, курсова, дипломна робота,

анотація, план, конспект, тези, реферат тощо), який має за мету активізувати логічне мислення читача (слухача), що відбувається певним способом із використанням специфічних лінгвістичних засобів.

Саме мовні засоби відіграють вагомую роль при сприйнятті тексту, оскільки вони мають привернути увагу адресата, спонукати його до певних дій, власного бачення окресленої проблеми тощо.

«Український мовознавчий дискурс позначений високим ступенем інтертекстуальності як однієї з категорій дискурсу, що апелює до вже наявного знання для створення нового» [1, с. 15].

Науковий дискурс містить низку інтертекстуальних одиниць, із-поміж яких цитати, непряма мова, посилання, примітки тощо. Водночас науково-навчальному стилю поряд із доступністю викладу інформації, спрощеністю системи доведень притаманна низка лексико-граматичних одиниць, які створюють враження діалогічного спілкування. Отже, метою статті є характеристика засобів діалогічної організації підручника «Українська діалектологія» [5].

У будь-якому дискурсі, зокрема й науковому, можна простежити бінарну опозицію «автор – реципієнт», який, будучи об'єктом комунікації, залишається для комунікатора анонімним. Тому наявність у писемних наукових текстах, окрім автора, ще й уявного адресата, на якого спрямоване повідомлення, свідчить про їхню мовну взаємодію [3].

В аналізованому посібнику [5] після кожного теоретичного блоку вміщено низку питань до теми, які сприяють роздумам, вимагають комунікативної взаємодії, якщо не безпосередньої, то опосередкованої, в усній або письмовій формі. До прикладу:

1. Які різновиди діалектних відмінностей виділяють у морфології?

2. Чому словотвірні діалектні відмінності є малодослідженими?

3. У чому особливість діалектної категорії роду?

4. Чим відрізняються категорії числа у діалектній та літературній мові?

5. Які особливості відмінювання іменників I відміни?

6. Як відмінюються іменники чоловічого роду однини II відміни?

7. Чим відрізняється словозміна іменників середнього роду II відміни у різних наріччях? [5, с. 52].

Проте найбільше діалогічність мовлення простежується у практичному блоці, де студентам пропонується виконати певні завдання. Із синтаксичного погляду усі завдання формулюються у вигляді односкладних означено-особових речень, головний член присудкового типу в яких виражений дієсловом наказового способу другої особи множини: *У запропонованих рядках визначте соціальні діалектизми, з'ясуйте їхнє значення* [5, с. 77]; *Підготуйте повідомлення на одну з тем* [5, с. 87]; *До літературних форм фразеологізмів доберіть синонімічні та антонімічні ряди діалектних фразем* [5, с. 85]; *Прокоментуйте синтаксичні явища у запропонованих текстах* [5, с. 106].

Зважаючи на мету й завдання курсу «Українська діалектологія», більшість завдань представлено у вигляді простих ускладнених конструкцій, складнопідрядних речень або мікротекстів.

Засобами ускладнення переважно виступають відокремлені означення: *Знайдіть усі фонетичні явища, притаманні західнополіським говіркам* [5, с. 80]; *Дайте повну характеристику усіх морфологічних діалектних рис, наявних у тексті* [5, с. 102]

Подекуди фіксуємо однорідні члени речення, зокрема означення узгоджені: *До літературних форм фразеологізмів доберіть синонімічні та антонімічні ряди діалектних фразем* [5, с. 85]; неузгоджені: *Прокоментуйте діалектні категорії роду, числа і відмінка іменникових форм* [5, с. 92]. Трапляється поєднання кількох засобів ускладнення простого речення: *Знайдіть і схарактеризуйте діалектні фонетичні особливості, виявлені у художніх текстах* [5, с. 80].

Так, із-поміж складнопідрядних речень переважають конструкції із підрядними означальними: *Випишіть із художньої літератури 2 сторінки текстів із діалектними особливостями, які б ілюстрували їх належність до різних наріч* [5, с. 76]; *Випишіть із художньої літератури або зі словників лексеми, які б репрезентували фонетичні явища у різних говірках* [5, с. 80],

рідше – з'ясувальними: *Визначте, які фонетичні явища простежуються у запропонованих словах (афереза, протеза, метатеза, апокопа тощо)* [5, с. 79]. Тоді як у мікротекстах здебільшого знаходимо речення із підрядними з'ясувальними частинами: *Зверніть увагу на невідмінювані діалектні форми у лемківській говірці. Визначте, якими частинами мови вони виступають* [5, с. 102].

Своєрідними мікротекстами вважаємо поєднання кількох завдань при виконанні однієї вправи: *Переробіть подані слова відповідно до мовленнєвих особливостей південно-західних, південно-східних та північних говірок. Порівняйте отримані форми* [5, с. 98]; *Зробіть літературний переклад запропонованих речень. Зверніть увагу на засоби поєднання предикативних частин. Визначте типи речень* [5, с. 105]. Здебільшого вони складаються із 2–3 односкладних речень і спрямовані на вироблення аналітичної мисленнєвої діяльності.

На діалогічність наукового мовлення вказують також завдання до вправ, побудовані за моделлю «означено-особове речення + питальне речення (або кілька таких речень)», що уже вимагає від студента певної реакції – відповіді: *У запропонованих текстах знайдіть діалектизми і замініть їх літературними відповідниками. Чи змінилося сприйняття тексту? Чи кожен діалектну лексему можна замінити літературною? Визначте, яке наріччя репрезентують подані уривки* [5, с. 76]; *Порівняйте літературне та діалектне значення лексем. До яких лексичних груп вони належать? Запропонуйте власні приклади міждіалектної омонімії та полісемії* [5, с. 84]; *З'ясуйте, використавши різні словники, що означають подані нижче слова. Які з них можна вважати наддіалектними?* [5, с. 82]; *З'ясуйте специфіку творення інфінітивів та дієприкметників у реченнях. Для яких українських говірок притаманні такі форми?* [5, с. 97].

Поряд із мовними засобами, що створюють усвідомлення діалогічності наукового дискурсу, у посібнику використано й інші елементи чужого мовлення: цитати [5, с. 7, 11], непряму мову [5, с. 11, 34, 35, 37], інтертекстуальні елементи, які коротко вказують на додаткову інформацію [5, с. 6, 7, 9, 13–15, 24, 44]. Погоджуємося із думкою Н. А. Ковальської, «що в науковому мовленні учасниками діалогу є одночасно автор цитати та особа,

яка цитує. Експресія таких посилань на думку іншого ученого більш чи менш виражена в суб'єктивній оцінці інформації автора статті, який використовує цитату» [3].

Отже, науковий дискурс вважають елементом діалогічного мовлення, оскільки він передбачає зворотний процес, певний комунікативний акт. Особливо яскраво це простежується у науково-навчальному підстилі, де основними засобами діалогічності виступають цитати, непряма мова, імперативні конструкції, які вимагають від адресатів (зокрема студентів) певної адекватної реакції – вивчити, прочитати, виконати тощо. Аналіз низки наукових розвідок дозволяє стверджувати, що підручники й посібники містять лінгвістичні засоби, які спонукають студентів до комунікативної взаємодії.

Перспективу дослідження вбачаємо в характеристиці інтертекстуальних функцій цитат і прецедентних текстів у структурі наукового дискурсу.

Список використаної літератури

1.Борисов В.А. Лінгвокомунікативний аспект українського мовознавчого дискурсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова / В. А. Борисов. – Харків, 2011. – 20 с.

2.Висоцька З. Актуальні парадигми дослідження наукового тексту / З. Висоцька // Лінгвостилістичні студії. – 2015. – Вип. 3. – С. 43–50.

3.Ковальська Н. А. Мовні засоби діалогічної організації сучасного українського економічного дискурсу / Н. А. Ковальська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naub.oa.edu.ua/2015/мовні-засоби-діалогічної-організації/>

4.Левчук І. Комунікативні ознаки рецензійного дискурсу / І. Левчук // *Studia ukrainica posnaniensia*. 2013. – Vol. I. – P. 97–105.

5.Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навчальний посібник. – Хмельницький: ФОП Бідюк Є.І., 2017. – 158 с.

6.Холявко І. В. У соціокультурному просторі сучасності / І. В. Холявко // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія. – 2017. – Випуск 26. Том 1. – С. 81–84.

7.Шабуніна В. В. Засоби діалогічної організації науково-навчальних текстів технічної галузі в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / В. В. Шабуніна. – Дніпропетровськ, 2010. – 23 с.

8.Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С. В. Шевчук, І. В, Клименко. – К. : Алерта, 2010. – 696 с.

ГРУПУВАННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ ЗА КІЛЬКІСТЮ НОМІНОВАНИХ ДЕНОТАТИВ

В основі денотатно-квалітативної класифікації власних назв лежать біологічні властивості об'єктів номінації, реальність їх існування, розміри і кількість денотатів, а також екстралінгвальна інформація про них [див.: 5, с. 321].

За кількістю номінованих об'єктів виділяють лише два різновиди онімів – **групові** та **індивідуальні** найменування [5, с. 336]. Наприклад, групові антропоніми називають людські колективи, об'єднані за певною ознакою у співтовариство, і це може бути назва сім'ї, роду, групові прізвища, прізвиська або псевдоніми. Індивідуальні антропоніми диференціюють тільки одну людину, а колективні – групу [див.: 3, с. 31–32, 66].

Однак більш детально, причому зі встановленням відповідностей з іншими типологіями пропріальних одиниць, така градація здійснена О. В Суперанською. Так, розмежовуючи назви живих і неживих об'єктів (її систематизація ґрунтується на аналогічному розподілі, виконаному А. Бахом [див.: 6, с. 4]), дослідниця підкреслила, що «найменування живих істот він дуже правильно поділяє на індивідуальні та групові» і що це «пов'язано з історією культури, особливостями психології людей тощо ...» [4, с. 174]. Індивідуальні антропоніми виділяють особистість з колективу; такі власні назви «присвоюються людям і домашнім тваринам, а також неживим предметам – місцевостям, містам, зіркам, речам, персоніфікованим видам зброї, ідеям, явищам, фактам» [4, с. 174]. Групові найменування даються колективам, які виділяються на основі тих чи інших ознак (наприклад, «до групових антропонімів належать родові, сімейні і династичні імена ...» [4, с. 176]. Подібним чином розмежовуються зооніми, причому індивідуальні клички диких і свійських тварин мають суттєві відмінності (групові зооніми засвідчені в арабській зоонімії, де вони даються певному виду тварин в цілому [4, с. 178]. Груповими можна вважати й етніми та катойконіми, незважаючи на те, що «позначення осіб за соціальним станом, виробничою діяльністю, належністю до культурних, релігійних, політичних, спортивних та інших об'єднань конотують, а денотат

їх не визначений» [4, с. 206], а також товарні знаки, які «низкою аспектів поєднуються із сортовими та фірмовими назвами, з назвами засобів пересування і т. п.» [4, с. 211].

У реєстрі ономастичних термінів В. В. Німчука за кількістю номінованих об'єктів розмежовуються антропоніми групові, які називають людські колективи, об'єднані за певною ознакою у співтовариство, і це може бути ім'я сім'ї, роду, групові прізвище, прізвисько або псевдонім, та індивідуальні, які диференціюють тільки одну людину [див.: 1, с. 31–32]. Проте термін «групове найменування» як «свідоме позначення об'єктів однорідними назвами: вул. *Софії Перовської*, *Ежсена Потьс*, *Желябова* в Жовтневому районі Києва» [1, с. 30] дещо по-іншому кваліфікує його сутність, тому його неможливо віднести до цього розряду.

У загальнослов'янському зібранні ономастичних термінів як різновид групового антропоніма виокремлено групове (колективне) прізвисько, яке може бути сімейно-родовим і колективно-територіальним [див.: 2, с. 111–112].

У «Слов'янській ономастиці» зазначається, що «сучасні неофіційні найменування можуть бути індивідуальними і груповими», на кшталт: «індивідуальні імена-характеристики», «групові імена-характеристики», «іменування цілих сімей (родів)», «імена, які відбивають становище людини в сім'ї» тощо [див.: 7, II, с. 493]. Також вказується, що до групових антропонімів належать династичні імена [див.: 2, II, с. 501] і що можна провести межу між найменуваннями політичних союзів і держав як індивідуальними власними назвами і груповими позначеннями осіб – мешканців цих держав або політичних союзів [див.: 2, II, с. 500]. На думку укладачів енциклопедії, певні розряди власних назв теж мають ознаки, подібні з ергонімами; це, зокрема, так звані групові назви, до яких можна віднести династіоніми (власні назви династій), катойконіми (найменування мешканців), етніоніми (назви етносів), прецептороніми (власні назви почесних звань і найвищих посад). Отже, людина як центр назвотворчості має імена різних категорій: індивідуальні (особові імена, імена по батькові, прізвиська, прізвища) і групові (імена сімей, подружніх пар, родів, групові прізвиська, збірні імена нащадків) [482, I, с. 86].

Як бачимо, незважаючи на те, що сутність власної назви полягає в індивідуальному найменуванні певного об'єкта, у складі ономастикону виокремлюються певні найменування, які ідентифікують групи однотипних денотатів. Розрізнення індивідуальних і групових пропріальних одиниць є важливим складником їхньої денотатно-квалітативної характеристики.

Як індивідуальні найменування можуть бути кваліфіковані: 1) значна частина антропонімів (особові імена, прізвища, індивідуальні прізвиська, імена по батькові, псевдоніми: *Лариса Петрівна Косач, Леся Українка*); 2) певна частина прецепторонімів, зокрема регоніми й окремі гонороніми: *Президент Франції*; 3) частина латино-антропонімів, зокрема тих, які вказують на індивідуальне іменування: *Юлій*); 4) переважна більшість зоонімів (фелонім *Васько*); 5) частина фітонімів (робуронім *Кармелюків дуб*); 6) абсолютна більшість міфонімів (антикополітеонім *Юпітер*), топонімів (астіонім *Львів*) і космонімів (планетонім *Уран*); 7) значна частина прагматонімів, зокрема архітектуроніми (ресторанонім «*Лісова казка*»), частина хрематонімів (соноронім *Галатей*) і порейонімів (наутонім «*Тарас Шевченко*»); 8) ідеоніми, такі як артіоніми (оперонім «*Євгеній Онегін*»), бібліоніми (поезонім «*Україні*»), частина гемеронімів (програмонім «*Triada*»), а також поетоніми й артіфрагментоніми, згідно з відповідною градацією таких назв у реальному онімному просторі (дендропоетонім «*Софійка*», мелосоантропонім *Галя*); 9) переважна більшість ергонімів (фірмонім «*Київська Русь-Фортуна*»), людіаріонім *Житомирська обласна філармонія*).

До групових власних назв переважно належать: 1) певна частина антропонімів (можливо, так звані подвійні імена, тобто мас-феміноніми і бебі-мас-феміноніми, на кшталт: *Валя*, хоча у цьому випадку можуть бути засвідчені й омонімічні відношення); 2) групові прізвиська: *Пушті*; 3) окремі псевдоніми: *Кукринікси*, 4) частина прецепторонімів, зокрема кавалероніми, лауреатоніми і династіоніми: титулонім *Орлови*; 5) частина латино-антропонімів, зокрема тих, які вказують на належність до певного роду: *Донат*; 6) етноніми: націонім *естонці*; 7) катойконіми: астікатойконім *одесити*); 8) вітотовароніми (фітотоваронім *Пепінь шафранний*), певна частина фітонімів, зокрема флороніми, які теж можна вважати різновидом фітотоваронімів (гладіолус

«Пірамідальний»); 9) окремі міфоніми, топоніми, космоніми (передусім ті, які є сутнісними за мотиваційними відношеннями: теонім *Бог*, галактиконім *Галактика*, або які вказують на типову характеристику для багатьох денотатів: кварталонім *Царське Село* як номінація переважно замських мікрорайонів, що виникли на рубежі ХХ і ХХІ ст.); 10) певна частина прагматонімів, зокрема товароніми (гастронім «*Вишня в шоколаді*», ангастронім «*Новатор*» (телевізор), порейоніми (локопорейонім «*Верховина*») і хрематоніми, передусім колекціоніми (філателонім «*Озеро Свистязь*») та емблемоніми (фалеронім *орден Незалежності*), рідше – ювеліроніми (металонім «*Квітка папороті*») та уніконіми (вазонім «*Венеція*»); 11) переважна більшість ідеонімів, зокрема гемероніми (газетонім «*Спортивна газета*»), частина артїонімів (ікономім *Божа Матір*), бібліонімів (мандатонім «*Член Міжнародної конфедерації вільних профспілок*») та хрононімів (кампаніонім *Вибори до Верховної Ради України*), а також поетоніми й артїфрагментоніми, згідно з відповідною градацією таких назв у реальному онімному просторі (етнопоетонім *українці*, кінофільмотоваронім «*Мерседес*»); 12) окремі ергоніми (звичайно, специфіка цього розряду пропріальних одиниць передбачає наявність денотата, характерною особливістю якого є багатокомпонентний склад, адже зібрання людей – це мінімум дві людини. Водночас абсолютна більшість ергонімів номінує одиничні колективи, тому вони й віднесені до індивідуальних власних назв. Як групові можна кваліфікувати оніми на кшталт командонімів («*Динамо*») або локоекіпажонім («*Україна*»), оскільки засвідчено принаймні декілька таким чином названих об'єктів).

До групових назв можна віднести й окремі індивідуальні антропоніми, топоніми, ергоніми тощо, сутність яких полягає у вказівці на наявність значної кількості об'єктів, іменованих саме за такою, а не якоюсь іншою моделлю: наприклад, в Україні засвідчено 125 *Іванівок*; це саме стосується й імен *Іван* чи *Ганс* як синонімів до етронімів *росіянин* або *німець*. У таких випадках пропріативи з узагальнювальним значенням мають, звичайно, більше ознак групових назв, ніж індивідуальних. Водночас зазначимо, що такі пропріальні одиниці більш доцільно кваліфікувати як багатозначні слова, оскільки вони засвідчені всередині одного онімного виду.

Список використаної літератури

1. Німчук В. В. Українська ономастична термінологія / В. В. Німчук // Повідомлення Української ономастичної комісії. – К. : Наукова думка, 1966. – Випуск 1. – С. 24 – 43.
2. Основная система и терминология славянской ономастики (Основен систем й терминологија на словенската ономастика). – Скопје, 1983. – 414 с.
3. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
4. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
5. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Частина II. Функціонування власних назв : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – 394 с.
6. Bach A. Deutche Namenkunde. – Bd. I. Die deutche Personennamen. – Т. 1. / А. Bach. – Heidelberg, 1952. – S. 3 – 129.
7. Słowiańska onomastyka. Encyklopedia / pod redakcją Ewy Rzetelskiej-Feleszko i Aleksandry Cieślíkowej przy współ J. Dumy. – Warszawa – Kraków : Wyd Naukowe Warszawskie, 2002 – 2003. – Т. 1 – 2.

Юлія Франчук

ПРИЗВИСЬКА У СТРУКТУРІ ГОВІРКИ СЕЛА КУЗЬМИН КРАСИЛІВСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Словниковий склад будь-якої мови, зокрема й української, є рухомим, несталим, оскільки мови постійно поповнюються новою лексикою, або ж втрачають значний пласт слів, які переходять на периферію, у розряд пасивної. Проте такого не можна сказати про прізвиська, які можуть бути як активно вживаними в певному населеному пункті (передаватися з покоління в покоління або з'являтися сьогодні), так і маловідомими, які не поширилися на решту родини.

Прізвиська є об'єктом вивчення антропоніміки – розділу ономастики, що досліджує особові найменування людей. І якщо давні й сучасні імена та прізвища досліджені на досить належному рівні, то прізвиська стають об'єктом вивчення значно рідше, що й зумовлює актуальність теми нашої статті.

Так, функціонування прізвиць у різних регіонах нашої країни досліджували О. Антонюк, Г. Аркушина, С. Вербич, Л. Кравченко, М. Лесюк, Л. Лонська, М. Микитин-Дружинець, В. Познанська, І. Сухомлин, В. Тихоша, Н. Федотова, В. Чабаненко, Т. Щербина та ін. Відповідно сьогодні існує низка класифікацій прізвищевих найменувань, які автори праць створюють залежно від виявлених онімів (Г. Архипов, З. Нікуліна, П. Портніков).

Мета нашої статті – проаналізувати прізвиська села Кузьмин Красилівського району Хмельницької області.

Прізвиська як неофіційні найменування людей існували ще задовго до появи прізвищ, вони широко функціонують і в наші дні, викликаючи інтерес дослідників лексичного складу сучасної української мови.

Поняття «прізвисько» лінгвісти тлумачать по-різному, однак наголошують на тому, що неофіційним найменуванням людей за індивідуальними ознаками, а також за спорідненістю і свояцтвом, притаманні своєрідність, конотативне забарвлення; при цьому виокремлюють і нейтральні неофіційні назви [3, с. 10].

Прізвисько, як зазначає О. Абрамова, – це «розуміємо неофіційне найменування особи або кількох осіб, яке надається для підкреслення особливої домінуючої риси, що вирізняє денотата серед інших, ідентифікує, конкретизує його, або додаткове найменування особи, яке є видозміною, або пестливою, чи скороченою формою офіційного оніма [1, с. 12].

«Прізвиська – промовисті іменування, кожне з яких зберігає внутрішню форму, а отже, її первісну мотивацію. Майже кожне прізвисько виражає погляд називача на світ речей, характеризує його життєву позицію, специфіку мислення українців. В українців прізвиська – це значний сектор антропонімічного простору, який за кількістю іменувань відстає хіба що від прізвищ. Однак понині не визначено до кінця ні параметрів цього антропонімічного класу, зокрема його статусу, ні структурних особливостей, ні лексичної бази та режиму функціонування прізвиць» [2, с. 1].

Отже, вивчення прізвиць окремих населених пунктів становить одну з найважливіших проблем сучасної української антропоніміки, адже ця лексика – надійний ключ до розуміння

природи й походження прізвищ. Водночас більшість із них зберегла діалектні риси, які або наявні й сьогодні, або можуть бути архаїчними у структурі говірки.

На основі дослідження прізвиськ села Кузьмин можна виділити декілька семантичних груп. Найбільшу кількість становлять прізвиська, мотивовані антропонімами:

1) прізвиська, похідні від прізвищ (Індик – *Індичок*, Нечитайлюк – *Нечитайло*); тут фіксуємо як усічення, так і нарощення суфіксів;

2) відандронімні похідні – назви одружених жінок за прізвищем, іменем чи прізвиськом чоловіка (*Мотрунчиха*, *Макаренчиха*, *Маринчиха*, *Мар'янчиха*, *Гусочка* – прізвище чоловіка Гусак), де простежується продуктивність суфікса -их-а. Цей тим неофіційних особових найменувань становить особливо продуктивний пласт не тільки в с. Кузьмин, а й на всій території України;

3) назви осіб за ім'ям відомих діячів (*Папа Римський*).

Окреме місце посідають інші види онімів:

– топоніми (*Лагодинецька* – із села Лагодинці);

– етнімі (*Лемчиха* – з лемків).

Решта прізвищ репрезентує рід / вид заняття носія (*Швець*, *Кравець*, *Смоляр*, *Різник*, *Коваль*); назви істот (*Півень*, *Курочка*, *Теляткова*).

Завжди цікавими є прізвиська, що відображають зовнішні ознаки людини (*Валовокий*, *Гавега*, *Галатин*, *Варгатий*, *Дрібненькі*). У цій групі особливо яскраво простежуються діалектні явища – протеза, епентеза, запозичення з інших мов.

Погоджуємося з думкою В. Тихоші, що прізвиська – «це своєрідний сплав ставлення до людини, настрою, який панує в оточенні цієї людини, стосунків у колективі, його загального інтелектуального рівня [2, с. 3].

Хоча всі прізвиська різні, але за походженням їх можна поділити на три групи. Прізвиська можуть бути утворені як:

1) назва людини за ім'ям або прізвищем свого предка (*Мотря* – *Мотрунчиха*, *Макар* – *Макаренчиха*, *Мар'яна* – *Мар'янчиха*, *Марина* – *Маринчиха*, *Оксана* – *Сянчиха*). Ця група – найдавніша, зазнала найбільше змін, оніми трансформувалися, тому визначити походження деяких від прізвиськ дуже важко;

2) характеристика людини за якимось індивідуальними ознаками (Кудлатий, Клевака, Жилавий). Це найчисельніша і дуже цікава група, оскільки одна ознака людини може реалізувати у різних лексемах;

3) характеристика особи за особливостями мовлення чи спрощення звертання для легкого вимовляння (*Дракокон, Заїка, Глушко, Зіносцько, Марушка, Зінька*). Це унікальне та індивідуальне для кожного села назво творення, оскільки мотивацію таких найменувань можна зрозуміти тільки після детального вивчення, опитування, анкетування тощо. Ця група є цікавою для дослідження, вона зберігає мовні явища, часто відсутні в писемних пам'ятках.

Отже, прізвиська та власні імена людей здавна були в центрі уваги дослідників. Антропоніми вивчають представники найрізноманітніших наук, проте найактивніше їх досліджують лінгвісти, оскільки будь-яке найменування – це одиниця, що входить до системи мови. «Досліджуючи цю специфічну категорію, вчені зробили висновки про певну відмінність прізвиськ людей різного віку, або соціального статусу, чи осіб, які проживають на різній території, тобто в місті або селі [1, с. 13].

Отже, у селі Кузьмин переважають прізвиська, що мають прозору мотивацію, проте походження окремих із них пояснити складно через невизначеність часу їх появи. Переважна більшість прізвиськ у своїй структурній семантиці зберігає чітко виражені українські риси.

Список використаної літератури

1.Абрамова О. Неофіційні антропонімічні номінації жителів міста та села (на матеріалі німецької мови) / О. Абрамова // Наука. Освіта. Молодь. – С.12–13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2015_1/2.pdf

2.Тихоша В. Семантика сільських прізвиськ Херсонщини / В. Тихоша [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1407

3.Щербина Т. В. Неофіційні особові найменування в говірці села Журавки Шполянського району Черкаської області / Т. В. Щербина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/Uzer/Downloads/Mv_015_20_4.pdf

ПОРІВНЯННЯ ДАВНЬОЇ ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОЛЬКЛОРНОЇ ПРАКТИКИ)

Будь-яка країна світу має свої звичаї, традиції, вірування тощо. Чільне місце в кожній культурі посідає обряд весілля. Весільну обрядовість досліджували такі науковці, як В. Борисенко, Ф. Вовк, В. Наулко, Н. Здоровага, Й. Лозинський, В. Горленко.

Весілля з давніх-давен було важливим складником національної культури. У ньому відбивалися світогляд, мораль, поетичні уявлення, музичні й артистичні здібності, багатство фантазії народу [3, с. 3]. Саме слово *весілля* народною свідомістю сприймається як означення радості, веселощів. [2, с. 80]. Традиційний український обряд весілля, за З. Лановик, М. Лановик, умовно поділяється на три цикли: передвесільний, власне весільний і післявесільний [1, с. 56].

Мета нашої роботи – порівняти проведення сучасного весільного обряду з колишніми традиціями на прикладі села Олешин Хмельницького району Хмельницької області.

У селі сватання відбувалося таким чином: група молодих хлопців від нареченого йшла до дівчини. Вони повинні бути сміливими, кмітливими і мати «добре підвішений» язик. Юнакам необхідно було переконати наречену в тому, який у неї хороший майбутній чоловік. Якщо дівчина погоджувалася на заміжжя, то подавала рушник або коровай, а якщо відмовляла – то гарбуза.

Через декілька днів після сватання до молодого приходила наречена зі своїми батьками на оглядини. Могли завітати й інші члени родини, наприклад, дядько або хрещений. До цього добре готувалися рідні хлопця. Вони повинні були накрити стіл, прибрати в хаті, щоб справити гарне враження на нових родичів. Батьки нареченої розпитували усе, про що хотіли дізнатися. Після цього оглядали хату, в якій живе хлопець. Наречений намагався показати себе з кращого боку, тому розповідав про те, що зробив власними руками, або про якісь свої певні таланти. Це неабияк подобалося родичам нареченої, адже вони розуміли, що майбутній зять є хорошим господарем і зможе усе зробити.

Далі відбувалися заручини. На заручинах руки молодих зв'язують. Староста кладе на стіл хліб і накриває його рушником. Потім бере руку нареченої і кладе її поверх рушника. На руку нареченої лягала рука нареченого, а зверху – руки всіх присутніх свідків. Потім староста зв'язував усім руки рушником, примовляючи: «Не в'яжеться вузол, а в'яжеться слово, хто цей вузол розв'яже, хай дасть гроші на вінчання», після чого хрещений батько або староста розв'язував руки. По завершенні церемонії хлопець і дівчина вважались зарученими і відтепер не мали права відмовлятися від шлюбу.

Сучасні сватання, оглядини та заручини проходять зовсім по-іншому. Можна сказати, що три обряди поєдналися в один. Молодий робить пропозицію дівчині. Далі він запрошує батьків своїх та нареченої для того, щоб повідомити про одруження. Молоді разом із батьками збираються в когось удома або в певному закладі й обговорюють усі деталі весілля. Приходять, звичайно, не з порожніми руками. Робиться це для того, щоб задобрити нових родичів. Якщо батьки обох молодих знаходили спільну мову, то це був гарний знак, адже тоді не буде ніяких сварок і непорозумінь. На цьому передвесільний цикл закінчується, починається власне весільний.

У селі весілля святкували зазвичай два чи три дні, та відбувалося воно в неділю. З самого ранку наречена готувалася. Дружки робили їй зачіску, а також допомагали одягнути весільну сукню. Після всіх приготувань наречений ішов до будинку молодої, але на нього чекали різні перепони. Однією з них було те, що якийсь чоловік переодягався в наречену або ж дружки молодої ставили різні питання нареченому. Якщо він неправильно відповість, то має сплатити штраф або випити чарку горілки. Зазвичай викуп нареченої тривав недовго, тому що це могло втомити як усіх присутніх, так і самих молодих. Потім у хаті батьки благословляли своїх дітей, тримаючи ікони на вишитих рушниках. Спочатку давали цілувати ікону молодій, а тоді молодому. Після цього віддавали образи дітям. Молодята несли їх до церкви, і там вже ікони тримали дружка та дружка. Як тільки молоді виходили із церкви, то їх посипали цукерками та монетками. Також на щастя розбивали тарілку. Після цього їхали до хати, де вже був накритий стіл. Обов'язково усі гості вітали

молодих особисто, при цьому потрібно було наречених цілувати. Потім починалося справжнє свято. Гості танцювали, пригощалися, виголошували тости, бажали усього найкращого молодій сім'ї.

Що ж до сучасного весілля, то можна сказати, що воно має ті ж самі традиції, але вони стали більш новими. Це не дивно, адже з кожним роком з'являються різні уподобання щодо святкування. Зазвичай весілля святкують не два чи три дні, а один. Хочу навести декілька прикладів щодо нових традицій. Наприклад, молоді виголошують одне одному клятви під час церемонії. Це надзвичайно чуттєвий момент. Він змушує усіх навколо плакати. Ще одна традиція – це маленькі дівчатка та хлопчики розсипають пелюстки троянд, коли наречена прямує під вінець. На весілля запрошують людину, яка розважає усіх гостей. Це тамада. Він проводить дуже багато різних конкурсів. Тому можна сказати, що весілля має і розважальний характер.

Але найголовнішим, напевне, є те, що сьогодні весільний обряд уже не супроводжується тією силою-силенною пісень, як колись. Дотепер дійшло їх небагато – в переважній більшості ті, що співають на початку та наприкінці весілля.

Невід'ємним атрибутом був коровай. Його пекла хрещена мати. Випікання короваю – це надзвичайно клопітка праця. Готували із найкращих сортів борошна, з тіста, розчиненого на маслі та яйцях. Під час цього треба було співати, говорити про щось добре, бути в гарному настрої, із хорошими думками. Сьогодні коровай зазвичай уже не випікають. Його роблять на замовлення.

Останній цикл – післявесільний. Наступного дня, тобто в понеділок, продовжувалося весілля. Другий день називався «поправини».

Що ж до сучасності, то в молодят після весілля настає «медовий місяць». Вони його можуть провести будь-як. Це вже залежить від них і від бюджету.

Отже, українське весілля – культурний феномен, що зберігає святкові цінності родинного життя та розкриває духовні основи буття нашого народу. Як етнокультурна традиція, весільна обрядова система віддзеркалює позитивний досвід між поколіннями зв'язків [3, с. 48].

Список використаної літератури

1. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість : навчальний посібник / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик. – К. : Знання-Прес, 2006. – 591 с.
2. Лозинський Й. І. Українське весілля / Й. І. Лозинський. – К. : Наукова думка, 1992. – 174 с.
3. Яринко Л. О. Звичаї українського весілля: З історії весілля на Україні. Сценарії свят. Прикмети, перестороги. Словник родинних термінів. Календар весільних річниць / Л. О. Яринко. – Тернопіль : Навч. книга «Богдан», 2007. – 48 с.

Юлія Юрчук

ОСОБЛИВОСТІ ГОВІРКИ С. РАЙКІВЦІ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Слово – живий свідок минулого життя суспільства. Розвиток літературної мови завжди скорочується традицією, графічною системою; натомість народні говори змінюються стихійно і природно, що й призводить до того, що в них або зберігаються давні мовні явища, або виявляються нові риси, які не проникли в літературну мову. Тому наука, зокрема лінгвістика, значну увагу приділяє зразкам живого народного мовлення, виокремлюючи архаїчні діалектні явища та новотвори [4 с. 4]. Адже лише у мовленнєвому потоці, відтвореному в тексті, можна виявити ступінь функціональної близькості діалектних одиниць, хоча у позатекстовій ситуації цим одиницям могли бути приписані інші функціональні характеристики, інше відношення [1 с. 260].

Джерело народної мови в її різних територіальних аспектах спроможне поповнити уявлення людей про історію, матеріальне виробництво, традиційну обрядовість попередніх поколінь. Тож проблема фіксації та дослідження української традиційної матеріальної та духовної культури постала і вирішується в контексті актуальної в сучасному слов'язознавстві проблеми мовної репрезентації свідчень про архаїчні діалектно-культурні ареали.

Одним із таких ареалів українського мовно-культурного ландшафту є Поділля. Це давній слов'янський «заповідник» зі збереженою рідкісною мовною-культурною спадщиною. Поділля – унікальне само по собі як регіон, де було зіткнення західних мовних і культурних хвиль, де була дуже відчутна присутність польсько-мовного елемента, що, безперечно, відбилося на мовних особливостях, регіональній культурі, на ментальності загалом.

Подільський говір, зазнавши впливу як слов'янських, так і неслов'янських мов, зберіг сліди взаємодії мов та сусідніх волинських, наддніпрянських і буковинських діалектів та водночас вирізняється особливими регіональними рисами. Він об'єднує дуже давні, самотні та цінні для історії мови й діалектології говірки. Тому вивчення подільських говірок – одне із невідкладних завдань українського мовознавства, що й зумовлює актуальність теми статті.

Різні мовно-структурні рівні подільських говірок були і є об'єктом дослідження багатьох українських мовознавців. Так, фонетичні особливості досліджували Т. Бабіна, П. Ткачук, словотвірні – були предметом зацікавлень Л. Яропуд, лексичні риси подільського говору вивчали К. Баценко, Д. Брилінський, І. Варченко, М. Доленко, В. Рахинський, Л. Терешко. Загальні ознаки мовлення подолян на прикладі однієї говірки описали Г. Голоскевич, Є. Грицак, І. Грицютенко, А. Дердюк.

Мета статті – виявити і проаналізувати основні мовні особливості райковецької говірки Хмельницького району Хмельницької області на різних мовних рівнях. Джерелом дослідження стали тексти, записані в с. Райківці протягом травня 2018 року.

Село Райківці відоме із 1583 року як *Roikowcze*. На думку краєзнавців, в основі назви – апелятив *райки* зі значенням «нащадки райці»; полонізм *райця* – «радник, член виборної ради магістрату» (С. Д. Бабишин). Інші вважають, що назва мотивована антропонімом (пор. ос. н. *Райко*). Також існує діалектна форма географічного терміна *райка* – «рідке болото, розмішане колесами на дорозі» (О. К. Данилюк). Найімовірніше, що ойконім у своїй основі є відантропонічним [2 с. 390]. Тобто можна говорити, що говірка села належить до старожитній, оскільки сама згадка про поселення сягає сивої давнини.

Проаналізувавши фонетичні особливості райковецької говірки спостерігаємо такі явища:

субституцію – заміщення одного звука іншим [3, с. 31] (*фастали^ес'а, фатало*);

протезу – появу приставного приголосного Г [3, с. 152] (*Гол'ка, Ганд'реї*);

депалаталізацію – втрата м'якості приголосними звуками [3, с. 32], зокрема тверду вимову фонемі [т'] в кінці дієслів 3 ос. множини (*кажут, да'їут, б'їжат, прода'їут*), тверду вимову передньоязикових [н'], [т'] перед і (*жо'їті, печані, ба'гати, с'мачні, к'вашані*), що характерне для більшості подільських говірок;

«укання» (*ку^оп'їїки, зу^ор'їхи, му^оло'ко, ку^орова*), яке в межах села може бути як помірним, так і сильним;

апокопу – усічення одного або кількох звуків у кінці слова внаслідок акцентно-фонетичних процесів, що призводять до скорочення слова [3, с. 31] (*ї се^лі та йак зара*, де *та* – так, *зара* – зараз);

синкопу – випадіння одного або кількох звуків у середині слова [3, с. 31] (*хтілось* – хотілося, *мона* – можна, *біше* – більше, *тіко* – тільки);

асиміляцію – артикуляційне уподібнення приголосних звуків один одному [3, с. 32] (*шоп, хл'їп, п'їм*);

афезу – опускання звука на початку слова (*арцаби* – варцаби);

дисиміляцію – розподібнення звуків [3, с. 32] (*пал'їхмахе^р* – перукар, «парикмахер»)

Тобто усі згадані фонетичні явища можуть існувати як у літературному, так і в діалектному мовленні, але проявляються по-різному. Якщо в літературній мові це може бути нормою, наприклад, *горіх* (протеза), *с'м'їл* (асиміляція за м'якістю), в діалектному поняття нормативності нівелюється.

На морфологічному рівні українська діалектна мова має досить значні, зумовлені екстралінгвальними і лінгвальними причинами відмінності між окремими наріччями й діалектами. Проте всю різноманітність діалектних відмінностей на рівні морфології С. П. Бевзенко звів до двох основних різновидів: 1) фонетично зумовлені відмінності; 2) відмінності, зумовлені

різними напрямками граматичної аналогії (індукції), що проявилися в історії українських діалектів [3, с. 43].

Результати дослідження місцевої говірки підтверджують вищезазначені аспекти, тому й більшість явищ дійсно базуються на фонетичних відмінностях в звучанні того чи іншого слова. Так, із-поміж морфологічних особливостей виокремлюємо такі: 1) усічення флексії -мо до -м у дієсловах І особи множини: *хочем, йдем, заходим, прийдем, заколядуєм*; 2) препозиційне вживання постфікса ся – *с'а бавит*, іноді скорочення постфікса -ся в с': *хтілос'*; 3) нарощення слова внаслідок архаїчних змін у словах: *абисьмо знали* – аби ми знали; 4) зміна роду іменника: іменник жіночого роду І відміни твердої групи в 3. в. однини має закінчення -а: *цукерка* (замість цукерки); 5) іменник жіночого роду І відміни твердої групи в Р. в. множини має закінчення -ок: *курок* (замість курей); 6) числівникова варіативність – *йїдно, дес'ім', чотирнац'ім', штирнац'ім'*; 7) займенникові варіанти: діалектні форм присвійних займенників *мейї, твейї*, питального займенника *шо*; вказівного займенника *цего*; 8) зрощення слів: *на'шош* – ну а що ж; *пол'убе* – в будь-якому випадку, по-любому.

Звісно, що часто дуже важко розмежувати діалектні явища за рівнями, оскільки в одному висловлюванні-реченні можуть бути наявні кілька явищ. До прикладу, у словосполученні *чош не пе^нкли*, де *чош* – чому ж, тобто маємо і синкопу як фонетичне явище, і зрощення слів як морфологічне.

Сучасні діалектологи постійно наголошують на потребі системного вивчення лексичного складу українських говорів, оскільки саме він найбільше реагує на зміни, легко засвоює іншомовні слова, зберігає у словниковому складі діалектної мови одиниці, відмінні за генетичною та часовою віднесеністю тощо. На лексичному рівні найбільш яскраво простежуються розбіжності у мовленні носіїв різних діалектів [3, с. 33].

У райковецькій говірці відображено впливи різних мов, що зумовлено різними історичними процесами. Значний пласт становлять трансформовані росіянізми: [*шчи^етали^ес'а*] – вважалися; [*мус'іли*] – були вимушені; [*ўс'п'іла*] – встигла; [*ко^уни^ерац'ійа*] – магазин, [*об'ізател'но*] – обов'язково; [*об^нши^ем*] – взагалі, [*с'тидно*] – соромно, [*м'ішати*] – заважати. Незважаючи на запозичення лексем із російської мови, у цих

словах простежується низка діалектних особливостей – ствердіння, епентеза, афеза тощо.

Фразеологізми місцевої говірки також творяться на основі наявного словникового складу та з вищевказаними фонетичними і морфологічними особливостями: *ту¹ман в ²гочи пус³кати, йак б⁴'іл⁵мо на г⁶оц⁷'і, за⁸мл⁹и⁰увати ¹гочи*.

У живому мовленні постійно виникають стійкі словосполучення, і тут найкраще простежуються виникнення фразеологізмів, шляхи їхнього творення, видозміни структури, функціонування тощо. Зафіксовано нами і фрази, яких немає в сусідніх селах: *напитися – [за¹л²ити с³л⁴и⁵ўку]*; *говорити нісенітниці – [л¹'ї²ити сл³'ї⁴ного до п⁵лота]*.

Завдяки відмінностям між українськими діалектами на фонетичному, лексичному, морфологічному рівні спостерігається протиставлення як наріч української мови, так і окремих діалектів, що значно посилює діалектну диференціацію української мови, яка не завжди збігається з діалектною диференціацією в інших рівнях мови. Якщо говорити про подільські говірки, то вони хоча й протиставляються українській літературній мові, проте містять і низку ознак, якими зближуються з нею, на відміну від, наприклад, наддністрянських, гуцульських, карпатських говірок, у структурі яких є значного більше відмінностей від літературної мови.

Отже, дослідивши говірку села Райківці, ми переконалися в тому, що мовлення райківчан є класичним зразком подільського говору волинського-подільського діалекту південно-західного наріччя.

Список використаної літератури

1. Гриценко П. Ю. Висновки // Говірки Чорнобильської зони. Системний опис / П. Ю. Гриценко. – К. : Довіра, 1999. – 270 с.
2. Торчинська Н. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області / Н. М. Торчинська, М. М. Торчинський. – Хмельницький: Авіст, 2008. – 549 с.
3. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навчальний посібник. – Хмельницький: ФОП Бідюк Є.І., 2017. – 158 с.
4. Шеремета Н. П. Навчальна практика з діалектології / Н. П. Шеремета, Н. Д. Коваленко. – Кам'янець-Подільський, 2003. – 82 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Андрущенко Галина, студентка III курсу факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Комарова З. І.**

Атаманчук Вікторія, студентка III курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Переклад (польська, російська мови)»). Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Н. В. Подлевська.**

Ащук Ольга, магістрантка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно)»). Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Торчинська Н. М.**

Буй Тетяна, студентка III курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Переклад (польська, російська мови)»). Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Н. В. Подлевська.**

Венгер Анастасія, студентка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Науковий керівник – ст. викл. **Терещенко Л. В.**

Горячок Інна Владиславівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Гуртова Юлія, студентка III курсу факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Комарова З. І.**

Драган Аліна, магістрантка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і

літератури (переклад включно)»). Науковий керівник – ст. викл. **Терещенко Л. В.**

Дроник Дарина, студентка III курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Переклад (польська, російська мови)»). Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Н. В. Подлевська.**

Заводяна Альона, магістрантка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно)»). Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Горячок І. В.**

Казанцева Анастасія, магістрантка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Горячок І. В.**

Каштан Ольга, студентка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Торчинська Н. М.**

Кісільовська Руслана, магістрантка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Подлевська Н. В.**

Кметь Анастасія, студентка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Науковий керівник – ст. викл. **Терещенко Л. В.**

Коваль Марина, студентка III курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Горячок І. В.**

Козаченко Олексій, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Одеської національної музичної академії ім. А. В. Нежданової.

Коростіль Юлія, студентка III курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Переклад (польська, російська мови)»). Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Н. В. Подлевська**.

Костишина Яна, магістрантка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – докт. філол. наук, проф. **Торчинський М. М.**

Ліщук Наталія, магістрантка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Подлевська Н. В.**

Малихіна Валерія, магістрантка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно)»). Науковий керівник – ст. викл. **Дутковська О. Б.**

Мандриченко Марина, студентка IV курсу факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Коломієць І. І.**

Мизак Марія, студентка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Торчинська Н. М.**

Мороз Тетяна Олександрівна, вчитель польської мови СЗОШ № 29 м. Хмельницького.

Мулякво Соломія, студентка III курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і

література»). Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Горячок І. В.**

Набухотна Юлія, студентка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Науковий керівник – ст. викл. **Терещенко Л. В.**

Онищук Ірина, магістрантка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно))). Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Торчинська Н. М.**

Подлевська Неля Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Самойленко Наталія, студентка III курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Переклад (польська, російська мови))). Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Н. В. Подлевська.**

Сашко Ірина Сергіївна, кандидат теологічних наук, ст. викл. кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Серкова Юлія Іванівна, старший викладач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Сидоренко Ірина, студентка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Торчинська Н. М.**

Станіславова Людмила Леонідівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології, декан гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету.

Терещенко Катерина, магістрантка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і

літератури (переклад включно)). Науковий керівник – канд. теолог. наук, ст. викл. **Сашко І. С.**

Терещенко Людмила Вікторівна, старший викладач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Торчинська Наталія Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Торчинський Михайло Миколайович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української філології Хмельницького національного університету.

Франчук Юлія, студентка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Торчинська Н. М.**

Шевчук Марія, студентка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – ст. викл. **Терещенко Л. В.**

Юрчук Юлія, студентка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Торчинська Н. М.**

**За достовірність інформації і відсутність плагіату
відповідальність несуть
автори наукових статей**

**Свої зауваження, побажання і пропозиції можна висловити
в електронних повідомленнях за адресою *ksf2013@ukr.net***

**СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ:
ЛІНГВІСТИКА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО,
ДИДАКТИКА**

Збірник наукових праць

Випуск четвертий

Голова редколегії *Подлевська Н. В.*
Відповідальна за випуск *Торчинська Н. М.*
Технічний редактор *Торчинський Н. М.*

**Підписано до друку 21.06.2018 р.
Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 8,54**

Наклад 100. Замовлення №3456

**Віддруковано з оригінал-макету замовника
Друк: ФОП Бідюк Є. І.**

**Свідоцтво про внесення до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції
Серія ДК 4164 від 23.09.2011 р.**

